

חקר העננים והחרדות

מעל הרי האלפים, בטיסה למינכן

של הצטברות טיפות מים סביב גרעין התעבות. עכשיו הענן הוא יצירה אמנותית סגורה, בלי סיבה ומסובב, בלי פשר. הענן הוא האחיזה שלי באפשרויות אחרות. באלטרנטיבות נטולות כוח כבידה. האנשים הצופים בטיסה בעלילת מתח בדויה מחפשים התפתחות וליניאריות, חוקיות, שיטה, התרה. או שהם מבקשים לנוח מן החיפוש בשינה נטולת תהיות.

הממלכה שבחלון המטוס, הקמה ונבנית ומשתרעת ונמוגה חליפות, נושאת אותי פעם אחר פעם מאזור מצוקה למרחב של שמחות פרטיות. אני שמחה לקראת העננים התפוחים הרוכבים זה על זה בעדינות (אלטוקומולוס או אלטוסרטוס), רווה את המראה הגושי האפור (נימבוס) כשהמטוס מתכונן לחצות תוך הנמכה אל המסלול המוצף גשם. עונג כמוס נמצא במראה ענני המשי הנטוים כצעפים בין תלולית קצפת למצודה. אני מתאמצת לצלם דרך החלון השרוט, הנושא כתמי טיפות. לפעמים אחד המנועים נדחף לשדה הראייה, או הכנף הלוקאל־פטריוטית מכריזה בעלות על הרקיע. אבל אני מוסיפה לצלם עננים למרות האמורפיות והעדר היחסיות. העננים האלה, כמו החרדות, הם שלי. וכשהעננים מתחילים להיפרם ולחשוף כתמי יבשה ירוקה, אני קוראת בקול "הנה אירופה!" הזוג שישב מאחורי בטיסה הראשונה החליף מבטים ביקורתיים. הזוג הזה מוסיף לשבת מאחורי בכל טיסה ומסיק שאני משוגעת.

כשהמטוס המריא, לראשונה בחיי כשאני יושבת בתוכו, לא הרגשתי טוב. ישבתי אז בתא הטייס והקברניט הציץ בי. אחרי דקות של נסיקה אל הרקיע שב אבנר והסתכל בי. הוא שאל: "עכשיו את מרגישה יותר טוב?"

במעמד ההוא קלטתי בתדהמה שטייסים, שבעיני היו לבני אלים, מבחינים בחיורון פניה של אורחת בקוקפיט. הרגע שבו אבנר דיבר אלי, אחרי שהמטוס התיישר ברום, נחקק בביוגרפיה הפנימית כזמן המדויק שבו התחלתי ללמוד את העננים מלמעלה. ואותו רגע נעטף כליל בחדוות הניצחון על החרדה.

ערי העננים, שכנף המטוס נגעה במגדלי ארמונותיהם, היו לי לעולם פרטי חסר גבולות, מפתיע ומתהווה בהבטיחו תמורה. בכל טיסה אני מודעת מחדש לעובדות: אני טסה בממש, ישובה במטוס, בולעת בעיני את העננים כפי שהם נראים מצדם העליון.

מסביבי אנשים ישנים, או קוראים עיתון או צופים בסרט. בפעם הראשונה שהדיילת ביקשה ממני להגיף את התריס כדי שהאור לא יפריע לצופים ב"קולנוע", נדהמתי. לא הבנתי איך מישוהו מוותר על התבוננות בחוץ הבראשית. סירבתי בנימוס ועדיין אני מסרבת להגיף את התריס. "אני קלאוסטרופובית", אני אומרת. ההסבר הזה מתקבל על הדעת יותר מההודאה בתשוקה לצפות בעננים.

בעבר קינאתי באלה שראו בעננים תופעה מובנת מאליה

אצל פִּיֶּרְט

דיבולְסְהִים (Diebolsheim), אלזס, צרפת

לשפת הנהר שבין צרפת לגרמניה ניגשה אלי אישה איראנית
ואמרה באנגלית: ג'ון זה דרלינג בפרסית.

היו שם שלושה שולחנות מכוסים במפות אקוורליות.
פיירט מיקמה את המשפחה השווייצרית בשולחן האמצעי,
וכשהגישה את מאפה הבוקר החמים שלה לחשה: "בכוונה
הפרדתי ביניכם לבין הזוג ההוא. למדתי להיזהר מאז
שהושבתי נְאִלוֹנים ופלמים בשולחנות סמוכים, כי חשבתי
שלבלגים יהיו נושאים משותפים לשיחה."

"והזוג בשולחן השלישי הוא אויב שלנו?" הקשיתי.

הגבר שמולי ירה בי מבט נוזף, הנימוסים שלי שבו ואיכזבו.
פיירט פָּערה זוג עיניים כחולות בהירות כמי הריין. הלחישה
שלה הפכה לתנועת שפתיים בלבד: "הם איראנים."

האיראני היה בעל פנים מסותתים, שיער גלי בוהק. כתפיו
המכונסות העידו כי היה רוצה להיעלם. היא היתה שחומה
ויפה ולראשה חבשה מעין כובע רך דמוי מטפחת בהירה.
עיניה בערו בעליצות כששלחה מבטים לעברנו. לבסוף לא
התאפקה. "מאיפה אתם?" שאלה באנגלית מעל לראשי
השווייצרים. שמחתי שהיא שהפרה את הכללים שאני
נוהגת לשכוח.

כששמעה את התשובה זינקה ממקומה ומיהרה אלינו.
"ידעתי!" קראה בחדווה. היא רכנה אלי, נישקה אותי על
לחי ועל עודוד לחי, אחזה בידי בין כפות ידיה החמות ולא
הרפתה. "שמי סאלומה, היו לי בתיכון חברות יהודיות, אני
כל כך שמחה לפגוש אתכם."

היא דיברה מהר, בלי עכבות. היא רצתה להספיק. את

כל החיים רצתה למסור בידי בבת אחת. ההרעפה חסרת
המבוכה הזאת כמו ניפצה את השולחן השווייצרי. ההורים
הבלונדים חייכו לעצמם, ולא העזו לנעוץ מבטים. לשפת
הנהר שבין צרפת לגרמניה ניגשה אלי אישה איראנית
שופעת מילים. כל זה התרחש בכפר ששמו "ביתו של
השטן". כך בדיוק צריכים דברים להתרחש.

בעלה של סאלומה נשאר לשבת בשולחן המרוחק. הוא שלח
לעברנו מבט אדיב ודבר מה הוגף בפניו בעדינות רבה. הגבר
שאתי הסתכל בנו בתמיהה.

סאלומה ואני, העיניים החומות הענקיות שלה, שפתיה
המצוירות, האנגלית הזריזה שלה. החום שהיא שפעה.
אנרגיה אדירה כזאת. סאלומה נגעה בכיסוי הראש שלה
ואמרה: "אני לא דתייה, אני מחלימה מסרטן." הם חצו את
הריין מגרמניה, שם הם מתגוררים בעיר קטנה, כדי לחגוג
את סיום הכימותרפיה.

התחבקנו. החלפנו כתובות. חיים שלמים עברו בינינו
בחמש דקות. בעלה הוריד את המזוודות. עמדנו בפתח עם
העצב שנברא בינינו פתאום. התחלתי לחשוש לה. סאלומה
ניחשה. היא מיהרה אלי וחייבה אותי עוד פעם. החיוך שלה
היה מלא תנופה. "אל תדאגי", לחשה סמוך ללחיי. "אל
תדאגי, ג'ון. זה דרלינג, בפרסית." "יקירתי", אמרתי לה.
"יקירתי", היא אמרה, והמילה שהתה בפיה כאילו המסה
פרלין שוקולד.

בוקר באירופה

בָּאוּנוֹ (Baveno), אגם מאג'וֹרָה, איטליה

כשמלאו לי 16 שנים נטולות מתיקות התבקשתי לכתוב חיבור שנשא את הכותרת: "באיזו מאה היית רוצה לחיות?" האמת הביקורתית מזכירה לי שכתבתי על בית אחוזה אירופי, על חדר גדול. תיארתי משרתת שמסיטה את הווילונות בבוקר כדי לאפשר לאור החומל להגיע עד מיטת האפיריון. ציינתי בהינף עט חסר דעת שהאירוע מתרחש במאה ה־18.

לא ידעתי דבר על המאה ההיא או על המקום הגיאוגרפי שבו קבעתי את בית המידות של משפחתי כחולת הדם, אבל הייתי בטוחה שההוויה שבדיתי מצויה באירופה. רציתי אל אירופה מאז שהתחלתי להתוודע למהותם של כיסופי אמת. נבעו בי געגועים צורבים אל מראות שטרם ראיתי, לחוויות חושניות של קרירות וגשם ושלג ויערות, למציאות המוחשית שמעבר לאגדות. אני מעריכה שההתאוות הזאת התגבשה בזכות גיל התבגרות דל אירועים ומדכא למדי.

ב־18 במאי 2000 התעוררתי במיטת אפיריון במלון ששמו "נהדר" (ספלנדיד), על שפת אגם בצפון איטליה. מחיר לילה בחדר עם נוף לאגם היה עדיין בהישג יד, אך אני ממילא לא הוטרדתי בעניין זה. אנשי החולין, חברתי חנה והבחור שלי, טיפלו בעלויות. אני קיננתי

בחדווה שלמה בתוך סיפורי המואר, כששמש תחילית נכנסה אל החדר ללא עזרת משרתת. אותה פקיחת עיניים לנוכח מרחב המים הבהיר היתה התעוררות אדם אל אושרו המלא. יצאתי יחפה אל המרפסת וקור דקיק עלה מן המים והתלפף על רגלי. ערפל שהה על מחצית האגם המרוחקת, רך ומשתנה, ונוגה היבהב בפנימו.

שקט גדול ומבטיח בא מתוך הערפל וצמח מחלקת המים ומחלוקי האבן שמתחת למרפסת, הלוא היא הבלקון. המים השמיעו את הרחש המבקב המעודן מתחת לעמודים שתמכו בבלקון. ואני הייתי שם, בגופי ממש, אוחזת במעקה ברזל מסולסל, בשולי עיירה ששמה בָּאוּנוֹ על שפת אגם ששמו מאג'וֹרָה. הגדול יותר. מקום מושלם להתעורר בו אם את בת אצילים שישנה לילה ארוך, חסר תודעה.

באונו מכונה "ארץ הוורדים" על שום אגדה שמהלכת בסמטאותיה: תושבי הכפר מצאו נערה יפהפייה מוטלת ללא רוח חיים על שפת המים. הם נדהמו מיופייה. כשחזה בפניה הנסיך גואיסקארדו היפה, שאל איך יוכל להחיות את המתה. זקנה חכמה יעצה לו להביא את כל פרחי הוורד מן הכפר, ולהניח לנערה לשאוף את ריחם עד שתשקע השמש. הנערה פקחה עיניים, הזוג התחתן, ולהר הגבוה ביותר מעל באונו קראו מאז מוֹנְטְרֹוֹה.

ב־18 במאי 2000 התעוררתי במיטת אפיריון במלון ששמו "נהדר" (ספלנדיד) על שפת אגם בצפון איטליה. אותה פקיחת עיניים לנוכח מרחב המים הבהיר היתה התעוררות אדם אל אושרו המלא.

בפרדס הלימונים

מינורי (Minori), איטליה

לאורך הדרך מנמל התעופה בפיומיצ'ינו הֶכָה במכונית גשם זעפני, שחדל רק אחרי מונטה אלבינו, מעבר הרים צנוע אך חלקלק בבוקר פברואר. לפתע נפקח המערב בבהירות חדשה, ובפיתולי הירידה אל מפרצי אֶמֶלְפִי היבהבו בצדי הדרך פירות לימון ענקיים. באנו אל ארץ הלימון. בין טראסות הפרדס התלוי ירדה המכונית עד מאיורי, וממנה נסעה אל העיירה מינורי, שבה טיפסה בכביש סדוק, ויה טורה שמו. אולי התנוסס אי פעם מגדל בקצה הדרך הנטושה, שנעלמה עתה מעבר לקפל גבעה מכוסה חורש טבעי. סוכה לימונית השתרעה מגדר האבן, והנוסעים עמדו עתה לפניו, משתאים לנוכח העפלתה עד לפסגה הלא נראית.

”טוב, אז איפה הצימר הזה?” שאל הנהג.

עיני התיירים, שהזדרזו לצאת מהמכונית, בלשו עתה את מעלה הגבעה. הם ראו הרבה פירות לימון דשנים כאתרוגים. שלט עץ מחוק שנקבע בגדר האבן נשא את שם הווילה, אך הפרדס שעלה עד השמים לא חשף כל כתם אדמומי של גג.

”אפשר לשאול למה תמיד את מוצאת את הבית שבעצם לא קיים?” הנהג היה זקוק לתשובות.

הגברת תיירת צעקה לעבר מעלה הלימונים: ”הלו! בון ג'ורנו!”

תחילה חשבו שהד עונה להם.

אחר כך נגלתה במרחק יד מנופפת וקול גברי קרא, ומיד הותנעה מכונית במעלה ההר. נהם המנוע הלך וקרב, אך הם עדיין לא ראו אלא עצי לימון מסבירי פנים. לפתע הופיע וינצ'נצו מעבר לגדר האבן, עדיין מנופף בידו, ברט לראשו הסבאי, גופו נמוך ומוצק. הוא תפס שתי מזודות, עמס אותן על כתפיו ורץ בעד פתח שהיה נסתר עד לרגע ההוא. הם עברו אחריו וראו את הפורד פייסטה החבוטה, תא המטען פעור לעברם. המכונית עמדה על שביל בטון צר, תחום בשיחי בר.

”הוא ירד את כל הדרך ברוורס”, אמר הנהג, ”אין לו מקום להסתובב.”

”סי, רוורס”, אמר וינצ'נצו. עיניו זרחו. הוא הצביע אל שביל עפר רטוב שהתפתל מעלה מתחת לעצי הלימון. ”אנשים עולים ברגל”, אמר באיטלקית מצוינת.

הוא שב והתניע את הפייסטה ונעלם עמה מעבר לשיחים. התיירים עלו ברגל בין עצי הלימון. הנהג רטן תחילה, אך לאחר דקות שאף עמוקות ואמר: ”איזה יופי.” העיירה נחשפה לרגלי הגבעה, גגות בצבעי שקיעה וצריח כנסייה צומח ביניהם.

בפתח המטבח, שבו התקינה מריה עֶרְמָה של ניוקי, סיפר וינצ'נצו, שמנוף השחיל למענו את הפייסטה אל שביל הבית. כבר שנים לא יצאה המכונית את גבולות מטע הלימונים.

”אפשר לשאול למה תמיד את מוצאת את הבית שבעצם לא קיים?” הנהג היה זקוק לתשובות. הגברת תיירת צעקה לעבר מעלה הלימונים: ”הלו! בון ג'ורנו!” תחילה חשבו שהד עונה להם. אחר כך נגלתה במרחק יד מנופפת וקול גברי קרא, ומיד הותנעה מכונית במעלה ההר.

הטירה שלנו

סומאן (Sommant), בורגונדי, צרפת

הכול התחיל בטעות. בתעות, בעצם. תעינו בחיפוש הכתובת וחנינו בפתח טירה נושנה. שרכי יער טיפסו מיד על מכסה המנוע. נכנסנו בשער קמור לחצר גדולה, מוזנחת מעט, מוקפת חומה צנועה. מצפון התרומם ארמון קטן שחרוטי מגדלים בצדיו, גגותיהם מכוסים רעפים צבעוניים בסגנון בורגונדי. צהוב, ירוק, אדמדם. הכול נקלט במבט רעב שהקיף יופי רפוי. אף אחד לא התאמץ לגנדר את המקום, שכמו צמח מהאדמה.

במרכז החצר דממה באר, שאולי שאבו ממנה מים בעבר רחוק, ואולי רק ציינה נקודת אמצע. ציר התבוננות. בלב בהרת שמש נגלו אנשים, שקטים כמו המדרגות העולות אל הדלת הראשית. שני גברים ליד שולחן עץ קטן שנשא בקבוק יין לבן מלא באור. המזוקן, קווצות שיבה דלילות מזדקרות מראשו, הפנה אלינו חיוך חסר זהירות. אפשר לעזור?

אדוארד. בבגדי עבודה שהשמש סחטה מהם את הכחול. אדון הולנדי חרוץ וצחקן שהגיע אל הכפר הזעיר – עשרים בתי איכרים וכנסייה – ירד אל הגיא הנסתר בשולי הכפר וראה את הטירה. אינגבורג באה אתו ועמם הילד ז'אק. הם שבו לרוטרדם, מכרו את המספנה ובאו עם הכסף אל יורשי הטירה.

זאת לא טירה גותית באמת, אמרו היורשים. היא נבנתה ב־1850 בגלל קפריזה של סבתא של סבתא רבתא שלנו.

לא חשוב, אמר אדוארד, חרש ברזל במקצועו. היורשים אמרו: זאת חורבה גמורה. אין דבר, אמרה אינגבורג, נגרית במקצועה ומומחית לבניית ספינות. שקט כאן נורא, אמרו היורשים. אנחנו אוהבים שקט, אמרו ההולנדים וקנו את הטירה.

הם החלו מיד בשיפוץ, במו ידיהם. השאירו את ראשי האיילים במרומי הקירות. באולם האירוח נותרה מראה ענקית, סדוקה ומוכתמת. כשהגיעו לחדר הדוכסית, אחרונת דיירי הטירה, אמר אדוארד: כאן יהיה חדר לזוג תיירים. החלון משקיף אל אחו שתכולתו שקט עמוק. שני סוסים רועים בו בשלווה מסביב לבִּרְכָה קטנה.

אדוארד סיפר שהדוכסית עדיין התגוררה כאן כשהגרמנים הגיעו ב־1940. הם נכנסו לחצר בשיירת אופנועים. הדוכסית עמדה זקופה בראש גרם המדרגות המוליך אל חזית הבית. בגבה היתה הדלת. היא אמרה לגרמנים: אתם לא נכנסים לטירה שלי. והגרמנים הסתלקו. יערות מוֹרְוֹן הסמוכים היו ממילא בשליטת הרזיסטאנס, והנאצים לא טרחו ללמוד את שביליהם.

”אתם מבינים,” הוסיף אדוארד, ”הדוכסית החביאה יהודים במרתפי הטירה.”

ישנו במיטה שלה מוקפים בשלווה מגוננת שטרם ידענו כמותה. הסוסים ליחכו חרישית בלב החשכה שמילאה את החלון הפתוח.

בטירה שנבנתה בסגנון גותי באמצע המאה ה־19 הוסתרו יהודים במלחמת העולם השנייה. הבעלים הנוכחיים, זוג הולנדים, משפצים אותה במו ידיהם.

קונצרט להעזה

דורצ'סטר-און-תמז (Dorchester-on-Thames), בריטניה

ליד המודעה שנתלתה מחוץ לדלת מלון ג'ורג' עמדו גברים ונשים עם ספלי בירה וסיגריות. עליצות מצב הרוח גלשה אל הַנְּלִי רֹד הפרוץ לרוח הקרה, ואל מעבר לגדר האבן החשוכה של כנסיית הקדושים פיטר ופול. בשעה שקראתי את המודעה שבישרה על הקונצרט בכנסייה הקרויה על שם שניים מהיהודים שהפיצו את הנצרות (שמעון ושואל התרסי), עדיין לא ידעתי דבר. מלבד שמו של המלחין, דמיטרי שוסטקוביץ', והשעה 19:30, שום פרט במודעה לא היה מוכר.

בבוקר המחרת הלכנו בשביל לאורך התמזה. חודשיים קודם לכן הציף הנהר את שדות המרעה. על השביל ניצבה סירת מגורים ארוכה, דֶּמְטֶר שמה. אלת התבואה והפריון נטועה באדמה שאליה סחפו אותה המים. כן, החורף היה קשה, אמרו בחיוך האנגלים שפגשנו בדרך.

ואז אמרתי לו: הערב אני הולכת לקונצרט בכנסייה. אני נוחה להשפעות, וייתכן שהיתה זו נינוחות הטיול המלא שיחה, שבתוכה הילכו האנגלים בין הכפרים לנהר שלהם, נכונים תמיד לומר דבר מרחיב דעת או משעשע. הוא לא ענה בתחילה. אחר כך שאל: איזה קונצרט? מה בתוכנית? באיזו כנסייה? באיזו שעה? ומתי תאכלי?

אמרתי שלא אוכל והלכתי לקונצרט. הוא כיבד את זה, אף כי לא הסתיר את תמיהתו. הכרטיס עלה כארוחת ערב לא יקרה. ישבתי בכיסא של מתפללת כחושת עכז

והדי שיחות נעימות שבו אלי מהקירות הגבוהים. עד שמקהלת בנסון עם תזמורת אלגאר פצחו ב"גלוריה" של ג'ון ראטר (לפני אותו רגע לא ידעתי על קיומו), שכני כבר שוחחו גם אתי, הזרה עם המבטא הנוקשה. שכנתי הלבושה בצניעות שנובעת מעידון היתה מורה למתמטיקה שחיברה תוכניות לימוד לנוער שכונות העוני. היא שבה לא מכבר מכנס מקצועי בירושלים והתפעלה מן העיר שלדעתה היא היפה בעולם.

הג'נטלמן הקשיש שישב ליד המעבר היה מדען שעזב את המדע לטובת קדרות בפרובנס. הוא שב לאנגליה כשהשיגרון פגע במפרקי ידיו. השיחה המרתקת עם שכני לא נקטעה כשהמוזיקה עלתה מקדמת האולם הארוך. נדמה היה שאנחנו מוסיפים לדבר באמצעות ההאזנה המשותפת ליצירות המודרניות. נפעמתי מצלילים שמעולם לא תיכננתי להקשיב להם. שמעתי לראשונה את "משתה בלשאצר" של ויליאם וולטון. עד היום, אמרתי למורה למתמטיקה שמתגוררת בבית בן 700 שנה בוולינגפורד הסמוכה, עד היום אהבתי רק מוזיקה קלאסית.

היא חייכה והישירה מבט. ידה היתה קטנה וחמימה. נפרדנו כאילו נשוב להיפגש מחר.

איך היה? הוא שאל ופניו מכווצות מקור בפתח הכנסייה. התחלתי לספר לו כמה נפלא היה הכול.

בשעה שקראתי את המודעה שבישרה על הקונצרט בכנסייה הקרויה על שם שניים מהיהודים שהפיצו את הנצרות (שמעון ושואל התרסי), עדיין לא ידעתי דבר.

מרפסת לכביש המלכה

מלון סן ג'ורג'ו (San Giorgio), לנו (Lenno), איטליה

הדור הרביעי של המשפחה עדיין מקדם בברכה את התיירים האנגלים, וסדר יום אנגלי נשמר כאן, כולל תה אחר הצהריים.

הגענו לשם מבעד למסכי גשם צפופים, שהצליפו במכונית כמבקשים לעצור אותה. ירדנו מן ההרים המפרידים בין אגם לוגאנו לאגם קומו, והנסיעה בכביש המפותל כנגד המטחים העזים הטרידה את הנהג. החנקתי את הצהלה על הגשם הנופל באמצע מאי והנחתי יד מרגיעה על ברכו. לא רק פגעי מזג האוויר הדאיגו אותנו. עול איתור מקום לינה החניק אותנו. ביום הראשון לטיול באירופה הוא חש כפליט בעידן הטרורם אינטרנטי. שומה היה עליו למצוא חדר עם מיטה ושולחן עם מזון. "ואת, את הרי לא דואגת בכלל," הוא אמר בצדק. שהרי הייתי באירופה, הייתי בגשם, הכול היה ירוק ונוטף סביב. העתיד, כולל הערב הקרב, נראה לי פשוט נהדר.

השעה היתה שתיים אחר הצהריים, והמכונית כבר הגיעה לרגלי ההר והדרימה ממנאג'ו לאורך האגם. הכביש היה צר ורצוף מהמורות שמלאו במים, ובגשם קשה היה להבחין בשלטים.

פתאום הגיח שלט Hotel מבין בתי האבן והעלווה הצפופה משמאל לכביש.

המכונית פנתה בחדות שמאלה, ובין העצים נראתה הכתובת על קיר החזית: Hotel S. Giorgio. רצנו פנימה בשיער נוטף ונקלענו לעולם בורגני נינוח, כפי שהיה בשנות העשרים של המאה הקודמת. כדי ענק מצוירים גדושים זרי

פרחים שנקטפו בבוקר. נברשות בדולח, מפות ששוליהן תחרה, פסנתר כנף גדול. ציורי טבע על הקירות, כורסאות קש מרופדות בכריות גובלן. בנה של בעלת הבית, נער מעודן ובהיר, אמר שיש חדר, אבל הוא לא פונה לאגם. "נפלא!" קראתי. הנהג הציץ בי. "החדר פונה אל הכביש," האיר את הבנתי. "לא חשוב," אמרתי. "נפלא."

כל הלילה אהבתי את נהמת כלי הרכב שנשמעה מהכביש המדינתי SS340 הקרוי גם רגינה, לכבוד המלכה תיאודולינדה. היא שהרחיבה את הדרך הרומית ממערב לאגם בין המאה השישית לשביעית.

בית המלון נוסד בעיירה לֶנוּ ב־1920 בידי משפחת קאפֿלטי־רדאלי. הדור הרביעי של המשפחה עדיין מקדם בברכה את התיירים האנגלים האמידים, שקיימו את המלון בנאמנות משנותיו הראשונות. סדר יום אנגלי עדיין נשמר כאן, כולל תה אחר הצהריים ועוגות צרפתיות־איטלקיות. הבניין העתיק מבין שני המבנים שימש בעבר כדיר צאן, כבית בד, כמפעל לייצור משי. בגן הרחב המשקיף אל האגם אכלנו למחרת בואנו ארוחת בוקר בניחוח גשם אמש.

בנסיעה הבאה הזמנו חדר עם נוף האגם. שיבה זרקה בצדעי בנה של בעלת הבית. דבר לא השתנה בעיצוב אולם ההסבה. צפיתי בתנועת הספינות עד שהחשכה ירדה על המים עם השקט.

בוקר בֵּלְנוֹ

לנו (Lenno), אגם קוֹמוֹ, איטליה

קומת הכניסה אפלה בשבע בבוקר. הלילה נלכד במבואה הדחוקה ויש צורך לפתוח מבפנים שתי דלתות כבדות כדי להגיח אל האור הטרי שבחוץ. זה אור אחר, כמובן. שום דבר, החל מרגע זה, לא יהיה עז ותוקפני. לא האור ולא הקולות.

הלחות העודפת זולגת במורד ההרים בפלגים רכים או שוצפים, ותמיד בצלילים שהנפש הישראלית בוכה אליהם בכמיהה. מרצפות הרחוב רטובות כל הזמן מן הלחות הזאת. העצים נושאים עלים שנושמים גם בקיץ, והירוק שלהם, הוי הירוק שלהם. ירוק חי במלוא המובן מאליו, ירוק עצום, ירוק מלוא העין, קרוב ורחוק, ירוק עד כדי נגיסה, ירוק שלא זקוק לקדימונים, הוא פשוט חי שם בכל הגבהים של ההרים, וכשהגבהים נגמרים יש כיפת שלג טהורה ומעליה תלוי ענן טהור אף הוא. וכל זה נכפל במי האגם.

ככה זה בשבע בבוקר בין סמטאות לנו, כפר קטן על שפת אגם קומו. ככה זה כשיוורדים במדרגות מלון סן ג'ורג'ו, על פני שטיח בן יותר ממאה שנים, המהודק אל ברכי המדרגות במוטות ברזל מאוזנים. המלון שייך למשפחה איטלקית ותיקה, והוא מנוהל על-ידי צעיר בניה. אמו, שניהלה לפניו, כפתה את הניהול על בנה. אחיותיו נסעו ללמוד רפואה ומוזיקולוגיה במילאנו ובפירנצה, והוא, ורוד לחיים ובעל כתפיים עדינות, נשאר בתוך השקט

הזה, יושב ליד שולחן כבד מעץ מהגוני, מקיש סכומים במחשב. הוא מספר את הדברים בפשטות בעודו מתבונן אל מחוץ לחלון הגדול ושומע מעבר לעצי הפלפלון את נהמת האופנועים החולפים על פני לנו בדרכם אל אתרי הסקי.

אבל עכשיו הוא עדיין ישן, המנהל. אין איש בגינה הפונה אל האגם. הטיילת המרוצפת מוליכה בסופה אל יער עבות. בהליכה הנלהבת מקבילים את פני כמה ברווזים שנוצותיהם המתכתיות שולחות זוהר ירוק באור הבוקר. כשאני חולפת על פניהם הם רוטנים קלות וזזים מעט.

בשפך פלג רחב עומד דייג כבד גוף. חלוקי נחל נוצצים סביב מגפיו, החכה שלוחה לפניו בשלווה. הנה דייג אחד ואגם אחד וברבור אחד. ברבור לבן. "ג'ורנו", אומר הדייג. הוא מחייך ברגיעה. תמיד בא מישהו ונעמד לידו.

שנינו שותקים ומביטים בברבור המחליק בדממה במרחק עשרים מטר של מים חלקים. שקט וצחור ויחיד, הוא התנועה הקלה באגם.

הדייג שולח אלי מבט קצר מעיניו הטובות. אני מצביעה על הברבור ומשמיעה מין קול חנוק, אילמת שרוצה לשאול.

"צ'יניו", הוא אומר ומצביע אף הוא על הברבור. צ'יניו.

ככה זה בשבע בבוקר בין סמטאות לנו, על שפת אגם קומו. ככה זה כשיוורדים במדרגות מלון סן ג'ורג'ו, על פני שטיח בן יותר ממאה שנים, המהודק אל ברכי המדרגות במוטות ברזל מאוזנים.

רגע מאושר

שְטְרוֹבֶל (Strobl), אוסטריה

המצלמה לא השיגה מיקוד בגלל הרוח והגשם, שצלף אלכסונית
בפרצוף האובייקט, אבל אושרה של האישה, שהיתה חלק מן הרגע, נחשף
בחדות. אגרופיה הקמוצים מציעים פרשנויות סותרות.

הרוח הפתיעה בעוצמה מידית. לא היה בה היסוס תחילי או תהליך של התגברות. פתאום הכתה בסיפון העץ שחבק את הגבעה, כאילו בקעה מלב האגם. המים העמוקים שמתחת למסלול ההליכה כהו באחת והעמיקו עוד יותר. סוף אוגוסט, והשמים נחתו על האגם באפור סמיך. המטיילים כמו נלכדו בחרטום ספינה שתעתה בים גדול.

המצלמה לא השיגה מיקוד בגלל הרוח והגשם, שצלף אלכסונית בפרצוף האובייקט, אבל אושרה של האישה, שהיתה חלק מן הרגע, נחשף בחדות. אגרופיה הקמוצים בקצה זרועות שמתאוות לחבק את הרוח מציעים פרשנויות סותרות. הנה היא נאבקת להכות ברוח צוחקת לעצמה בגשם, ייתכן שהיא תופסת את הרגע בכפות ידיה. כי הרגע מאושר, לא היא המאושרת, אלא יחידת הזמן שמחוץ לזמן המכילה את כל הדרוש לטוטאליות של חוסר דאגה.

הגבר שנתפס הולך מאחור, סטטיסט מקומי שהפך לשחקן משנה הכרחי, זיהה את שלמות החדווה וחיך משועשע, בעוד כנף מעילו המהודק מאיימת להיות למפרש.

סמטת בורגלשטיין בכפר שטרובל הופכת לשביל הליכה בחמוק הגבעה המיוערת הפולשת למים. זאת הפינה הצפון-מזרחית של האגם הגדול (וּוֹלְפֶּגְאֶנְגְזֶה). כדי להגיע לרגלי הגבעה יש לצאת מבית האיכרים שבדרום האגם. מרפסת חדר השינה צופה אל צוק נישא, וממנו הרעים תותח בשש בבוקר. הישראלים זינקו למרפסת כדי לאתר

את מקור הירי. בארוחת הבוקר אמרה בעלת הבית: "בטח שמעתם את היריות שהודיעו על החתונה של הבן של השכנים."

החתן, בחולצה לבנה שצווארונה פתוח מעל צוואר סמוק, נכנס למטבח כשהוגש הקפה. הכול טפחו על שכמו לפני שיצא מיוזע בדרכו לכנסייה. התרגשותו החניקה את הגרמנית עם האנגלית שבפיו, ואילם הוא נמלט אל הכביש. מן הבית יורדים בשביל לא מסומן אל שפת האגם. צד דרום. זאת עובדה שיש לזכור אם מחפשים חוף נודיסטים או מבקשים להימנע ממנו. מעבר לכמה שיחים יתגלה החוף על שלל איבריו החשופים לטוב ולרע. השם שְטְרוֹבֶל רמז בעבר על עליבות ותכונות פרועות. במאה ה־14 רכש פרידריך סטרובלו (שמוזכר כאן רק בגלל שמו) חלקת אדמה במזרח האגם ומקור השם נעטף מהוגנות. אין לדעת מתי נוסד חוף הנטורליסטים, אך ההליכה בלבוש מלא סמוך למגוון העירום הפזור בין חלוקי הנחל מחייבת מבט מרחיק ראות אל מרחבי האגם שספינת טיולים חוצה אותם במרחק.

אחר כך חולפים ברחובות שטרובל המכובדת (סופרמרקט צנוע, שלושה בתי מלון שקטים), חוצים את שפך השווארצנבאך, נחל שמימי הזכוכית שלו אובדים באגם בדממה, ומגיעים לאותה סמטת בורגלשטיין. ואז תפתיע הרוח.

הרמוניה

הכביש מתפתל בנחת בירידה הצפונית מ**לה פטיט פייר (La petite Pierre)**, כפר עתיק על פסגות **הרי הוּז' באלזס, צרפת**. בסתיו 2012 עלינו וירדנו בכביש הזה (D135) פעמים אחדות בסוף עונת השלכת. היער השיר סביב עלים רחבים בגוני ברונזה, שכיסו את שולי הדרך וריפדו את הקרקע שמתחת לעצים, הרחק ככל שיכולנו לראות.

האור שהסתנן בעדינות בעד העננים הקצין את עזות הצבעים על הקרקע. מן הרקע העמוק עלה ערפל וריחף בין העצים. אבני השוליים העתיקות התבלטו באפור כהה. המון זמן נספג בהן. הטחב שצמח עליהן בירוק לימוני העניק גימור קישוטי לתמונה.

”עצור!” צעקנו כולנו ביחד. אוויר הבוקר היה מלא לחות משכרת. אחד מאתנו לימד את האחרים ללכוד ערמת עלי שלכת בין כפות הידיים ולהשליך אותה בקשת מעל הראש. זה שאוחז במצלמה צריך להקפיד בתמונה את מזרקת הזהב של העלים האדומים.

בשולי הדרך נרקם לעתים רגע שלם, הרמוני, שבו חוברים בהתאמה כל הפרטים הנכונים. המקומות שבהם מונחים הצבעים זהב ואדום, ירוק טרי, אפור כהה; הצומח המחיה את האבן. השקט, הקרירות הנקייה, הלחה. פיתול הדרך הרך, מתכת המכונית הדוממת, צמיגיה נחים על מצע עלי שלכת. ארבעה מבוגרים מעיפים לאוויר עלים בוערים.

שלושים ענקים

קונְסוּאַגְרָה (Consuegra), ספרד

הנסיעה בלב הרמה החיוורת התמשכה כחלום שהתודעה מבקשת לשווא לפרוץ מתוכו. נמנום ריקני תקף את יושבי המכונית, שבהו במרחבים צהבהבים, מקומרים לעתים ונעלמים באופק דהוי. צלילי פלמנקו עיקש נדפו החוצה מן החלונות ואבדו בנוף הצחיח. השירה נחבטה עכשיו בדופנות המכונית, ועל פני המדבר צפו והתאדו פניהם המיוסרים של רקדן ורקדנית. אש תשוקתם נמוגה עתה בסחרורי אבק, תנועות שנוצרו מן האין במרחק מה מן הכביש הבודד.

כשהיושבים מלפנים זיהו תופעה שונה בנוף שהלך ונפרש ללא קץ, מיהרו להכריז: "טחנות רוח!" תוואי הקרקע גבה במרחק והפך טרשי, ובמרום גבעות סחופות רוח ניצבה שורה של טחנות רוח מבהיקות. שירת הפלמנקו נקטעה. אולי הסתיים הדיסק, ואולי אותה התלהבות נוגה חדלה להתאים לנוף. דפי ספר אחד, רב עלילות, פרחו ברוח המתמידה שאילצה אותנו אל מחוץ למכונית. הגיבור הנוגע ללב, דון קיחוטה, ההוזה שברא לו עולם אידיאלי מנותק מנופו השָׁמֶם, רצוץ בגופו אך עדיין שש אלי קרב, בא ועמד לצדנו, מתבונן בזעם ב"זרע מַרְעִים זה" הנישא מעלינו. רעו למסע נשאר על חמורו.

"איזה ענקים? – אמר סנצ'ו פאנסה.

"אלה שאתה רואה שם – השיב אדונו – שזרועותיהם כה ארוכות, עד כי באחדים מהם תגענה לכדי שני מילין.

"יראה נא כבודו – ענה סנצ'ו – אלה שנראים שם הם לא ענקים, אלא טחנות רוח, ואלה שנראות כמו זרועות הן פשוט הכנפיים שמסתובבות ברוח ומניעות את האבן הטוחנת."

מיגל דה סרוואנטס סאודרה, שברא את דון קיחוטה איש לה מאנצ'ה, נולד ב־1547 בעיר אלקאלה דה הנארס, צפונית למדריד. המרחב הבהיר שמדרום לעירו היה מוכר לו בשממתו התובעת תזזית. אחרת הרי אפשר להשתגע כדון קיחוטה. טחנות הרוח המתרוממות מעל רמת לה מאנצ'ה הוקמו בימי הביניים בידי אבירי מסדר דון חואן. סרוואנטס, שתרם לפרסומן בתחילת המאה ה־17 וצבר הרפתקאות משלו (ברובן בלתי־נעימות), עיצב את דמות האביר בתמיכת עובדות זמנו. את כל השאר קדח דמיונו על דרך ההימלטות מהמציאות.

עמדנו לרגלי טחנה אחת כבירה, והרוח נשאה אלינו את הדיאלוג האלמותי בין ההידאלגו החריף דון קיחוטה דה לה מאנצ'ה לבין נושא כליו, שעדיין הפציר בו לחדול מההסתערות. "אל תנוסו בריות פחדניות ושפלות, כי אביר אחד ויחיד הוא המסתער," קרא האביר האחד, ואנחנו, שלא רצינו לראות אותו "מתגלגל על פני השדה, פגוע עד מאוד," מיהרנו להצפין לטולדו, מקום שם מצופפות חנויות של חרבות, חניתות ופגיונות.

"יראה נא כבודו - ענה סנצ'ו - אלה שנראים שם הם לא ענקים, אלא טחנות רוח, ואלה שנראות כמו זרועות הן פשוט הכנפיים שמסתובבות ברוח ומניעות את האבן הטוחנת." (מיגל דה סרוואנטס, דון קיחוטה, מספרדית: ביאטריס סקרויסקי־לנדאו ולואיס לנדאו, הספרייה החדשה, 1994)

הטחנה של דוֹדָה

פּוֹנְטְוִיִּי (Fontvielle), פרובאנס, צרפת

האם לא היה זה המקום היחיד לקרוא בו בספרו של אלפונס דוֹדָה? להגיע אל רגלי הגבעה עם נטיית השמש במערב, לעלות אל הטחנה, לראות מה האור הפרובאנסלי האפרסקי עושה בשעה הזאת לאבנים העתיקות של המבנה. לשבת בשיפולי כנפי הטחנה ולכפות על החברים להאזין לסיפורי דודה בעוד הרוח הקלה גוברת. אולי תהיה זאת רוח המיסטראל עצמה, שתבוא ממרחבי הגבעות הנשובות ותפרע את השיער ואת דפי הספר.

שעה יקרה. "מכתבים מן הטחנה" מונח על ברכי (מצרפתית: מינו בן־גיגי יגר, תמוז, 2004). החברים אתי, עצי זית שקטים פזורים סביב, כלב דני גדול רובץ בשלווה אדישה על הרחבה, מאזין לסיפורים המוכרים לו מכבר. נדמה שהוא שומר על פתח הטחנה מאז ימי דודה (1840–1897). הדלת כבר מוגפת, חנות המזכרות סגורה. עוד דקות אחדות השמש תשקע והרוח כבר נושאת נשיכה של קור. כאן חי דודה שנים רבות לפני שתושבי העיירה פתחו חנויות ססגוניות הנושאות את שמו. דיוקנו המשופם מתנוסס עתה מעל דלתה של מעדנייה פרובאנסלית.

כששכר הסופר והמשורר את טחנת הרוח בשנות השישים של המאה ה־19 ביקש להימלט מהמולת פריז. הוא היה יליד העיר הסמוכה נים, ופרובאנס היתה לו המולדת ששבים אליה. כשהתיישב בטחנה הסמוכה לפונטוויי, פתח את לבו וחושיו אל המקום בלי ייסורי הסתגלות. הוא הכיר

את הרוח העזה היורדת מן הגבעות ואת האנשים שחיו על פי משביה. הוא נטמע בטבע הממולל ריחות טימין ומרווה ולבנדר, נהנה מקולות הלילה וחבר אל הינשוף שגר בקומה השנייה של הטחנה. בלבו ביקש שלא להבריח את הארנבות שהתגודדו ברחבת הכניסה עד שהגיע לשכון בממלכתן.

דודה קיבץ בספר סיפורי מיתוס ואגדה ומהל אותם בהווי החיים המחוספס של החקלאים והימאים באזור החוף הדרומי של צרפת. הוא כתב בפשטות, בטבעיות שהתאימה לאורח החיים שסיגל לעצמו. הוא הלך הרבה ברגל בנוף הגבעות הסלעיות ובמישור קמאָרְג הביצתי הנוטה אל הים. הוא הרחיק באוניית סוחר עד לקורסיקה ובילה שבועות בתחתית מגדלור סחוף רוחות בחוף האיטלקי. אבל רוב הזמן רבץ בטחנה שלו כשהרוח מייללת בין כנפותיה החורקות.

הסופר אהב את שכניו הכפריים, גיבורי פרובינציה שנאבקו על לחמם וחיו את מחזור הטיפול בכרם ואת צורכי המרעה של הכבשים. לידידיו האינטלקטואלים, שהמשיכו לעשן בבתי הקפה של פריז, כתב: "אני מרגיש כה טוב בטחנה שלי. זוהי בדיוק הפינה אשר חיפשתי, פינה קטנה מבושמת וחמימה, אלף פרסות מהעיתונות, המרכבות, הערפל..." ובכל זאת התגעגע לפריז. ככל אדם רגיש, נזקק להשביע את כל פאות הנפש.

כששכר הסופר והמשורר את טחנת הרוח בשנות השישים של המאה ה־19 ביקש להימלט מהמולת פריז. הוא היה יליד העיר הסמוכה נים ופרובאנס היתה לו המולדת ששבים אליה.

בעיקול הנהר

ז'ומִיֶז' (Jumièges), נורמנדי, צרפת

נשאנו אל שפתינו קעריות חרסינה המתקראות "בול" בשפת המקום. גמענו סיידר צונן שניחוח התפוחים עלה ממנו מעודן ולא מתוק מדי. שתי הגברות החייכניות שניהלו בחדווה את בית התה "תפוחים ותותים" בכפר ז'ומיֶז' עצרו למעננו את הזמן. הן פיטפטו בקולות מתוקים, סינריהן רוטטים מצחקקים. אחרי שהגישו לשולחן הקטן את הבול דֶה סִידֶר, ניגשה אחת מהן אל אחורי הדלפק והכינה כריך לנווד לא מגולח שישב מולה על שרפרף מוגבה. היא לא חדלה לחייך אליו בעודה מפלחת באגט ותוחבת לתוכו בשר קר. חברתה ניגשה בינתיים לתיבת נגינה גדולה וססגונית והחלה לסובב את הידית שבצדה. שיר עם בינלאומי נשב בחדר ועבר כסרט קשירה בין הנוכחים.

המבט שט סביב. מעבר לכביש עמדו חורבות מנזר ז'ומיֶז'. צמחייה ירוקה התרפקה על הקירות הגבוהים שנותרו מן הקתדרלה. מגדל פעמונים גבוה במיוחד מתבלט על פני המישור הירוק עד לפיתול הסיין. ועל הסיין הזה, הבא מפריז ומוליך את מימיו לאטו עד לחוף לֶה־הֶאֱרֶה, שטו לפני מאות שנים, כך אומרים, שני נסיכים. על הקיר, כאן, סמוך לשולחן, תלוי צילום מטושטש מתוך עיתון. צילום של ציור. "Les Enerves de Jumièges", אומר הכיתוב. "המשותקים מז'ומיֶז'". שני צעירים שרועים על גבם ברפסודה שנראית כמיטת עץ. עיניהם בוהות נכחם כמו בהלם, גפיהם רפויים באורח מוזר. מזרן וכרים גדולים

מתחתיהם, אריג ששוליו רקומים בסגנון מפואר מכסה אותם וקצהו טבול במי הנהר. בקדמת הרפסודה מותקן בית נר דקורטיבי, מעוטר בוורדים. מאחוריהם נוף הרים שוממים ומים רבים. בדידות וחוסר אונים מכים במתבונן בציור, ובה בעת הנפש נמשכת לראות עוד. לדעת על גורל הבחורים שרגליהם חבושות.

במוזיאון לאמנויות יפות ברואן נמצא המקור בקומת המבוא. זהו ציור שאי אפשר להתעלם ממנו בשל מידותיו הגדולות וקשה להינתק ממנו בזכות עוצמתו הטרגית. שמן על בד (1.76 על 1.97 מטרים), יצירתו של הצייר אָנְאֵטִי־סֵט־וִיֶאָל לומיֶנֶה (Luminais) מ־1880. לומינה נשבה בסיפור המזווע על שני בני המלך קלוביס שמרדו באביהם ב־660 לספירה. האב ציווה לקטוע את עצבי הגפיים של הנסיכים ולהניח אותם ברפסודה על הסיין. כשחלפה הרפסודה מול ז'ומיֶז' אספו הנזירים את המשותקים והבריאו אותם. אמם, המלכה באתילד, גמלה למנזר בעושר רב. המנזר התקיים בחסויות שונות עד שנות השלושים של המאה ה־19, ואז החלו בעלים מזדמנים למכור את אבני קירותיו. עד שאנשי הרוח הצרפתים בעידן המודרני עמדו משתאים לנוכח החורבות והאתר הוכרז כנכס לאומי. "חלמתי להעניק לשירה נוף," כתב גוסטב פלובר אחרי שביקר במנזר ז'ומיֶז' ושב לביתו שבמבואות רואן.

יצירתו של אָנְאֵטִי־סֵט־וִיֶאָל לומיֶנֶה מ־1880 מספרת על בני המלך קלוביס שמרדו באביהם ב־660 לספירה. האב ציווה לקטוע את עצבי הגפיים של הנסיכים ולהניח אותם ברפסודה על הסיין.

ביתו של הסופר

קאנטלז (Canteleu), נורמנדי, צרפת

רציתי כל כך למצוא את הבית שלו. המבט הוסיף לשוטט על פני הבתים הספורים שניצבו לצד הכביש. שעת הצהריים ינקה מן הלבנים גוונים ורודים.

“לא ראינו אפילו שלט אחד שיכול היה לכוון אותנו לבית שלו,” הוא אמר.

דווקא היה שלט, על הכביש הראשי שירד מקאנטלז לרואן, אמרתי. מהחומים הנחמדים האלה, שאמורים למשוך תיירים לתוך העיירה. היה כתוב בו: קאנטלז, הבית של פלובר. והדיוקן שלו היה מצויר בלבן מעל למילים.

חלפנו על פני סמטאות צדדיות שלא בדקנו. היו שלטי רחוב שנשאו את השמות בובארי וסלמבז, שתיים מגיבורותי. רציתי לראות את החדר שבו הגה את דמות הרוקח. יש אומרים שבעלה המשמים של הגברת בובארי נוצר על פי רשמים שהותיר בסופר אחד מתושבי קאנטלז.

והיו בעיירה הזעירה עוד רחובות בשם מופאסן וביִזֶה ופיקאסו, ופרנאנד לֶגֶה הצייר ופיסארו ומוֹנֶה וגונו המלחין, ואמיל זולא וגם סמטה על שם יצירתו “ג’רמינל”. ובכניסה לרואן התנשא גשר מנופים עצום מעל לסיין, פונט גוסטב פלובר. לא רחוק מהגשר שנפתח ב־2008 עובר כביש ראשי לאורך הנהר, “רציף גוסטב פלובר” שמו. ואיפה היה הבית שלו עצמו? הבית הכפרי הגדול שרכש אביו ב־1844?

בשל המקריות הטוהה טיול על גבי מסגרת מתוכננת, צילמתי לבסוף בחופזה רק את כנסיית סן מרטין המשקיפה

מקאנטלז על רואן. מבנה מגושם בעל קווים מעוגלים ותפוחים. זאת המזכרת היחידה שברשותי מן המקום של פלובר. איש רואן זה, שכתב את הרומן המופתי על חוסר הסיפוק הדבק בבורגנות הזעירה בעיר שדה. באוט נורמנדי קיים “מסלול הסופרים”. באקראי הגענו למוזיאון ויקטור הוגו בִּוִּלְקֵוֹיֶר (Villequier). הוגו בילה חופשות בבית בעלי הבית, שהיו מחותניו, ומול הבית הזה טבעה בתו עם בעלה. הסיפור מילא אותנו מועקה, וזמן מה עוד ישבנו על ספסל בטיילת והתבוננו בתנועת המים כתועים.

הבית שבו חי וכתב פלובר את רוב יצירותיו במשך 35 שנים כבר אינו קיים. הוא עמד בשכונה הכפרית קרואסט, על שפת הסיין. סופרים וציירים באו לבקר אותו שם, ובילו בחברתו בשיפולי הגן, סמוך למים. מפעלים ומחסנים תפסו את מקום הבית שנהרס במהלך השנים, ורק הפאוילון, בית הגן הנחמד, נותר לפלטה ומשמש היום כמוזיאון לזכר פלובר. אלמלא התסכול המוקדם אולי היינו מבחינים במבנה הממוקם ברציף פלובר. גדר ברזל תכולה תוחמת את הגן משני עברי קיר האבן הבהיר, וכביש ראשי נוהם מתחת לתריסי העץ הגדולים. בימיו של פלובר הגיע הגן עד למים. כשמת הסופר ב־1880 נטמן בבית הקברות מונומנטאל ברואן. וגם לשם לא ידענו לכוון את פנינו.

הבית שבו חי וכתב פלובר את רוב יצירותיו במשך 35 שנים כבר אינו קיים. הוא עמד בשכונה הכפרית קרואסט, על שפת הסיין. סופרים וציירים באו לבקר אותו שם.

שאגה גדולה

קאסטלאן (Castellane), פרובאנס עילית, צרפת

אור היום התמעט כשהתחלנו להעפיל אל ה"רוק". השעה שלחה אור אלכסוני אל הגגות הרחוצים מגשם אמש. ככל שהתקדמנו הלכה קאסטלאן ואספה למרגלותינו גוני כתום לח. הקפלה של נוטרה־דאם ניצבת במרום הצוק, בגובה 184 מטר מעל העיירה. השביל הדרוך נעלם מדי פעם בסבך שיחים ניחוחיים. הקפנו את שרידי החומה העתיקה, חלפנו על פני חורבות הטירה הימי ביניימית של הברון קאסטלאן. מגדל מחומש שרד בשלמותו באחת מפינות החומה, והוא שידר אותות של יציבות אל צריח הקפלה המתנשא מעליו.

גשם דמדומים החל לזרזף. המשכנו לעלות ולהק ציפורים קטנות חפז סביבנו והרעיש בהכנות לשנת הלילה. כשהופיעו המדרגות המשופעות הודיעה מישהי שהיא נשארת כאן על הספסל המשקיף אל הנהר ואל הגשר האבן העתיק. מישהו הוסיף לעלות כדי לכבוש עוד פסגה. בינתיים גבר הגשם ומראה בתי העיירה התחדד והעמיק, ואחר כך התעמעם מאחורי מסך טיפות זעירות.

כשעלה נפוליאון ממפרץ ז'ואן במסע שיבתו לשלטון ב־1815 עבר תשעים קילומטר בטרם הגיע לקאסטלאן. אומרים שבבית מספר 34 ברחוב נסיונאל עצר הגולה מאלבה ואכל ארוחת צהריים. הדרך הצרה שבה נדחקו חייליו לא התרחבה מאז. הַנְרֶדוֹן עדיין זורם מצדה האחד וממול מוסיף הצוק הסלעי לתחוב את ברכו

לאמצע הנתיב. זהו פיתול אתגרי למכונית דוהרת. כביש N85 פתר את הבעיה והרחיק את הנתיב הראשי מן הצוק, אך המקומיים עדיין נזקקים לדרך הישנה, השומרת על יופייה המסוכן, והם צופרים בהגיעם ללולאת העיקול.

בישיבה על כתף הצוק אפשר היה לנחש את פיתול הדרך הנסתר למטה. בגשם הפכה מישהי לחלק מן הצוק. כשהתייר הכובש ירד מן ההר, היו כתפי מעילו כהות מרטיבות. "יאללה, בואי," אמר, "כבר מחשיך." הגשם נחלש לפתע ואחר כך פסק והאוויר נמלא פתאום ריח רוזמרין טרי. דממה גדושה נפלה על קיר הסלע העצום. ירדנו בשביל במהירות, וחלוקי אבן הידרדרו מתחת לנעלינו.

"שמעת את זה?!" שאלה מישהי. "כן, מה זה?" השיב מישהו. הקול הנורא נשמע שנית. הוא בא מאפלת הסבך שמעלינו. שאגה גדולה. ועוד אחת שהלכה וקרבה. כשהתנפלה השאגה הבאה פתחנו בריצה במורד. ימי הביניים תקפו אותנו במורד צוק גבירתנו. זאב, אריה, מפלצת, שד, משוגע. יצור. רק כשהגענו לפתח הבולנז'רי, שדלתו הוגפה באותו רגע של תחילת חשכה, נרגעה הנשימה החפוזת. בבית המלון שמעבר לכיכר הגישו ליקר ערערים פרובאנסלי, והד שאגת היצור הקדום התמוסס בתודעה לכלל תופעה טבעית שאינה דורשת הסבר.

כשעלה נפוליאון ממפרץ ז'ואן במסע שיבתו לשלטון ב־1815 עבר תשעים קילומטר בטרם הגיע לקאסטלאן. אומרים שבבית מספר 34 ברחוב נסיונאל עצר הגולה מאלבה ואכל ארוחת צהריים.

שביל ביתי

למחרת הנחיתה הראשונה באירופה ראיתי יער. סבך מעורבב של עצים, שיחים ושרכים בגוני ירוק רווי גשם. "יער!" קראתי. "אני חייבת להיכנס ליער!" בלייך הוסיף לנסוע עוד זמן מה בתקווה שהמשאלה תתנדף מבעד לחלון המכונית, אך קולי נעשה תובעני והוא נאנח וחיפש מפרץ חנייה. זה קרה מעל לוקארנו, שווייץ, בכביש צר, על צלע הר. מצד אחד נצמדו גגות בתים אל שפת הכביש, וממול היה היער הראשון שראיתי בחיי, חוץ מיער ירושלים, ומדרגות אבן צרות טיפסו אליו ונבלעו בו. המכונית נעצרה, המנוע הוסיף לנהום, ובלייך הכריז: "חמש דקות!" טיפסתי במדרגות העתיקות ונעטפתי עלוות ירוקות. העמקתי מעט לתוך שביל שהצמחייה העלימה. גשם החל לטפטף. ואז הוא קרא בשמי. דאגה נשמעה בקולו. נאלצתי לצאת מן היער, אבל בידי היו כמה עלים ותפרחות והידקתי אותם בין דפי "הברדלס" של למפדוזה. בלייך מעדיף שתהיה לו מפת שבילים, שיהיה שילוט. עזרים כאלה מספקים לגיטימציה להליכה חסרת תועלת בטבע. ישנה רשות מוסמכת שקבעה שמותר ורצוי ללכת בשביל הזה, כך הוא סבור, שרבים כבר הלכו בו. כחלוף השנים נעתר בלייך מדי פעם להליכה בשביל רק מפני שהשביל נמצא שם. זה הישג עצום לזוגיות מפני שכל פתח של שביל מפתה אותי לבוא בו, גם אם רק נכבש ברגלי מקומיים לצורך ירידה אל גדת הנחל. **בקרימל (Kerimel)**, כפר זעיר בבריטאני, לא רחוק מעיירת הנמל **אורי (Auray)**, גרנו בבית אבן ברטוני. מפתח הבית אפשר היה ללכת לכל מקום, כפי שקורה בכפר קטן באירופה. באחר צהריים של תחילת קיץ יש שעות אור רבות ונבלענו בשבילים מוצפי שמש וצללים. לא היו שלטים, אבל צלב דרך ימי ביניימי נקרה בדרכנו, וציפורים גדולות נזעקו בצווחות מתוך הסבך. המצלמה שמחה על הווסט האדום של בלייך. הוא נושא תמיד דבר מה אדום. תרמיל, מעיל גשם. אלבום אירופה גדוש נופים ירוקים, שכתם אדום נע בתוכם כסמך של התרחשות טובה.

עד הפסגה

מֶרְנִיגְרֹדֶה לַהַר בְּרוֹקֶן (Wernigerode, Brocken), גרמניה

כדי להתעלם מעקבות הכיעור שהותיר אחריו השלטון הרוסי – שיכוני בטון סובבים עיירה עתיקה – היה צורך ללון בבית הקיץ של הנסיך, לרגלי המצודה. ממרפסת העץ הקטנה נראה בלילה המשעול המתפתל במדרון המושלג. פנסים צנועים זרעו בשלג הילות אפרסקיות רכות.

בבוקר צעדנו בשמש נקייה ופתוחה אל תחנת הרכבת. קרונות צעצועיים המתינו מאחורי קטר אדום שארובתו העלתה סליל עשן דקיק. רכבת הקיטור העולה להר ברוקן, שפסגתו היא הגבוהה ביותר בהרי הקארפס ובצפון גרמניה בכלל, עושה דרך של 18.9 קילומטר במעלה ההר. הקרונות פונים בעקלתון אטי בתוך יער אלפיני עד לגובה 1,125 מטרים. על הנוסעים להוסיף ולטפס לגובה 1,141 מטרים, לנקודת התצפית הנכספת, מרחק מאות מטרים של הליכה בשלג. בקיץ יש פריחות בין הסלעים. ישבנו ברכבת העולה לברוקן באמצע חודש מרץ.

כל שאר הנוסעים היו גרמנים שרצו למצות את השבת השמשית הראשונה זה שישה שבועות מושלגים. הגרמנים רוצים תמיד לעלות אל הברוקן. מי שהיו תושבי מזרח גרמניה ושנאו את הסובייטים מתאווים לכבוש את ההר שממנו בלש אחריהם השלטון הזר. הפסגה סימלה בעיניהם את העליונות הדורסנית של מוסקבה. מי שבגרר במערב גרמניה משתוקקים לעלות אל ההר כמו

שהישראלים השתוקקו לעלות לחרמון לפני ששת הימים. עד סוף 1989 היתה פסגת ההר מוקפת חומה, שמעבר לה הציבו הסובייטים מכשירי האזנה ועיקוב. הברוקן נחשב לעיניים של המזרח המשוקף. המערב גרמנים רצו בו מפני שבמבט מזרחה אין עוד פסגה שמסתירה את הנעשה עד הרי אורל.

הדוחק בתוך הקרון היה מחניק, ולבסוף שאפנו אוויר קפוא על מרפסת הקרון שעוצב בדגם 1931. עלינו בין קירות שלג וענפי העצים השירו עלינו פתיתים קרים. שובלי עשן נושבו אל פנינו. היערות החלו להיעלם לתוך ערפל או ענן, ולבסוף נמחקו כליל. הרכבת עצרה בתוך תעלה שנחפרה עמוק בשלג, ומעליה התרומם קיר של אבנים כהות. "ברוקן", היה כתוב עליו באותיות גדולות.

הגרמנים שעטו החוצה אל סופת שלג שצלפה פתיתים חדים בפניהם. הם נרכנו לפנים וחתרו לעלות אל פסגת ההר. בלייך נשאר לבדו בקרון הקטן, עטוף במעילו הגדול וכרוך בצעיפו העבה. פניו לבשו גוון סגול. הוא לא התכוון לכבוש את הברוקן. שבתי וישבתי לידו עד שהרכבת החלה לשוב במורד. ירדנו בתחנה הראשונה לפני מלון יער נחמד. שתינו קפה והבטנו בנוף הצח. אחר כך פסענו בין העצים, ונעלינו הטביעו בשלג חותמות לאורך תוואי של פלג נסתר. שמענו את המים מפכים מתחת לשלג. שקט ללא גבולות כיסה את מורד הברוקן.

המזרח גרמנים התאוו לכבוש את הר ברוקן שממנו בלש אחריהם השלטון הזר. המערב גרמנים השתוקקו לעלות אל ההר כמו שהישראלים רצו להגיע לחרמון לפני ששת הימים.

מדרון קדוש וטמא

אוֹסוּצ'וֹ (Ossuccio), מֶדְזֶגְרָה (Mezzegra), מעל אגם קומו, איטליה

פעמיים עלינו במדרון ההר הזרוע הילות קדושים. פעם אחת, לפנות ערב, יצאנו מהכפר אוֹסוּצ'וֹ אל מעלה הקאפלות של ייסורי ישו. בעוד הדמדומים לוכדים באטיות את עצי הזית ושיחי הגפן סביבנו, נשאנו עיניים לעבר מגדל הפעמון המתנשא מעל המקלט הקדוש.

המבנה הנסתר, שנוסד במאה ה־16, יושב על כתף הר, 400 מטרים מעל פני הים. בין קאפלת הצליבה לקאפלת ההורדה מהצלב פגשנו את אנריקו, שטיפס בקלילות בחברת כלבו. הוא הושיט יד אבירית כדי לסייע לי במעבר מעל גדר אבן והצביע על ביתו שבעמק.

בחצר המקלט הקדוש על שם מדונת הישועה שתינו בירה בחברת שתי גרמניות כחושות כמקלות ההליכה שלהן. בחסות המדונה דל סוקורסו שוחחנו על סיכויי השלום במזרח התיכון. בינתיים ירדה חשכה דלילה. הגרמניות נעלמו מעבר לעיקול השביל ואנו גיששנו דרכנו מטה, מקאפלה לקאפלה, עד לכיפת הקאפלה של הולדת הנוצרי שבתחתית השביל.

למחרת עלינו בשביל מקביל המוליך אל מנזר סן בנדטו, 800 מטרים מעל פני הים. שביל האבנים המסותתות מעפיל בשיפוע מאתגר ומתמשך. האם רק בגלל הקושי הפיזי לא הגענו אל המנזר הגבוה? התיישבתי לנוח בצל תאנה עמוסת פירות. לא רק בגלל סְבוּלֶת לב־ריאה

מוגבלת הוחלט לשוב אל התחנה הקודמת במעלה ההר. מעל הכפר מֶדְזֶגְרָה שוכן מנזר עם כנסייה עתיקה. אבאציה דל אֶקוֹנְאֶפְרֶדָה. מנזר המים הקרים. שתיתי שם את המים המתוקים והמרווים בעולם. הם יוצאים ללא הפסק מן ההר דרך צינור ברזל פשוט, בלי ברז, סמוך לקאפלת אבן קטנה. בחסות מלאך האבן שהזמן לא חדל לגעת בו, באים תושבי הכפר למלא בקבוקי פלסטיק גדולים. המים האלה, הם אומרים, באים מלמעלה, מסאן בנדטו.

חזרנו למנזר המים הקרים ושתינו עוד ועוד. ושבנו והוספנו למלא את הבקבוק.

ואז ירדנו אל שער הווילה שלפתחה נורו בנדיטו מוסוליני ואהובתו קלרה. הפרטיזנים הרגו אותם לפני השער ב־28 באפריל 1945. אחר כך התעללו בגופות. זר פרחי נייר מעטר את השלט. מסגרת שחורה מקיפה את תמונות המנהיג ואהובתו. יש איטלקים שעדיין מתאבלים על מות הפשיזם.

מיהרתי לשתות אקווה פרדה מהבקבוק. אחר כך אולי אחשוב על כל זה. ייסורי ישו, מקלט קדוש, צעקות בשער הווילה. הגופות נתלו ברגליהן בתחנת דלק במילאנו. באותו מקום נרצחו בשנות המלחמה עשרות פרטיזנים בידי אנשיו של הדוצ'ה. שתיתי מי מעיין וחיפשתי במרחק את התכלת בחלקת מימיו החיוורים של האגם.

בין קאפלת הצליבה לקאפלת ההורדה מהצלב פגשנו את אנריקו. הוא הושיט יד אבירית כדי לסייע לי במעבר מעל גדר אבן והצביע על ביתו שבעמק.

בעקבות הצייר

דדהאם (Dedham), סאפוק, אנגליה

הנוף לא השתנה מאז הלך הילד לאורך הנחל. זאת היתה דרכו לבית הספר בכל יום. הוא יצא מן הבית באיסט ברגהולט, פנה שמאלה (הבית כבר אינו קיים, אך על גדר הבית שנבנה במקומו יש שלט הנושא את המילה Constables), והלך עד לפנייה הסמוכה לכנסייה. משם מיהר בשביל בוצי במורד ירוק, ולאורך נתיב המים עד לבית הספר שבעיירה דדהאם.

לפני שהגיע אל ערוץ נחל סטור ראה לעתים תיבה מלאה תפוחים בשער חווה. "נפולת רוח, התכבד!" נכתב בפתק. הוא תחב לילקוטו תפוח שלחיו האחת חבולה והאחרת ורדרדה.

בתום יום הלימודים פנה לפעמים מזרחה והוסיף ללכת לצד המים הנינוחים עד לטחנה של אביו בפלאטפורד. רגליו חצו אחו לח, ירוק תמיד. עצים ספורים עמדו על גדות הנחל. פרות וכבשים הרימו ראש כשעבר ולא חדלו מלעיסתן.

הרשמים נחקקו בתודעת הילד בלא שכיוון לכך. האדמה היתה שטוחה ומדושאת, ומי הנחל זרמו בגובה פני הקרקע. הערוץ היה תמיד מלא, יציב. הזרימה התרחשה מתחת לפני המים, שהיו חלקים ורטטו קמעה מתנועה עלומה של דג. בחורף קרה שהמים גלשו אל שטחי המרעה. אז היה הילד עוקף את הנחל ומוצא שביל חלופי סמוך לדרך המרכבות.

הוא לא היה צריך להתבונן, הנוף נספג בהווייתו. בהגיעו לפלאטפורד חצה את גשרון העץ הקטן וחלף על פני הקוטג' שגגו מסוכך, והמשיך לעבר הטחנה. מעגן הסירות שקט לקראת סוף היום, מערכת הסכרים הקטנים דממה, הסוסים לעסו עשב סמוך לגדה.

מעל לראשו היו תמיד שמים מגוונים באפורים, כובעו היה רטוב מרסיסי מים. הצבעים שפגשו את מבטו היו מלאים, כהים, סוגים של ירוק ואפור וכחול עמוק.

הוא נולד ב־1776, וכשהיה בן 45 כתב ג'ון קונסטבל לידיד: "מן הראוי שאצייר את המקומות הפרטיים שלי טוב ביותר. ציור אינו אלא מילה אחרת להרגשה."

בקוטג' הגשר תלויים כמה מציוריו. פתח הבית נמוך מקומת אדם מודרני. הצמחייה כהה בציוריו ודמויות אדם ובהמה מביעות יגיעה מעמל. אור חורפי שורה על הרוב, העננים הם ישות מוחשית ודומיננטית, ופרטי הנוף מטופלים כאילו היו תחושות אינטימיות מחיי הצייר.

קונסטבל מת בן 61, ונקבר מתחת לשלכת לונדונית בהמפסטד. אחרי מאתיים שנה נופי העמק שלו מתמידים ברעננותם. הזמן אינו חוצה אותם. בין העיירה לפלאטפורד מתבלט גדם עץ כפסל בהיר. גדת הנחל מקבלת את דמות המוות הזה בתוך חיות שלוה, מובנת מאלה.

"מן הראוי שאצייר את המקומות הפרטיים שלי טוב ביותר. ציור אינו אלא מילה אחרת להרגשה." (ג'ון קונסטבל במכתב לידיד)

לדעת עיר

ארנשטאט (Arnstadt), גרמניה

העננים הכבדים הדגישו את חידודי קו הרקיע של העיר שלא היתה בתוכנית הטיול. התיירים חנו בה מתוך בורות גמורה. אחר כך החלו לצעוד בחשש שהזמן מתבזז על רחובות ריקים. אבל ארנשטאט, כך התברר, היא העיר העתיקה ביותר בחבל תורינגיה. מזג האוויר הניח בין הבתים המצוירים אוויר של בוקר אינסופי, ספוג בניחוח עשב רווי. העיר נגלתה לפנייהם בלי תוכנית ובלי מפה, כפי שמתנה לא צפויה נגלית מתוך עטיפותיה.

המסמכים ההיסטוריים הראשונים מתעדים יישוב מתחילת המאה השמינית. במאה ה־14 נרכש המקום בידי רוזנות שוורצבורג. העשירים האלה הותירו בעיר ארמון בשם הצרפתי "עונג שלי". בתחילת ההליכה בעיר השקטה נקלעו המטיילים לגן ציבורי רחב ומוצלל, שחורבות טירה נשזרו בו, כולל מודלים מזעריים של בניינים כפי שנראו במאה ה־16. טירת ניידק. המגדל הגבוה עם כיפת הנחושת שהזדקרה למרחוק וקראה להם אל העיר הוא השריד השלם שנותר.

הם עלו ברחוב שאבניו העתיקות שמרו על רטיבות גשם הבוקר, והגיעו לכיכר השוק. בשוליה הצפוניים ניצבה הנוֹיִקִירֶשֶׁה, הכנסייה החדשה, או כנסיית באך. ובאך הצעיר עצמו, בגרסה נועזת, היה שם ממול, בכיכר. פסל הברונזה של הפסל הגרמני פֶּרְנַד גֶּבֶל, מהעיר הָאֵלֶה, הוא תצוגה רעננה של דמות נערצת מן הפנתיאון הגרמני. נראה שהפֶּסֶל שמח למצוא בביוגרפיה של המלחין

פרטים שהעידו על מרדנות, אינדיבידואליזם חסר עכבות, נטייה לנפץ מסורות וביטחון עצמי חסר יראה. יוהאן סבסטיאן היה בן 18 כשהגיע לעיר ב־1703 כדי לשמש כעוגבן בכנסייה. קרובי משפחתו התגוררו בסמוך, ברחוב קוהלגאסה, וגם הוא השתכן שם למשך ארבע שנים. גבל הושיב את באך על מעילו המכובד, השליך לרגליו את מסכת הזקן החשוב, פרס את כפתורי כותנתו, חשף את פניו החזקים לפני שצברו שומן, והרשה לעם לראות את שערו הרך שנחבא בהמשך הקריירה מתחת לפאה הדורת סמכות. ידיו הגדולות נושאות חושניות נינוחה ופונות אל העולם בלי להסתיר דבר.

באך הרגיש את ראשי הנויקירשה בנגינה חדשנית שצרמה לאוזני המתפללים. הוא לא הקדיש זמן לחזרות המקהלה. ב־1705 יצא לחופשה בת ארבעה שבועות וחזר כעבור חודשים אחדים, אחרי שמיצה את שיעורי המוזיקה אצל רב־אמן מן העיר הצפונית לובק. לבסוף איפשר ל"צעירה זרה" לנגן בעוגב הַוּנְדֶר יקר המציאות. ה"זרה" היתה בת דודו, שנישאה לו לאחר מכן.

מול פתח הקונדיטוריה שבאותה כיכר משוקעות במדרכה ארבע "אבני נגף" לזכר יהודים שנרצחו בשואה (ראו עמ' 96–97). ובחלון הקונדיטוריה, מעל לספלי קפה ועוגות שהיו לפרק נכבד בלימוד העיר, נראה שער הבית הבהיר של משפחת באך. ובכן, כאן גר באך החצוף.

פסל הברונזה של הפסל הגרמני פֶּרְנַד גֶּבֶל הוא תצוגה רעננה של דמות נערצת מן הפנתיאון הגרמני. הפֶּסֶל שמח למצוא בביוגרפיה של המלחין עדויות למרדנות, אינדיבידואליזם חסר עכבות, נטייה לנפץ מסורות וביטחון עצמי חסר יראה.

הזמן שנשמר

אֵילֵיר-קוֹמְבֵרֶה (Illiers-Combray), צרפת

מובן מאליו שהיה עלינו לצאת משארטר בכביש D921 כדי לנסוע 28 קילומטר בין השדות, היישר לעיירה שהספרות קראה לה בשם. החל באפריל 1971 נקראת אילייר הימי ביניימית בשם חדש: אילייר קומברה. כך היתה ליישוב הצרפתי הראשון ששמו נלקח מהספרות. כל יפעת העושר האמנותי בקתדרלת שארט לא עימעמה את תשוקתי להגיע אל הבית שבו בילה מרסל פרוסט (1871–1922) הילד את חופשותיו. הבית שמתוכו בחר הסופר להצמיח את האמירה המורכבת על מהות הזיכרון ביצירה ובחיים. בכרונולוגיית הקריאה שלי לא היו טקסטים שהגדירו את ייעודה של היצירה הספרותית כפי שעשה זאת פרוסט ב"בעקבות הזמן האבוד". הזיכרונות, קבע הסופר, הם הממשות האחת והיחידה. האופן שבו אדם מעצב את זיכרונותיו הוא חייו, הוא מהותו, הוא הזמן שלא יכלה. בכרכי "הזמן האבוד" אצור סוד הפיכת זמן השעון, זמן החיים הקצובים, לזמן אינסופי, מהפכני, מחוץ ליחידה המדודה המוכרת לבריות הנרדפות. ידעתי שמראה החפצים באותו בית לא יחריב את החוויה הספרותית המכוננת. רחשה בי הרגשנות הפשוטה, הרכילותית, שרוצה לראות את המיטה שבה שכב הילד וציפה בקוצר רוח לנשיקת אמו. התאוותי לפגוש את חרדת הילד בחדרו, לברוא את הסיפור שלי מן הגן הנשקף בחלוננו.

המטבח ואביזריו הכבדים מן המאה ה־19, וחדר האוכל השקט שבו ישב הילד וקרא. הנה מדרגות העץ המעונות שבהן נאלץ לעלות מדי ערב כשגורש מגן העדן של חברת אמו.

מסייה סאקס

דינאן (Dinant), בלגיה

הוא מזמין את התייר לשבת לצדו, יש מקום. הישראלי, טיפוס נלהב, שחדוות החיים התעצמה בחזהו מאז שזה כוס בירה צוננת סמוך למצודה המשקיפה על העיירה, ממנה להתיישב לצד מסייה סאקס. הוא חובק את כתפי הברונזה הקרירות ופניו קורנות.

מסייה סאקס אינו משנה מתנוחתו. ברך ימין על רגל שמאל, הסקסופון נח בחיקו וכל צליליו אסופים לדממה נצחית. בתצלומים ניכר שאדולף סאקס, ממציא הסקסופון (פטנט מ־1846), ניחן בהבעה רכה ועיניו הבהירות מלאו חלום ונחישות. אבל עיני הפסל סומות והברונזה מעצימה תכונות חבויות. סאקס היושב לתמיד בפתח בית הולדתו ברחוב הקרוי על שמו, בעיירה הפתיינית דינאן, הוא גבר נינוח ומתוח כאחת. תנוחת הסקסופון מספרת על הפסקה בנגינה, רפיון רגעי המובע גם בזרוע שמאל השמוטה על גב הספסל. אך היד הפרושה על הברך דרוכה בנכונות לפעולה. נדמה שהאיש מאזין לדבר מה, פיו פתוח קמעה. בשיבתו האלגנטית והמהודקת יש ציפייה.

דינאן בנויה על שפת הנהר מוז באזור הארדנים שבדרום בלגיה. הצבא הנאצי שאף להגיע אליה כדי לנצל את מעבר הנהר בדרכו לכיבוש צרפת מצפון. הגשר פוצץ בטרם זכו הפאנצרים לחצותו. במלחמת העולם הראשונה רצחו הגרמנים יותר מחמשת אלפים מתושבי המקום. מיקומה

של העיירה בסמוך לצוק ולצד הנהר הפך אותה לתכשיט אסטרטגי מושך עין. בימי שלווה, אחרי שיטוט באתרי הקרבות המצולקים מהחורף המר של 1944 סביב באסטון (שעת נסיעה דרומית־מזרחית לדינאן), מצפה מסייה סאקס למטיילים, מבטיח שבעירו יש רק מוזיקה ובירה בלגית מלווה בצדפות.

מדי שנה, באחד מימי ראשון של סוף ספטמבר, נערך בעיר כנס של תזמורות נשיפה לכבוד בן העיר סאקס. תזמורות נשפנים נאספות מרחבי בלגיה כדי לנגן בגנים, ליד החומה העתיקה, באמפיתיאטרון הקטן. אחר הצהריים נקהלים כל מאות הנשפנים לכיכר קתדרלת נוטרה־דאם, ובאור יום שהתרכך הם משמיעים הרמוניה שצליליה עולים אל המצודה, שוטפים אל הנהר ועוטפים את הקהל, כולל הכלבים.

כשאור היום מתאדה נותרות בפתחי בתי הקפה קבוצות נגנים שהתבשמו מן הצוותא וברזי הבירה ומתיקות העונה, שאינה חמה ואינה קרה, והם מאלתרים צלילים שמחים וקורעי לב. בלז שחור מאמריקה נשמע אז לאורך רחוב סאקס. כשהיה אדולף בן 27 עבר לפריז. הוא שקד שם על המצאת מגוון כלי נשיפה ולימד בקונסרבטוריון. כשמת ב־1894 נקבר בבית הקברות של מונמארטר, עיר מתים מכובדת, שסמטאותיה היפות גדושות מפגשים אמנותיים מפתיעים.

בתצלומים ניכר
שאדולף סאקס,
ממציא הסקסופון,
ניחן בהבעה רכה
ועיניו הבהירות
מלאו חלום
ונחישות. אבל
עיני הפסל סומות
והברונזה מעצימה
תכונות חבויות.

בת ההרים

אֹבֶּרְגֹּוּרְגֶּל (Oberurgl), טירול, אוסטריה

כשעלה ערפל מן העמק בבוקר אוגוסט ליטף את ההר שממול, חלף על פניו ועבר מעל לראשו. בהתאדות המתונה הדהימה כיפת ההר את מפהקי הבוקר בלובנה הרך. ליל קיץ בעמק אֹיץ זרה שלג עדין כנבואה זהירה.

המכונית מיהרה, אם כן, דרומה לאורך הנהר ובמעלה ההרים אל היישוב הגבוה ביותר באוסטריה (1,930 מטר). אֹבֶּרְגֹּוּרְגֶּל. כמו שאתם שומעים. מעל לגרגור. במרומי הפכפוך. ואכן, ההתמקדות בעוגת הגבינה שהוגשה לשולחן במרפסת מלון אֶלְפִּינְאָוּסְיֶכְט לא הפריעה להמיית הפכפוך לעלות ממימי האוּצְטְאָלֶר־אָךְ הזורם לרגלי הכפר. על מורדות ההרים סביב נחה אבקת שלג סוכרי.

באביב 1931 נחת בכפר הצנוע החוקר והממציא השווייצרי אוגוסט פיקארד. המדען נאלץ להנחית את כלי הטיס שלו, כדור פורח, בשל תקלה במהלך מסעו לחקר האטמוספירה. תושבי היישוב, המתפרנסים מתיירות כל השנה, עדיין מעלים את זכר הנחיתה המרשימה של פיקארד.

בשביל הסובב את הכפר עטף את ההולכים אוויר צונן של אמצע קיץ מושלג. בצעידה נחושה על שביל צר הלכו נלהבים, בין אשוחיות זרויות פתיתים גבישיים. בינתיים נגלו בין הסלעים פרחי קיץ פעמוניים ופרפרניים, ורודים וסגולים. היו שם גשרונים חמודים שעברו מעל לפלגים שוצפים. הקרחון שמעל לכפר שלח את מימיו הקפואים במדרון,

כמדי שנה בעונה החמה. הכפר השתרע משמאל וצבר פרספקטיבה. הכנסייה חדודת המגדל, הכיכר עם פסל מטפס ההרים הנודע. שאון מים רבים נשמע ממעלה השביל, שלפתע עמדה בו פרה.

היא עמדה לרוחב השביל. פרה גבוהה, שגון פרוותה המבריקה חום־סגול מפתיע. פרה גאה, עטיניה בהירים וקרניה סימטריות. פעמון ארד גדול תלוי היה על צווארה, ובאוזניה נחו קישוטים צהובים. יצור מטופח. רגליה עמדו נטועות היטב בשיחים המושלגים שמצדי השביל. איש לא העז להתקרב אליה. מישהי ניסתה לעקוף את בת ההרים דרך הצמחייה הצפופה. הסתבר שהצמחייה קוצנית, ומתחת לשלג נחבאות אבני סלע בגדלים שונים. הפרה התבוננה בשלומיאלית בשלווה סבלנית. הצעירה שבחבורה קרבה וניסתה לדבר אל לב חיית ההר הגאה. הבהמה נעצה בה עיניים ספקניות. מה עושים עם פרה אוסטריית באמצע הדרך?

ממתינים. ממתינים עוד. לפתע נשמע חרחור נחרה פרתית נוראה. בהלה גדולה אחזה בממתינים שנסוגו בדהרה אל מעבר לפשפש הראשון. מתנשמים צפו ממרחק בחיה המסוכנת, שירדה עתה מעדנות אל סבך השיחים ופעמונה דינדן צלילים של הרגעה. עלה וגבר אז נהם המים ממעלה השביל, עד ששבו ההולכים, התקדמו כאילו כלום, וחצו באומץ גשר תלוי מעל מפל שוצף.

באביב 1931 נחת בכפר החוקר והממציא השווייצרי אוגוסט פיקארד. המדען נאלץ להנחית את כלי הטיס שלו, כדור פורח, בשל תקלה במהלך מסעו לחקר האטמוספירה.

תוכו של השקט

בליל פברואר להט החדר מעוצמת הסקה נטולת מידה. במסדרון התרוצצו נערות טאיייווניות וצחקוקיהן חדרו כסיכות דקיקות בעד הקירות. פתחנו את החלון שהשקיף על הדרך העולה לטירת **סלע הברבור החדש (Neuschwanstein)**. מן החלון ועד הדרך נפרש משטח שלג ללא רבב. הלובן הבהיק בין צללי העצים שעלו בהר. תאורת הדרך הצנועה נמזגה בעדינות לעובי השלג. שקט מלא נוכחות נדיבה עלה מן השלג וסבב בחדר והקור עמו. נרדמנו בחלון פתוח. ההר, היער והשלג מילאו את חלומנו ובלעו את הפטפוט האפרוחי של התיירות. לאורך הלילה הן הוסיפו לטופף ברגליים זעירות על רצפת העץ.

בבוקר נסענו לעבר **היער השחור (Schwarzwald)**, על הגבול שבין מדינות באיירן לבאדן-ווירטמברג בדרום גרמניה. השקט בא אתנו בנופים מושלגים. גם כשאירעה בהם תנועה, היו דוממים באותה שלוה עמוקה ששלג מפייץ על סביבו. קסם השלג, דממתו הגדולה הממסכת כל הפרעה, התיישבו בלב הישראלי כגעגוע, כצורך קיומי.

כל מה שנגלה בדרך הפך לשיר. לציור. מכונית אדומה בלב יער לבן. בקתת רועים בודדה בלב מישור נקי. שני אנשים במזחלת שתיעלם מיד לתוך היער. הצעיר שבהם אווז במושכות, והדמות המבוגרת היא איש או אישה. גוצה ומכונסת, ישובה כמו בלי דעת, זאת היא דמות מן האגדות, נבראת מן השלג ואובדת ביער. ורק היער האפל, הסתום, מוכר לה.

ארץ הצעצועים

בילונד (Billund), יולאנד, דנמרק

האביב איחר להגיע לדנמרק ב־2013. כך אמרו הדנים והידקו את מעיליהם. רוח חותכת צלפה בכיכרות קופנהגן והעננים ירדו כבדים על מדשאות טיבולי הרדומות. ביולאנד, חצי האי הגדול שבמערב דנמרק, בקעו עלי כרכומים מאדמה רוויה ביום שבו החל האביב. באמצע אפריל הם צצו כחודי חרבות מתוך העשב הכמוש, שהשלג הרפה ממנו לבסוף. שמש חששנית הבליחה מקצות עננים סרבניים ונגעה בקרקע שהדיפה ניחוח של דבר מה תחילי. מסביב עמדו עצי אשוח ירוקי עד. מעבר ליער השתרע מתחם לְגולאנד, ארץ צעצוע ססגונית שמתחילה לחיות רק באביב.

הבוקר נפתח בציוצי ציפורים זעירות בין ענפי האשוחים. אָריק הגיע מביתו הסמוך ואמר שהישראלים הביאו את האביב. הוא מתפרנס מיערות אשוחים שמיועדים לחג המולד. בימות השלג הממושכים הקפיד להאכיל את הציפורים. הוא פיזר למענן זרעונים ופירורי לחם מחוץ לדלת המטבח והן נשארו בחווה במשך כל החורף.

אריק פנה אל גדרת סוסי הפוני. הזכר והנקבה רצו לקראתו ושירבבו ראשים עטורי רעמה סתורה. עיניהם החומות ננעצו בכף ידו המושטת. הנה לחם הבוקר. זה רק הממתק שלהם, אמר אריק. טקס ה"בוקר טוב" שלי.

חוות האשוחים מתבודדת מחוץ לעיירה הקטנה בילונד, צמחה מכפר זעיר והיתה לאתר תיירות בזכות פארק

השעשועים של לגו. ארץ אבני הפלא. אפילו שדה תעופה הוקם בצמוד למתחם הפלסטיק הססגוני. אולה קירק כריסטיאנסן (1891–1958), מייסד מפעלי לגו, נגר שהעניק למפעל את שמו מצירוף מילים בדנית (שֶחַק היטב – leg godt), החל לייצר צעצועי עץ בראשית שנות השלושים של המאה העשרים. הוא נודע בחשיבה יצירתית לא שגרתית ובגישה הומנית כלפי החברה האנושית. בחייו נאסר על המפעל לייצר צעצועי מלחמה. "אסור שילדים יחשבו שמלחמה זה משחק", אמר. ב־1947 מצא דרך להכניס לעולם הצעצועים את הפלסטיק האנטי־תרבותי, בלי שנסוג מהקפדתו על איכות מקסימלית.

בנו גודפרד ירש את מקומו אחרי שהאב מת לפתע מהתקף לב. הוא הקים את פארק לגולאנד הראשון על שטח של כ־56 דונמים, ליד המפעל בבילונד. באחת מחנויות הפארק נמצא קיר ארוך שכולו מכוסה באלפי מחזיקי מפתחות. דמויות מארץ לגו. ויקינג, מכשפה, פועל בניין. אך, אבוי, גם דמויות חמושות מ"מלחמת הכוכבים".

אחר הצהריים כבר נראו בגינת החווה ניצני כרכום. שמש קרה ליטפה אותם, וכעבור יומיים נפתחו בצהוב ובסגול. ביום השלישי לאביב הדני פרחו כרכומים תקיפים ועדינים לצדי הכבישים הכפריים של יולאנד. טרקטורים חרשו בשדות רחבים אין קץ, ולהקות שחפים ואנפות ירדו על התלמים בקריאות נלהבות.

אולה קירק כריסטיאנסן (1891–1958), מייסד מפעלי לגו, אסר על ייצור צעצועי מלחמה. "אסור שילדים יחשבו שמלחמה זה משחק", אמר.

כנסיית הוויקינג

יורלונד (Jorlunde), זלאנד, דנמרק

קשה למצוא בכפרים הדניים חדר אירוח עם מקלחת פרטית. הרוח התרמילאית מצדדת מאז ימי הוויקינגים במקלחת משותפת. כשמצאנו לבסוף מלון קטן בצפון האי זלאנד, הוא דמה למוטל אמריקאי, אך נקרא בשם הוויקינג סְקַיִלְם וִיד (Skjalm Hvid), מייסד שושלת שזכה להקים כנסייה על הגבעה ב־1085.

עם שקיעה עלינו אל הכנסייה הקטנה. האור האופקי שבא ממערב נגע בלובן מגדל הפעמון ושב בזוהר אפרסקי. אור כהה מזה נגה מכותרת המגדל העשויה בסגנון צפוני במדרגי לבנים בגון טרקוטה. רוח אטית עברה בשיחים הקשיחים שבין הקברים. ניסינו את דלת העץ, אך כנסייה אינה פתוחה בשעה כזאת בכפר קטן.

יורלונד היה בעבר כפר גדול, כשהוויקינג ויד התיישב בו והפך אותו לצומת מסחרי. כנסייה גדולה נבנתה זמן קצר לאחר מכן במתחם המלכותי הסמוך, בסלאנגרופ (Slangerup). אותה כנסייה נחרבה ותחתיה הוקם מבנה כנסייתי ענקי במאה ה־16, במרכז יישוב קטן שהתפתח סביב מנזר נשים. סלאנגרופ בלעה בסופו של דבר את יורלונד, שהפך לשכונה בעיירת המלכים. אבל הכנסייה הקטנה של ויד נותרה על הגבעה. הלוקאל־פטריוטים טוענים שהיא העתיקה ביותר באי זלאנד.

באפלולית השקטה שירדה על חצר הכנסייה הופיעה לפתע איגנה וחיכה. היה לה מפתח גדול כראוי לדלת של בית

תפילה נוצרי, והיא הזמינה אותנו להיכנס. כשהדליקה את האורות נחשפו על הקירות פרסקות בסגנון ביזנטי. איגנה, אישה נעימה במיוחד, מצוידת באנגלית מעולה, אמרה שבמאה ה־11 הוקמה ביורלונד סדנה לציורי קיר בניצוח אמנים מומחים שהובאו מקונסטנטינופול. הדמויות שעל הקירות אכן לבושות בסגנון מזרחי, אופייני לתקופה של תחילת מסעות הצלב בארצות הים התיכון. צבע האוכרה שולט בציורים בגוונים שונים.

איגנה מתגוררת באחת מסמטאות הכפר. היא זמרת המנצחת על מקהלת הכנסייה והיא גם האחראית על ניקיון החלל שבין הקירות העבים. בעלה הוא העוגבן המקומי. עוגב החלילים של כנסיית יורלונד מפורסם בדנמרק, מפני שנבנה לא מכבר (ב־2009), וצינורות הנשיפה שלו ארוכים יותר מבכל כנסייה כפרית במדינה.

איגנה אמרה שהרבה מאמץ מושקע בשימור הפרסקות הנחשבים לנדירים במקום כה צפוני. והספינה שמעל הראש? שאלנו. "דגם ספינת המפרשים שתלוי ממרכז התקרה אופייני לכנסיות האזור," אמרה איגנה, "רוב התושבים כאן היו יורדי ים. גם הכנסייה עצמה בנויה בצורת ספינה, לא שמתם לב? עדיין מתפללים כאן לשלום הספנים."

בחוץ שררה כבר חשכה גמורה, ואיגנה אמרה שבעצם אין לה חשק לנקות את הכנסייה הערב. היא הותירה נורה אחת דולקת מעל לדלת הכנסייה ופנינו יחד אל מורד הרחוב.

במאה ה־11 הוקמה ביורלונד סדנה לציורי קיר בניצוח אמנים מומחים שהובאו מקונסטנטינופול. הדמויות שעל הקירות אכן לבושות בסגנון מזרחי.

אנדרסן פינת האנסן

אודנזה (Odense), האי פין, דנמרק

הקור לא הרפה בכיכר בית העירייה של אודנזה, והוא רדף אחר קומץ בני האדם שחצו את רחבת הפלאקהאבן, אתר האירועים המרכזי של העיר מאז 1200. האנס כריסטיאן אנדרסן נולד ב־1805 בסמוך לכיכר הזאת, בבית עני שמסופח היום למוזיאון הקרוי על שמו. חלק מהדיוקנאות המפוסלים של הסופר, שהדנים גאים בו יותר מבכל אישיות צפונית אחרת, נמצאים במוזיאון הזה. אנדרסן העשוי משיש או מברונזה אוחז תמיד ספר בידו. או שהוא קורא בפני ילדים, או שהוא מהרהר. ליד בית העירייה בקופנהגן מצוי אחד הפסלים המרשימים ביותר של הסופר שהתמקד בסיפוריו, הטרגיים ברובם, במצוקת העניים והנידחים. מבט הפסל הכהה מהורהר, והוא פונה ומרחיק אל מעבר לחומת גני טיבולי, שבהם אמורים ילדים ליהנות.

אור אפור ירד על בניין עיריית אודנזה, מבנה שעוצב בשנות השמונים של המאה ה־19 בסגנון איטלקי־גותי. הרושם הכביר והמבלבל הוטח בפני הולכי הרגל דווקא ממרכז הכיכר המרוצפת כצדפה קעורה. פסל ברונזה בדמות אישה גברית עצומה מושך אליו את העין ומרתייע. האישה, ששערה אסוף בסגנון שמרני סובייטי, שוכבת בתנוחת אפרקדן מוזרה. שרירי הבטן שלה בולטים ממאמץ. גופה מתוח וקשוי. דומה שהיא מגייסת את כל כוחה כדי לגשר בשקט נורא בין דבר לדבר. ואולי אין

באישה הגדולה הזאת, 5.5 על 2.5 מטרים, כל משמעות נסתרת, אלא רק הצירוף המטריד של גודל בלתי־אנושי עם כוח פיזי של דמות דו־מינית. הפסל והצייר סוונד ויג האנסן (Svend Wiig Hansen 1922–1997) יצר את הפסל בשנות השמונים, והוא הוצב באודנזה ב־1992 למרות ביקורת קשה מצד אזרחים ואניני טעם. האנסן נודע בפסלים הענקיים שלו. בעיירה אסביירג הציב פסלי ענק של דמויות גברים ישובים על דיונות מול הים וקרא להם "גברים בים". בציוריו יש תנופה קמאית של מי שסוגד לפיזיות האנושית.

לפני שהוצב באודנזה נקרא הפסל "אישה נשענת" או "אמא אדמה". משהוצב במקום המכובד קרא לו הפסל "אוקיאניה", ופרנסי העיר דאגו שמפשעת היצירה לא תפנה אל פתח בית העירייה. ילדי העיר חיבבו מיד את הפסל, והאזור המשוף במרכז החזה והבטן מעיד על ההתייחסות האינטנסיבית של הילדים. הילד שבתמונה התעלם מהקור שהציף את הכיכר בשעת צהריים באמצע אפריל 2013. הוא עלה וירד בין צוואר הדמות אל בין רגליה ושב וטיפס אל שדיה, והתייחס לאיבריה כאל פארק שעשועים פרטי.

הכתם בגב מעילו כמו נלקח מגוני הפסל והטביע חותמת של לגיטימציה על התנועה החיונית, המובנת מאליה, על פני המתח הדומם שנוצק במתכת.

ילדי העיר חיבבו מיד את הפסל, והאזור המשוף במרכז החזה והבטן מעיד על ההתייחסות האינטנסיבית של הילדים.

יום שמש

כיוון שהנווט הלווייני הוותיק אינו מכיר את **כביש 6** המהיר **בצפון זלאנד, דנמרק**, הוא מפנה לדרך צדדית מרתקת. בין **סלאנגרופ (Slangerup)** ל**הומלבק (Humlbeak)** הקרקע מישורית, אך יש בה מעט שיפולים עדינים. הדרכים הישנות, הנעימות, הרי נסללו עם תוואי הקרקע, ובתי החווה מרוחקים זה מזה, מבודדים כפי שהיו לפני מאות שנים. באמצע אפריל, שבוע לאחר שהשלג נמס לבסוף, נגלים הבתים על אדמה אפורה, מאחורי צמחייה יבשה.

באחד הפיתולים המתונים צץ בית החווה משמאל לדרך. יום שמש ראשון זה שבועות רבים חשף בחצר הפנימית ברז משאבה אדום, ווק ברזל גדול שהכיל עצים לבערה, תנור ברזל לאפייה וצלייה ומתקן נייד לתליית כביסה. החצר רוצפה באבנים טבעיות שנבלעו בתפאורת החצר הרפויה, כאילו לא הושקע מאמץ בהנחתן. חלק מגדר העץ היה מוטל תלוש ועקור בקדמת התמונה. החצר נראתה פרועה, כמו עבר עליה כוח גדול, חסר דעת. דומה היה שהמקום נטוש.

לפתע הופרה תחושת העזובה ובעלת הבית, מסונוורת מן האור הראשוני, יצאה לתלות כבסים בהירים. כל הסברות הנמהרות התהפכו. האביב החל היום. כשיעלו הציצים הירוקים מן הפקעות השתולות לאורך הקירות, כשתתחיל הפריחה, יקבל כל עצם את מקומו בחצר. חיים והיגיון ישרו כאן. המצלמה מתגנבת בפסקות השיחים שעדיין לא התעוררו לגונן על הבית. בזמן הביניים הזה מופקע המקום מפרטיותו והופך לבית חווה סמלי, מאופיין בגג מסורתי, מחופה זרדים. בעלת הבית שבה ונבלעה באפלולית שמעבר לדלת.

כאן נישן

בוֹרְגֶטוֹ דִּי וָאָרָה (Borghetto Di Vara), ליגוריה, איטליה

לבסוף התברר שהמלון הקרוי "שנת הסופר" (Sonno D'Autore) אינו חבוי בתוך יער, אלא ניצב על אם הדרך. הוא דמה למוטל דרכים אמריקאי, מושלך בשולי מגרש כורכרי ושלט פיצרייה מתנוסס בחזיתו. החנקתי אכזבה וחיפשתי בחלון את העצים שבמעלה הגבעה. הם הוריקו מעבר לאלו מכלי פלסטיק כעורים, אך בושם פריחת עצי הטיליה נישא ונספג בוילון הבהיר. האם סופר יוכל לישון כאן? בחנתי את השקט.

בחזית הבית נעה לוֹרְדָּנָה, צעירה חרוצה ונטולת תַּחֲנוּן, שהשקתה בצינור את השיחים. "לפעמים יש ימים רצופים שאין גשם ואין גם מים בצינורות", אמרה בשלווה. סוכות הגן הצלו על כורסאות נוחות. מברכת הדגים הקטנה נשמעה שאגת צפרדע יחידה, כאילו היתה מפלצת באגם. למחרת חזרנו מטיול תוסס לפורטופינו. "אני הולכת לטייל בכפר שלנו", אמרתי לחברים שהשתרכו לחדרים. "מה יש לראות כאן", אמרו.

יש כאן נהר, וָאָרָה שמו. הוא תוחם את בתי הכפר מצפון, והערוץ רחב ומרופד בשברי שיש שנסחפו מהרי קרערה. שרידי גשר רומי מקשטים את הערוץ, וצמחים רעננים עולים מרבדיו. הזמן הטוב מאחד את השקט הרקום בציוצי ציפורים ובקול המים הנופלים בין אבנים, את מראה קשתות הגשר שתיכנן מהנדס רומי, ואת ירקות הצמחייה הרוכנת מן הגדות. נקלעתי לתוך זה רק לרגע, אבל הזמן עצר למעני.

לצד מגרש הספורט ישבו זקני הכפר שאחזו את הזמן בכפות ידיהם. הם אימצו להם שורה של כיסאות פלסטיק לבנים מתחת לשדרת הטיליות. כולם חייכו אלי, נופפו והתבוננו בי בסקרנות ובחיבה. אחד מהם הצביע אל הענף הפורח שבידי: "טיליו!" קרא בשמחה. "טוב לתה, עוזר לשינה בלילה." שנת הסופר. הרגשתי מחובקת.

חציתי גינת ירק בסוף סמטה ללא מוצא ונאלצתי לטפס על גדר אבן בת מאות שנים. מצאתי עצמי בבית קברות עתיק. מולי הרכין ראש מלאך אבן קטן, מכוסה כתמי לחות שחורים. ענוג שכמותו, ביכה בהשלמה מסוגנת את מות התינוק אלברטו סרג'ינו, שנולד בינואר 1941 ומת באוגוסט של אותה שנה.

בשער בית הקברות עומדת כנסייה זעירה. אבציה דל'אָקוֹלה. לוח שיש על קיר החזית מעיד שנוסדה במאה התשיעית (881). נזירי בְּרוֹגֵנָטוֹ הסמוכה, כך מסופר, נהגו להתאכסן במבנה והעניקו לו את שמו: מנזר החוכרים. אחרי ההפצה הבריטית על נמל לה ספציה, ביוני 1943, חסו במבנה הדל חיילים איטלקים שנמלטו מבסיס הצי. כשטיפסתי על גדר האבן שמטתי את ענף הטיליה ובכף ידי נותר ניחוח פרחים. ממטבח המלון עלה הבל אפייה מגרה, אבל לורדנה קראה מן המרפסת: "טוֹדִי נֹ פִיצָה, אוֹנְלִי פִסְטָה!"

מולי הרכין ראש
מלאך אבן קטן,
מכוסה כתמי לחות
שחורים. ענוג
שכמותו, ביכה
בהשלמה מסוגנת
את מות התינוק
אלברטו סרג'ינו.

ביער, מעל המפרץ

רוטה די קמולי (Ruta di Camogli), הריבירה הליגורית, איטליה

דרך צדדית נעלמה שם לתוך יער. ואף על פי שמהרנו לפורטופינו, פנתה המכונית אל הפיתול הצר ונבלעה ביער. הכביש עלה ונמוג בצללים עם כל עיקול. טרם נמצא מלון ללילה, השמש נסתה לערוב מעבר לסבך העצים, אך המכונית הוסיפה לטפס. "שם, למעלה," אמרתי לבחור שלי, "מחכה מלון החלומות שלי."

הכביש נקטע במגרש חניה לפני מצפור. גנואה נפרשה לעבר המפרץ. המשך הכביש העולה נחסם בתמרור אין־כניסה.

אני הולכת למלון שלי, הודעתי והכתפתי תרמיל. הוא הוסיף לעמוד ולצפות בנוף. עברתי פיתול בכביש ועוד פיתול, צללי בין ערביים ריככו את ההליכה המאומצת. רחש עבר בעצים, ולפתע נגלה לי מלון החלומות. עוגת חתונה מעוטרת בפרחי גבס. פורטופינו קולם.

"יש לכם חדר?" שאלתי בתוך החלל הממוזג, השקט. הייתי בטוחה שהאיטלקייה היפהייה תגיד, "נז, איי אם סורי." "יס," השיבה בעיני שקדים זורחות. יס.

לא רק חדר אחד, מאה חדרים היו לה להציע. כולם ריקים. המלון נפתח שבוע קודם לכן ועדיין שמר על פרופיל נמוך, מפני ששיפוץ הספא טרם הושלם. כשהבחור שלי הגיע מתנשם כבר המתין לו חדר פינתי גדול, מרפסת רחבה מעל המפרץ, וכפר קטן, סן רוקו, נשקף לרגלי ההר. פעמוני כנסייה שלחו למעלה לחן ערב. ההזיה הרומנטית של

בת ה־16 התממשה בעצם אותו הערב. ואני הייתי בת חמישים.

"תרצו לאכול?" שאלו בטלפון בשעה שטבלתי באמבט קצף והים והיער נכנסו בחלונות.

היינו סועדים יחידים באולם המסעדה הריק והערוך לתפארה. רב־מלצרים הדור הוליך אותנו לשולחן שפניו אל המפרץ. מהחלון הפתוח הגיעו רוח ים ורוח הר, תמהיל רוח אביבית וסתווית שכזאת.

מי יזכור מה כללה אותה ארוחה של סרטנים ומאפים ובשרים ברטבים ומיני קינוחים רבי שכבות? ההר החשיך, רטטו אורות כפר הדייגים שבמורד. כשעלה הבוקר עם רוח שהתחזקה ונשאה טיפות תועות של גשם, נכנסנו ברגל ליער פורטופינו החובק את המלון. שני פקחים במדים ירוקים וכומתות תואמות הגיחו מאחד השבילים והעניקו חיוכים ומפות שבילים. עשרות שבילים קרצו בין עצים שהלכו וגבהו מלופפים בשרכים ובקיסוס. כך נראה יער.

מקהלה עשירה של ציפורים תירגלה לאוזנינו לחנים שלא שמענו מעודנו. מעלינו נותרו רק רמזי תנועה מרחפת. המפרץ הבליוח בין העצים ואחר כך נעלם לגמרי. העצים גבהו, הסלעים התרוממו, הרוח סאנה. ענן טעון גשם בא ונח על הצמרות והיער נפרש והשתרע על פני העולם כולו. באותו מסע לא הגענו לפורטופינו.

חדר פינתי גדול,
מרפסת רחבה מעל
המפרץ, וכפר קטן
נשקף בשיפולי ההר.
פעמוני כנסייה שלחו
למעלה לחן של ערב.

מעגלי תנועה

בצומת הזה יש כמה מעגלי תנועה. הכביש המהיר A12 חולף מצפון לו לעבר מקומות חשובים כמו פיזה או גנואה. בדרך כלל איש אינו יורד לכאן אלא אם פניו מועדות לאחד הכפרים. עצרנו בין **בורגטו די וארה לברונגאטו, חבל ליגוריה, איטליה**, סביב מעגלי התנועה המוריקים ובתוכם יש הרבה דברים לראות. המקומי שהבין זאת סלל מגרש חניה אינטימי מאחורי קפלת האבן הקטנה של סנט לזארוס. דמותו הלבנה של אלעזר הקדוש נוסכת שלווה, אף כי ראשו גדול יחסית לגופו ומחרוזת התפילה התכולה, התלויה מידו, מפתה למגע. כך נראה המת שקם לתחייה בצומת. עצירה אצל הקדוש המסמל אריכות ימים היא אקט הפגנתי כנגד הזמן. היום מתארך, היעד משתכח.

בלב מעגל התנועה הסמוך עומד פסל כהה של הקדוש אנטוניו ג'יאנלי (1789–1846), פטרון עמק הווארה. כתר הבישוף שלו מונח לרגליו. אני רוצה לדעת עליו. אני רוצה לצלם את המנזר הצבוע בכתום רך מעבר לערוץ נהר הווארה, ולשאול מישהו לפשר שמו של הכפר הקטן, בזולו (גולם), המבצבץ ממרום היער שמעליו.

חשוב לי לדעת את צומת הכבישים הזה. ממזרח לגשר יש מבנה המשמש את מועדון שייטי האשדות. על הקיר החיצוני תלויים תצלומים מאסונות שנגרמו כשהנהר עלה על גדותיו. השיטפון האחרון אירע באוקטובר 2011 וגרם למותם של עשרות בני אדם לאורך נתיב הווארה, ולנזקים במיליוני יורו. אבל בקיץ 2013 יוצאות קשישות בחלוקים אל הגינות הקטנות שמאחורי בתי הכפר כדי להשקות במשפך את ערוגות התירס והכרוב.

חלקו השלם של הגשר הרומי העתיק נראה מן הצד האחר של הכביש, ולרוחב ערוץ הנהר נגלים שרידי קשתות הגשר שהתמוטטו במהלך מאות שנות זרימה בעוצמות משתנות. במרחק שבעה קילומטרים וחצי לאורך הנהר, מזרחה מן הצומת הזה, ישנו גשר תלוי מודרני המחבר את כביש SS1 עם הכפר הזעיר אולטרֶןֶארה. גשר הכבלים הוקם רק למען טיילים בשבילי הליכה. אולי מי מהם יגיע אל בורגטו די וארה וימצא את דלת הכנסייה העתיקה פתוחה. זה קרוב לצומת. על הקירות הפנימיים, כך אומרים הספרים, השתמרו תמשיחים מימי הביניים.

מעבר לנהר

סומָה לומְבַרְדוֹ (Somma Lombardo), לומברדיה, איטליה

ביציאה מהכביש המהיר A8 לכביש האזורי SS3 ראיתי בחטף קטע של נהר.

אמרתי: "אני רוצה לרדת אל שפת הנהר." אחרי הוויכוח ("מה פתאום?! אין זמן!") חנינו סמוך לחורשה ירוקה ומיד שמענו את המים.

מכאן תהיה לי לתמיד התמונה הזאת. תמיד אוכל לראות בהליכה שלי בשביל שמעבר לנהר דבר מה פרטי שקרה לי. אחת מההתרחשויות הנדירות והקצרות שבהן לא מעורב בהנאה שלי אף אדם אחר.

זה לא משהו גדול. רק הליכה בשביל שלא דרכו בו זמן מה. באירופה העשב הטלול צומח מדי עלות השחר. ומעכשיו העשב הזה נובט מתחת לרגלי, והנהר לצדי כמעט לא משמיע קול אלא באדוות זעירות שמגיעות לעתים אל הגדה ולוחכות אותה חרישית.

וכך יהיה תמיד, כשאביט בשביל הצר המבקש לחמוק אל סבך העצים הגוחנים אליו, בעודי נזהרת מנפילה אל המים שבצדו השני. תמיד אנקוב במבטי את חמוקי צל, את ההיעלמויות הרכות שלו לתוך עשב שגבה לפתע, אחווה את חדוות ההליכה לבד מעבר לנהר.

הנה חציתי את גשר הבטון ואחר כך את גשר הברזל המפחיד, שלא נועד אלא לעובדי תעלת וִילוֹרְסִי הלוקחת את מימיה מכאן, מהנהר טיצ'ינו. המהנדס יוג'ניו וילורסי

תיכנן והחל לבנות את התעלה ב־1877 לצורכי השקיה. הוא לא זכה לראות את 86 הקילומטרים שלה מפני שמת 11 שנים לפני סיום העבודה. אך אני חציתי אותה עכשיו והמים שאגו מתחתי עד שהגעתי אל בטחת העשב הלח. לא רציתי לשוב בדרך הבטוחה שבה באנו. אמנם גם היא היתה יפה ונמתחה לאורך הנהר, אך חשופה יותר לשמש ובחלקה מרופדת אספלט. רציתי אחרת. ויותר מכך, התעקשתי לחצות את הנהר וגם את התעלה וללכת על הגדה האחרת, מאחר שניבטה אלי והיתה פראית ולא דרוכה.

אני, אין לי הרבה נהרות בחיים. אני ענייה בנהרות ונהרות הם תשוקתי הגדולה. להסתבך בשוקי בעשבי הגדה, לשמוע את הציפורים שורקות מן העצים וקולן נשבר כאלף מנסרות על פני המים, חובר לאור המשתבר בין העלים, האור הכתום הזרוי, הזהוב המתנוצץ, האור הפולש אל המים, מושלך עליהם משמש מתלכסנת, רחוקה, נוטה, נוטה---

"או, הנה אתה. חזרתי. מה קרה? לא קרה כלום."

בעצם קרה הרבה: הלכתי לבדי על השביל שמעבר לנהר, הגעתי כמעט עד למפל הסכר, צילמתי את געש המים, את הקצף העולה מהם, את הרסס הניתז לגובה. שמעתי את שאגת המפל, וקריאת ציפור אחת נסקה מעל כל זה ואותה אזכור תמיד.

תעלת וִילוֹרְסִי לוקחת את מימיה מהנהר טיצ'ינו. המהנדס יוג'ניו וילורסי תיכנן והחל לבנות את התעלה ב־1877 לצורכי השקיה. הוא לא זכה לראות את 86 הקילומטרים שלה מפני שמת 11 שנים לפני סיום העבודה.

טורינו שלו

טורינו (Torino), איטליה

הלכנו מרחק רב בשדרה הארוכה הקרויה על שם המלך אומברטו. תפרחות עצי הערמון נשרו על כתפינו ועיינינו שוטטו על מספרי הבתים. עד שהגענו למספר 75.

התצלום היקר לי אבד. תחילת יחסי עם המצלמה הדיגיטלית היתה כרוכה במתחים וצער. לכידת המראות לוותה בחשש מתמיד שמא יתרוקנו הסוללות או יתמלא הכרטיס. כששבנו באותו ערב לביתו של פרנקו בבארולו ביקשתי ממנו שיעתיק לדיסק את התמונות שצילמתי בטורינו. מול המחשב בישראל התברר שהדיסק של פרנקו ריק. אבדו לי תמונות הבניין בקוֹרְסוֹ רֶה אומברטו, שבו נולד **פרימו לוי**, שבו התגורר רוב חייו ובו סיים את חייו. עכשיו העיר רקומה בזיכרוני סביב אותה שדרה ראשית שבנייני מגורים כבדי מבע מביטים עליה. אני מגלה שהזיכרון מחרף דווקא בשל היעדר התמונות. ההליכה הממושכת באותו יום אביבי חרותה כזיכרון גדושתחושות. הלכנו מרחק רב בשדרה הארוכה הקרויה על שם המלך אומברטו. תפרחות עצי הערמון נשרו על כתפינו, ועיינינו שוטטו על מספרי הבתים. עד שהגענו למספר 75. חזית מסיבית מחופה לבנים מגוונות, דלת עץ חדשה בצבע דבש חוסמת את הכניסה. אחד מלחצני האינטרקום המוזהב נשא בפשטות את השם לוי. המתנתי עד שהדלת נפתחה, מיהו יצא והצצתי אל אפלולית המבואה. שוער שחור עור ישב בתא זכוכית קטן. שאלתי: "זה הבית של פרימו לוי?" "כן", הוא אמר, "את יכולה לעלות."

לא רציתי לעלות. הסתכלתי ברצפת השיש של קומת הכניסה והטיתי את הצוואר כדי להתבונן בחלל המדרגות.

תולדות עוגת התפוחים

לאמוט ביִבְרוֹ (Lamotte Beuvron), צרפת

אמרתי לו שבדרך מסנט פאטריס לפריז ניכנס למלון שבו נוצרה הטארט טאטן. הוא היה שקוע בארגון מחדש של תוכן המזודה וכמעט שהגיע לשלוות נפש, כשקולי נגע בו. "על מה את מדברת?" הוא שאל, נכון תמיד לבלום סטיית גחמה מדרך המלך.

"עוגת התפוחים ההפוכה."

"איפה זה?"

"לאמוט ביברו."

"אף פעם לא שמעתי על המקום הזה."

אין להתפלא על כך. איש אינו נוסע לעיירה הדהויה, כ־170 קילומטר מדרום לפריז, אלא אם חשקה נפשו בטעימה מן הטארט טאטן המקורי. ונפשי חשקה. שעל כן נטשה המכונית את A10 המוליך היישר לרובע הלטיני שבכרך היפה בעולם, ופנתה אל A85, כביש שגשם המטיר לאורכו ויערות סתויים ליוו אותו מצדיו. 78 הקילומטרים שנוספו לדרך נראו מיותרים כשהמכונית נכנסה לרחוב הראשי של העיירה. הגשם פסק, אך האוויר פרש מסך מטשטש על סתמיות המבנים הנמוכים.

והנה נגלה המלון, "הוטל טאטן", מבנה חינוני וצנוע הקרוי על שם האחיות סטפאני וקארולין טאטן. הן רכשו את המוסד בסוף שנות השמונים של המאה ה־19, ומתוך מטבחן יצא שמעה של העוגה המדוברת.

קיימות גרסאות שונות לגבי האירוע שיצר את הטארט. החביבה מכולן מספרת שסטפאני נחפזה באחד מימות עונת

הציד, כשהמלון נמלא בגברים מורעבים משעות של הרעשת ירי ביערות הסמוכים. היא שגתה והניחה בתבנית הנחושת את התפוחים המקורמלים תחילה, ורק אחר כך פרשה מעליהם את שכבת הבצק. בלי מבוכה, הפכה את העוגה עם צאתה מן התנור והגישה אותה חמה. יש היסטוריונים הטוענים כי הטארט ההפוך היה נפוץ בעמק הלואר עשרות שנים לפני כן, אבל על סיפור טוב אין לוותר.

בכניסה למלון נגלו גרם מדרגות צר שקירותיו מצופים בנייר אדמדם, ודלפק קבלה דחוק. צעירה בסינר לבן יצאה מן המטבח והשליכה מבט אדיש בזוג שבא מן החוץ המזרזף. בחדר האוכל הקטן והחמים עמד תנור הפחמים הגדול שבו אפתה סטפאני את עוגותיה. מתקן מברזל כבד, מכוסה באריחי קרמיקה מעוטרים. על הקירות נתלו גזרי עיתונות ותמונה בשחור־לבן של האחיות בפתח המלון בסוף המאה ה־19. שתיהן בסינרים לבנים ארוכים ושערן אסוף, ניצבות זקופות בסמוך לכרכרה שעומדת לצאת לדרך על שני נוסעיה.

העוגה הוגשה בידי אותה פקידה־מלצרית. נדמה ששבה וחווה תמיהה יגעה, וכי עדיין אין היא מעוניינת להתעמק בפתרונה. הטארט הנודע הונח לפנינו: התפוחים לא היו מקורמלים דיים, הבצק היה אנמי כמָעָה של המארכת. כשהנהג שלף מכיסו את מפתח המכונית שהקיש בשולחן, נפרמה הזיה אטית שנעטפה בריחות נושנים.

היא שגתה והניחה בתבנית הנחושת את התפוחים המקורמלים תחילה, ורק אחר כך פרשה מעליהם את שכבת הבצק.

רחוב המחנה הרומי

פורפו (Furfooz), בלגיה

בדרך הלילית השבה אל "חוות אנינות הטעם היפות" ביקש גרשון לעצור. "אבל חושך גמור כאן," מחה הנהג, הכביש צר מאוד ואין שוליים. המכונית המשיכה לנוע בין השדות לעבר הכפר הזעיר, והנהג הוסיף להרהר בקול בעניינו של גרשון: "מה יש כאן בכלל?" שאל.

"תעצור," אמר גרשון, "אראה לך." הנהג עצר בהיסוס ולא כיבה את המנוע.

"תכבה את המנוע," ביקש גרשון.

"אוף," אמר הנהג ודממה גדולה עלתה באחת מן המרחב האפל. מעבר למישור הסתמנו גושי יער כהים. אף מקור תאורה של בני אנוש לא פגם בחשכה הטלולה. עמדנו על הקו הקריר שבו מתחיל עשב השדה לצמוח משולי הכביש. מעלינו היו שמי לילה רחבים, רוטטים בעוצמת כוכבים רבים.

הנהג שירבב ראש מחלונו: "נו, מה יש לראות כאן?"

"כוכבים," אמר גרשון. כל מערכות השמים. הדובה הגדולה, ואוריון, ושביל החלב כל כך ברור. הוא הצביע ומנה והיה מרוצה כמו מדריך בתנועה שחניכיו קשובים לו באישון לילה.

"זה רגע שאזכור תמיד," אמרתי.

"נו, אפשר כבר לנסוע?" שאל הנהג.

לפני אור ראשון קמתי ממיטת העץ העתיקה כדי לראות בחלון את חלב הערפל זולג בין בית האבן של החווה לבין

המתבן. תהום מופלאה של שקט הכילה את שנת הנוסעים בחדרים הסמוכים. באדמות פורפו התגלתה בשנות השישים של המאה ה-19 גולגולת אדם קדום מן התקופה הפליאוליתית העליונה (פרק מתקופת האבן הקדומה). האב הקדמון העניק לחוקרים את הגולגולת העגולה הראשונה בחקר תולדות ההומו־ספיינס. שרידי היישוב כאן מעידים על חיי אדם לפני עשרים אלף שנים, זמן רב לפני שהגיעו הרומאים והקימו מחנה שעל יסודותיו ניצבה מיטתי.

כששבתי למיטה נתקלתי בקורת עץ מגושמת שנקבעה ברצפה לפני מאות שנים. הזרת התנפחה מיד והכאבים מנעו שינה בשארית הלילה. הייתי מאושרת. סימן ניתן בי. צלעתי על פני השהות המתוקה בחדריה של ואלרי דוויד, צעירה יפה ונעימה ביותר. לא, אמרה בחיוך, אני לא יהודייה.

צלעתי במעלה ובמורד שבילי שמורת הטבע הסמוכה לכפר, והוספתי לצלוע על סלעים מכוסים טחב ירוק, ובפתחי מערות נוטפות ולאורך נחל שגדתו הצמיחה פריחות פרפרניות בוורוד, ועדיין צלעתי כשעברנו מתחת לגשר אבן בדרך אל המרחצאות הרומיים. קירטעתי בשובנו במעלה רחוב המחנה הרומי, ועל פני צמד הסוסים החסונים שהתבוננו בי בתמיהה שלווה. חודשים רבים לאחר המסע לדרום בלגיה הייתי מתבוננת בחיבה בזרת המעוותת. הכאב עדיין היה אצור בה כדי להחזיר אותי אל ליל הסתיו בפונדק שקירות האבן שלו מוצקים כנצח, וכנסייה קטנה נסמכת אליהם.

בשנות השישים של המאה ה-19 התגלתה כאן גולגולת אדם מן התקופה הפליאוליתית העליונה. האב הקדמון העניק לחוקרים את הגולגולת העגולה הראשונה.

הכביש הנאסף

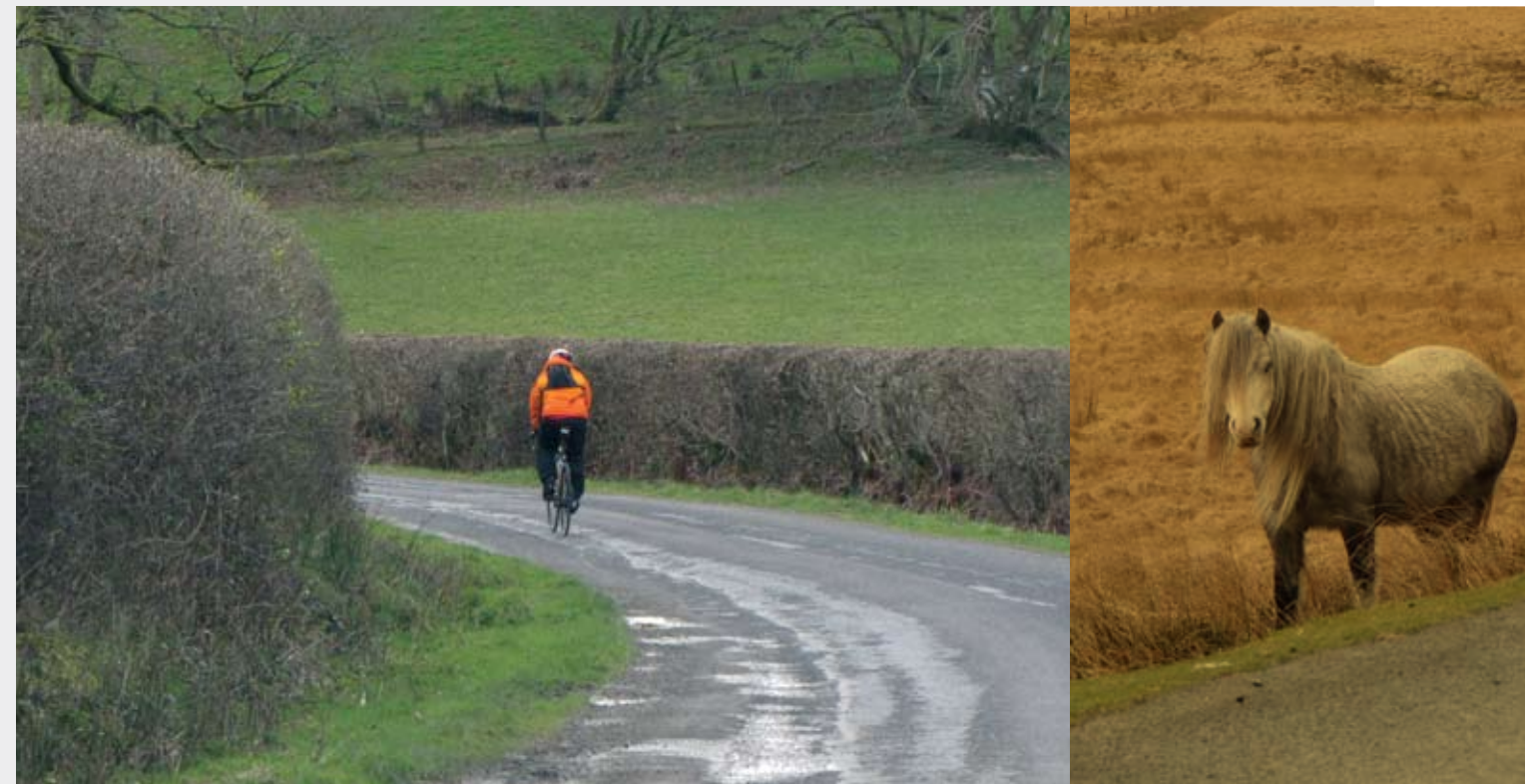
עניין אחד היה בשליטת הגברים: סידור תא המטען כך שגם חלקי האופניים יידחקו פנימה. הם נהנו לעמול בבוקר באחורי המכונית בעודנו מתפעלות מרחוק מפסגות ההרים שהלילה זרה עליהן שלג. מובן מאליו שהציפורים, הסמוכות אלינו, גנבו את תשומת הלב. הן ריפרפו סביב עמוד ההאכלה וקרנו בכתום ובטורקיז, הרטיטו את החצר כולה ולא שעו אל הרוח שהתעצמה עם עליית השמש וטרדה את מעופן.

על מזג האוויר לא שלטו הגברים. בהרים עלול היה לרדת גשם ואולי גם שלג. הרוח גברה. אפריל **בוולס** פוקח את הנרקיסים לצדי הדרכים אבל הטמפרטורה צונחת לעבר האפס. צירוף של רוח עם טמפרטורה נמוכה מאיים להשבית את שמחת הרכוב. הוא יושב מלפנים עם המפה הפרושה, כשהמכונית מתפתלת במעלה הכביש. מבטו נצמד אל השמים הצוברים כובד במערב. מעבר למשוכות השיחים הכבשים מרימות ראשים מהורהרים מעל המרבד הירוק. אנחנו חולפים בחיי אלפי כבשים וסוסי פוני פראיים, שרעמותיהם מתנופפות במשבים העזים. מדרונות ההרים חשופים מעצים. הרוח החותכת אינה מאפשרת צימוח גבוה. המרחבים שייכים לציפורים ולמלחי העשב.

הפארק הלאומי **ברקון-ביקונס (Brecon-Beacons)** נקרא על שם שרשרת הרים בדרום וולס, בריטניה, המכונה גם "הפסגות האדומות של אבן החול הישנה", דרומית לעיירה ברקון. הפסגה הגבוהה ביותר (Pen Y Fan) מתנשאת לגובה 886 מטר. בארץ שטוחה מדובר בעצם בולט במרחב. הרוח שייפה את מרום ההר הזה, עד שנתחדד לכל רוחבו ולעינינו נגלה כחיה משונה שנתגנדרה באבקת סוכר.

ממרכז המבקרים הסמוך לכפר הזעיר **ליבנוס** עלינו ברגל לעבר אחת הפסגות. הרוח הכתה ואיימה להטיח בנו את העננים הטעונים. הרכוב שתק את רצונו לצאת לרכיבה על פני כבישי הפארק הצרים. תשוקת הרכיבה התחזקה בו ככל שהשקיף על נוף הגבעות הקדמוני. הקלטים ישבו כאן בין חמוקי תוואי השטח. והרומאים הקימו מצודות על הפסגות. אחר כך באו הנורמנים, ששרידי מבצרם מתנוססים מעל ברקון הסימפטית. מה רצו כאן הקדמונים מלבד הרוח? מחצבות אבן הם רצו. כל מיני סלעים קשים שהרוח לא יכלה להם.

ואז לבש הרכוב את בגדיו הדקיקים ויצא לדרכו. כברת דרך עקבנו אחריו, ופעם אחת המתנו לו בצומת אחרי שטיפס לעברנו. הוא חייך בלי להתאפק, שמח בכל מאודו על תנועתו הבודדה בלב המרחב הוולשי. ללא חיץ, ללא עיכוב, רק הוא והדוושות על הכביש הנאסף אליו. ההרים והרוח, חשופים כמותו, צפו בתנועתו ובלעו אותו אל קרבם.

בפאב הכפרי

אָפּר פֿרויל (Upper Froyle), אנגליה

Winchester Cathedral, you're bringing me down
You stood and you watched as my baby left town
You could have done something but you just didn't try
You didn't do nothing, you let him walk by.

אמש ירדו בשדרה כפרית אפלה שהרחישה ברוח. גשם דקיק זירזף, ובאחו שמעבר לשולי הדרך התכרבלו כבשים ונצמדו זו אל זו. האישה ושני הגברים התקדמו בראשים מורכנים וניחשו את תוואי הדרך. באירופה הלילה טובע בחשכתו המרגיעה כפי שנברא. אין פחד לאורך משוכות השדה, שכולן סבך צמחים שעלו מעצמם ונארגו לכלוא בקרבם את הטל והצללים וקיני הצופיות.

שדרת צפצפות גבוהות הולוכה אל הפאב. שמו, "התרנגולת והאפרוחים", נגה בניאון אדמדם על הכביש הראשי A31 ההולך דרומה. היישוב הזעיר פרויל עילית, המפשייר, נראה על המפה רק ברזולוציה עקשנית, אך הפאב מלא בהמוני תושביו. המולת מוזיקה משנות השבעים התרסקה בין היושבים אל השולחנות והעומדים אצל הבר, צעירים ומבוגרים, כולם צוהלים ומסבירי פנים וספלי בירה ענקיים נוטפים על שולחנותיהם.

בתוכנית הערב נערך חידון. כולם השתתפו. נער כחוש, כפוף כאנקול ופניו חיוורים, נשא קול מנהיג בוטח והקהל התרצה לו, גם אם לא השתתק לחלוטין. חידון הטריוויה התנהל בערנות, הנוכחים ענו תשובות מגוחכות ונהנו לכבד את המנחה הצעיר בהשפלות אישיות. למרות זאת המשיך הבחורון לנצח על האירוע בעונג ניכר. לכל חצוף השיב כגמולו ולבסוף קבע שרמת הידע היתה מאכזבת. הכרזתו התקבלה בתרועעות שמחה, הכפר יוסיף להחזיק

במוניטין העלובים, ובינתיים הוכתר זוג המנצחים, איש ואישה עגלגלים. והרי לא רק הם ידעו את התשובה לשאלה: באיזה פזמון של להקה שנקראה "תזמורת הוודוויל החדשה" מופיעה קתדרלה ומה שמה? (זה הרגע לציין שהכפר הזעיר, אחיו של פרויל תחתית, יושב לא הרחק מן העיר וינצ'סטר). "קתדרלת וינצ'סטר!" צווח כל מי שהזדמן להאזין לשאלה. המנחה התבונן ברגע ההוא בעגלגלה שיכלה להיות אמו, וכשצעקה את התשובה, קרא: "נכון!" והושיט לה פיסת נייר שבעל הפאב הכתיר בשם "שובר לארוחת ערב כולל פשטידת רועים".

אצל הבר עמדו מחייכים המארחים מן הבית שעל הגבעה. המארחים הרימו כוסות לעבר האישה ושני הגברים הישראליים. המארחים התערו באירוע, אך נבדלו באיזה שקט משלהם. בחדר האוכל שבביתם, למחרת, ראו האורחים תצלומים של בחור ספורטיבי מיישיר מבט נבון. "זה הבן שלנו", אמרה המארחת. "הוא נהרג בתאונת דרכים בדרך הביתה, גרנו אז בווינצ'סטר. אחרי שנהרג עברנו לחווה".

היא דיברה בשלווה עניינית ופניה היו נעימים. כעבור רגע אמרה: "ראיתם את האגם שלנו?" היא הצביעה אל האור שפרץ מהחלון הדרומי והסיטה את הווילון הדקיק. הם התבוננו בברכה הטבעית, בבואה ירוקה ושוקטת לבית החווה.

על מים שקטים

הלאנד (Helland), קורנוול, בריטניה

אמרתי שמחר בבוקר אני יורדת בחזרה אל הגשר. "איזה גשר?" שאלו כשהטלטלנו בדרך החשוכה מן הפאב אל בית האירוח. משוכות השיחים הגבוהות ניצבו כקירות אפלים מצדי הכביש הצר. חלמתי במושב האחורי על צריח הכנסייה שהבליח באפלולית מול פתח הפאב. הגשם ריפרף כמסך מול פני כשיצאנו.

הם שתקו בחושך וידעתי שהם חוששים שפעם נוספת אעכב אותם בגלל גשר קטן. בשעה שלא היו עייפים יכלו לשאול: למה דווקא גשרים עתיקים?

התשובה אינה מפוענחת גם לי. ישנו המובן מאליו: גשרים מרתקים את בני האדם מפני שהם מופת של חשיבה הנדסית שהתעמקה בפתרון המעבר מעל למים בלי להירטב וללא סירה. ראיתי באירופה גשרים חדישים כבירים, טוויים מפלדה ובטון. בצרפת, בספרד, בדנמרק ובבריטניה הגדולה.

אבל בהלאנד הגשר המושך אותי בכוח טמיר הוא עתיק וזעיר וגוצי. הוא ניצב בקירותיו העבים מעל מים שקטים בערוץ הקאמל. טחב ירוק נאחז בדופנותיו ומשתקף במים. המעבר עליו צר וכמוס. רק מרכבה אחת יכולה לשקשק בזהירות על פניו. איך אבאר להם את מורכבות התחושות הטובות, החידתיות, כשהתבוננתי אתמול בגשר הכפרי. תחילה עמדתי על הדשא המכסה את הגדה הצפונית־מזרחית, נרקיסים בערו לרגלי. רציתי לרשום

גשר הלאנד נבנה בתחילת המאה ה־15 משברי צפחה ונדבכי גרניט. שני אנגלים חרוצים, הנדרסון וקוטס, מדדו ותיעדו אותו בחיבורם "גשרים עתיקים ונחלים בקורנוול, 1928".

בשם המשורר

שלומית שאלה מתי נחזור. אני שונאת ששואלים אותי שאלות כאלה. אני מעדיפה לאבד את הזמן בשדות. חברתי בחרה להישאר במרכז הקניות הקטן **בפיטרספילד (Petersfield)**, אנגליה, סמוך למגרש החניה. היא לא משתגעת על טיולים בטבע. בלייך אמר שעתיים, ויואב עיין במפת השבילים. קיוויתי ששלומית לא תסבול בגלל היעילות שלה. היא שותה מהר קפה ובוחרת מהר בגדים וצעצועים לנכדים שלה. אחר כך נשאר לה המון זמן לחכות עד שנחזור מהטבע.

ניסיתי לשכוח את לבדיותה כשחצינו את הגשר מעל לכביש המהיר A3, אבל השתחררתי מאחריות כשהתחלנו לעלות בשביל אל הכפר הקטן **סטיפ (Steep)**. נבלענו בין שדות ירוקים תחומים בגדרות עץ ומעבר להם חורשות קטנות, ולכל אחת שם. חורשת וורן, חורשת מילהאם, יער נורת'פילד. השמות האנגליים הגיוניים. שם הכפר שבין בתי הלבנים שלו הלכנו היה "תלול". ואכן התנשמתי כשהגענו אל מרום הגבעה והתחלנו לרדת לעבר האחו.

מעבר **לחורשה הארוכה (Long Copse)** נמצאת שמורת הטבע של אשפורד הנגרס (הקולבים, או התליינים, של אשפורד). על צלע אחת הגבעות הרכות הונח סלע זיכרון הנושא את שם המשורר אדוארד תומאס (1917–1878). תומאס, שטד יוז אמר עליו כי היה "האבא של כולנו", נהרג במלחמת העולם הראשונה באראס, צרפת, ושם הוא קבור, בכפר אַנְיִי.

המשורר התגורר עם משפחתו (אישה ושלושה ילדים) בכפר האנגלי שבשוליו חצינו פלגים ועברנו במנהרה ירוקה שנוצרה מצמרות עצים מקושטות. לא פלא שכתב על פרחים גם כשהתייחס למלחמה. אחר כך עמדנו בחצר הכנסייה הכפרית של "כל הקדושים" וניסינו לקרוא את הכתובות על המצבות העתיקות. "יאללה, צריך לחזור", אמרתי. התגעעתי לשלומית. ידעתי שהיא תראה לי בגדים קטנטנים בתוך שקיות חמודות.

באחו שלה

צ'וֹטוֹן (Chawton), האמפשייר, אנגליה

אָמָה וודהאוז שלה, אותה צעירה מתנשאת שמשחקת בלבות הבריות בתחילת דרכה, נוצרה בבית הזה. ודווקא כאן, ליד השולחן הזעיר, לנוכח הגינה המלאה אוויר, שפרחי סתיו צנועים מעטרים את חלקת הדשא שלה, בנתה ג'יין אוסטון את הדמות הזאת. והרי גם כשאָמָה יוצאת לטייל בשבילי הכפר אין היא משגיחה בנוף. היא מתמקדת בשיחות מופרכות על רגשותיהם של אחרים. אין ב"אָמָה" תיאורי טבע. הספר היחיד שנוצר מתחילה ועד סוף בקוטג' שבכפר צ'וֹטוֹן מכיל דיאלוגים ומחשבות. לסביבה אין מהות משפיעה על התפתחות הסיפור.

זהו בית לבנים אדומות מן המאה ה־17. יש לו שתי קומות, משקופי חלונותיו לבנים. רעפי החרס של הגג היו אדמדמים לפני שהזמן הכהה אותם. היום שוכן כאן מוזיאון ג'יין אוסטון. כאן התגוררה הסופרת בשמונה שנות חייה האחרונות עם אמה ואחותה הבכירה, וכאן השלימה את מיטב הרומנים שלה. כתיבת "אמה" החלה והסתיימה כאן והיא זכתה לראותו יוצא לאור.

במלאת לה ארבעים החלה לחוש ברע. היא הדפה את דאגת המשפחה והמשיכה בכתיבה. כשלא היתה מסוגלת עוד לקום ממיטתה נלקחה לוויןצ'סטר, מרחק 16 קילומטר מצ'וֹטוֹן. ב־18 ביולי 1817 מתה בעיר ונקברה מתחת לרצפת הקתדרלה. אחיה חקק על לוח שיש הספד מלא אהבה לאחות שהיתה מוקפת במשפחה תומכת.

שיטוט בגינת הסופרת שופך על המטייל זיו נינוח של צהריים אנגליים. התרוממות רוח מעודנת צומחת עם היציאה מן הבית אל שבילי הטיולים של אוסטון. בשביל אחד טבעו נעלינו בבוץ והוקפנו בפרות. בֶּרְכָה טבעית נקרתה על דרכנו וברווזים ואגמיות ניהלו על פניה שגרה שקטה. מסלול הליכה אחר הוביל אל כנסיית סנט ניקולאס שבפאתי הכפר. מבנה אבן שסופח את אור אחר הצהריים ונראה כאילו צמח מן האדמה עם העצים סביבו.

בירכתי חצר הכנסייה עומדות שתי מצבות פשוטות. אחת של אמה של ג'יין, קסנדרה, והאחרת של קסנדרה אחותה. שתיהן האריכו לחיות. לפתע נוחת על המבקר עצב גדול. אותה צריבת החמצה כשהתודעה קולטת את מותה המוקדם מדי של אוסטון, בטרם מלאו לה 42. היא היתה באמצע תנופת יצירתה הבוגרת. הקהל בלע את ספריה שחשפו את בֶּרְרוֹת המחדל המצומקות של נשים. חייה שלה התנהלו כך שלא נישאה מעולם. "ככל שאני יודעת יותר על העולם," כתבה באחד ממכתביה, "כך אני משתכנעת שלעולם לא אפגוש גבר שאותו אוכל לאהוב באמת."

שביל העפר פונה מן הכנסייה אל אחו ירוק. מדרגות עץ מאפשרות מעבר מעל גדר המרעה בדרך לכפר אַפֶּר־פארינגדון. אוסטון הולכת אתנו, לא מהר מדי.

"ככל שאני יודעת יותר על העולם, כך אני משתכנעת שלעולם לא אפגוש גבר שאותו אוכל לאהוב באמת." (ג'יין אוסטון)

דִּמְטֶרָה בִּקוֹנצֶרֶט

אתונה (Athens), יוון

בחוץ שרר ליל פברואר גשום, אך בכניסה לאולם הקונצרטים חבט בפרצוף הבל גופם של מאות צופים. עשן סיגריות התאבך ועטף את יושבי היציע שנדחקו אל כיסאותיהם. מיד הוטח אל השולחן הזעיר בקבוק משקה חריף, והמולה אנרכית נשמעה לפתע סביב. מעבר למעקה היה למטה אולם מצופף בשולחנות ארוכים, רועש מקהל שידע איך מתנהגים בקונצרט למוזיקה יוונית באתונה. גברה אי־נוחות שנרקחה מצפיפות וריחות בושם כבדים. מאחורי הגב רחשה תזוזה מתמדת. אריג חלק וקריר נגע במרפקי, ואחר כך עבר על העור חספוס של רקמה מרתיעה. סבתי לאחור ופגשתי מבט נרגש של אישה צעירה. שני בקבוקים ריקים עמדו על שולחנה.

”או, אתם טוריסטים!” קראה היוונייה בקול שכבר הצריד והושיטה יד נלהבת. שיערה נאסף אל קודקודה ברישול מכוון, לגופה לבשה שמלת משי ירוקה מעוטרת ברקמה חושנית. מיד ירתה שאלות סקרניות, והשמחה הציפה את פניה. בחדווה עצומה סיפרה שחichtה לקונצרט של ניקולופולוס שנה שלמה. בימות החול היא עובדת כמורה בבית ספר יסודי. ”מיי ניים דמטרה,” היא אמרה בלי להקפיד באנגלית. במהרה התחבב עלי חוסר ההקפדה שלה. בעלה, שישב מולה, אגאסיו שמו, הוא רופא, כך דיווחה בעליצות. הוא חיך לעבר ידידותנו המבלבלת והרים את כוסו. הוא שתה בזהירות. היא הזמינה עוד בקבוק מפרח המלצרים.

ובחצות עלה כריסטוס ניקולופולוס לבמה. הוא ושני זמרים ועוד שתי זמרות ותזמורת נגני בוזוקי. האולם שאג ודמטרה שאגה מעל כולם. במהרה החלה לשיר עם ניקולופולוס ולהקתו. היא ידעה את כל המילים וכל המנגינות. תחילה ריקד ישבנה על הכיסא הצר. בשיר השלישי נכרכו זרועותיה הדקות על כתפי ויחדיו נענו מעל האולם. דמטרה צרחה באוזני את דבר השיר, וחזי המה מתועפות העצב והשמחה שנוספו לאלה שספגתי קודם בפתחי הטברנות. לצדי, היוונייה בשמלת הברקת היתה מאושרת בתכלית.

כשנורתה לפתע מכיסאה וגחנה מעל המעקה בזרועות שלוחות תפסתי אותה בשולי שמלתה. אגאסיו הרופא הטוב זינק ממקומו והשיב את אשתו למקומה. אך לא אישה כדמטרה, אמא אדמה במלוא רעננותה, תשב בשקט. בעומדה מעכסת רקדו זרועותיה כנחשים מכושפים. שמחתה גאתה והציפה אותי עד שערכסתי עם דמטרה חברתי. כריסטוס שלנו, מלחין ואמן בוזוקי שנולד (1947) בכפר קטן, קאפסוחורי שמו, סמוך לעיר אלכסנדריה, הגיע לאתונה כנער עני. כשדמטרה משכה אותי אל הבמה הלכתי אחריה כמוכת קסם. האולם כולו רגש ונע לעבר הבמה. אחרי ארבע שעות ניתקתי בדמעות מחברתי הנהדרת, שלא חדלה לרקוד גם בתוך חיבוק הפרדה.

ובחצות עלה כריסטוס ניקולופולוס לבמה. הנה הוא, מלחין ואמן בוזוקי שנולד (1947) בכפר קטן, קאפסוחורי שמו, סמוך לעיר אלכסנדריה, והגיע לאתונה כנער עני.

רכבות בגרמניה

מאיר בלייך, בן זוגי, עומד על רציף תחנת הרכבת בנמל התעופה **שונפלד** (Schönefeld) הסמוך לברלין. מבטו מלווה רכבת מכליות שחלפה זה עתה בתחנה. 24 בדצמבר 2012, 12:00 בצהריים. בלייך לבוש אירופית. מעיל מרגלים וקסקט צמר עם צעיף עבה. העמידה שלו, לבדו על רציף השב מיד לדממתו, מעידה על ביטחונו בעצמו, ברכבת ובלוח הזמנים. ובכל זאת, הוא מתוח מעט. הוא תוהה על ריקנות הרציפים והמסילות בערב חג המולד. אולי פסקה כבר תנועת הרכבות, כמו אצלנו בערב יום כיפור? בנוסף לכך, בלייך סובל מהקור. אנחנו שונים כל כך. אני שמחה על כברת הדרך שיש לעשות ברגל מהטרמינל אל תחנת הרכבת. איי שלג אפרורי מצמיחים שלדים של עשביית קיץ בין המסילות. בלייך רוטן. שמחת החופשה אינה מעיבה על ציפיתו לנוחות מרבית. הוא אזרח העולם, אבל יותר מכול הוא בן אירופה. מֶאָרְק בלייך נולד בפולין להורים ששרדו את אושוויץ וברגן בלזן. הרכבות הגרמניות נוסעות אצלו בדם. ההורים שלו לא דיברו על השואה, אבל הוא יודע אותה. דווקא משום כך הוא נהנה לנסוע ברכבות גרמניות. להתיישב בנחת על מושב מרופד, לעבור מרציף לרציף, לקרוא את מספרי הקרונות, לזהות את יעדיהן כשהן חולפות בתחנה. בעמידה של בלייך על רציף הדויטשה־באן יש הצהרה נטולת פתוס. אני כאן, אומרת דמותו. נולדתי באירופה שאחרי הנאצים, ואני יכול לבחור לי רכבת גרמנית, לשלם עבור כרטיס ולהשתמש במסילה ובקרונות בשביל התענוג הפרטי שלי. אני חוזרת ומצלמת את בלייך בתחנות רכבת גרמניות. עומד לפני צג לוח הזמנים ומעיין בו בחדווה, מביט בטור קרונות נוסעים ומתענג לומר: "זאת נוסעת לבזל." כל נסיעה היא לו ניצחון אישי שקט.

אבני נגף

פרייבורג (Freiburg im Breisgau), גרמניה

כולם אמרו שאני חייבת להגיע לעיר החופש החמודה. מן הביקור הראשון זכרתי תעלות מים צרות ורדודות, שנמתחו בסגנון עדכני על פני כיכר משוחזרת. אבני הרחבה בהקו בשמש וילדים עירומים קיפצו בצווחות למי התעלות. בפתח אחת הכנסיות צילמתי קהל בחליפות מהודרות ובשמלות הדוקות וקצרצרות. חבורה צוהלת של נגני תזמורת כלי נשיפה ליוותה את החוגגים ובראשם חתן וכלה בהירים. חום הקיץ נתפס בקרב הגרמנים כתנאי חיובי לקיום אירועים שמחים. בפעם השנייה הגענו בפברואר מושלג. צילמתי דוכני שוק לרגלי הקתדרלה נוראת ההוד. שער היכל התפילה הוגף מול פנינו והרוכלים אספו את הסחורה. בזאלצשטראסה עצרתי בפתח חנות מתנות. קניתי כלי זעיר מקרמיקה סגולה, שעוצב כמיניאטורה של סיר. מעבר לרחוב עמד בניין חדיש ומשעמם למראה. מספר 20. חנות לבגדי נשים אימצה עיצוב אופנתי והציבה בחזיתה מיני עציצי שיחים עגולים. צעירות מעודכנות וכחושות חלפו על פני החנות בצעדי מגפיים מהירים. קשישות במעילים רכוסים היטב עברו לאט וזרועותיהן שלובות לתמיכה וידידות. רגליים רבות צעדו על המדרכה המשובצת חלוקי נחל שביניהם זהרו שתי לוחיות פליז. ראיתי כמותן בהאנובר, בברלין, וגם בעיר קטנה במזרח גרמניה, ארנשטאט (ראו עמ' 50–51).

אבני נגף, זה שם אבני הזיכרון. Stolperstein. האמן גונתר דמינג, שהגה את רעיון ההנצחה, קרא כך לאבנים באירוניה

לאמירה שנפוצה לפני השואה. כשאדם (לא יהודי) מעד בשל אבן בולטת במדרכה, נהגו הבריות לפלוט: "ודאי קבור כאן יהודי." דמינג החל בפרויקט ההנצחה בקלן עירו, בסיוע כומר מקומי. תחילה הנציח צוענים שהומתו בידי הנאצים, ואחר כך פנה להזכיר להולכי הרגל את הקורבנות היהודים, ההומוסקסואלים ומתנגדי המשטר. המיליונים שנרצחו בין 1933 ל-1945. מימוש הפרויקט החל ב-1992, ועד אפריל 2013 נקבעו יותר מארבעים אלף אבני נגף במדרכות של יותר מאלף ערים. מידות הקובייה היצוקה: 96 על 96 מילימטר; גובהה 10 סנטימטרים.

ברחוב הקלח מספר 20 גרו איזאק יודאס, שנולד ב-1887, ואשתו סלמה יודאס, בת למשפחת שטגל, ילידת 1890. שניהם נלקחו מביתם באוקטובר 1940. הם הוגלו לגור (Gurs) שבצרפת עם כ-7,500 יהודים מחבל באדן. זה היה מבצע הגליה יחיד מסוגו, שהרי תוכנית "הפתרון הסופי" עלתה על שולחן ועידת ואנזה רק ב-1942. הזוג יודאס הומת לבסוף באושוויץ.

שלט מתמיה הוצב בצומת כבישים מרכזי בפרייבורג: זהו תמרור דרך צהוב הנושא את השם גור. מתחת לשם היעד מצוין המרחק: 1,027 קילומטר. הדרך היוצאת מפרייבורג המתוקה נמשכת זמן מה לאורך הריין, אחר כך עוברת על פני הנהר כדי להמשיך ולחצות באלכסון את רוב שטחה של צרפת עד הגיעה לגור.

אבני נגף, זה שם אבני הזיכרון. Stolperstein. האמן גונתר דמינג מקלן הנציח תחילה צוענים שהומתו בידי הנאצים. אחר כך פנה להזכיר את היהודים, ההומוסקסואלים ומתנגדי המשטר שנרצחו בשנים 1933-1945.

ושם היער

נאצוויילר-שטרוטהוף (Natzweiler-Struthof), צרפת

מעל המחנה מזדקר גלעד לזכר המגורשים. מבנה שתלטני ממריא ככנף האוספת אליה נגטיב של דמות אנוש נטולת זהות. ליהודים אין כאן אזכור מיוחד. מרבית המסמכים המוצגים במוזיאון המחנה עוסקים בלוחמי רזיסטאנס צרפתיים.

אל הכביש המוליך אל המחצבה, לבושים בסחבות שלא הגנו מן הרוח הצולפת בהרי הוויז'. מסביב לעג להם נוף יערות, שהתנשא וחמק מגבעה לגבעה עד מלוא האופק. מי שלא מת בעבודה הקשה, בקור, בחום וברעב, מת בייסורים בחדרי הניסויים ה"רפואיים". חדרים אלה מוצגים כפי שנשתמרו מאז פינוי המחנה בספטמבר 1944. אריחי חרסינה לבנה מבהיקים על הקירות, ובפתח כל דלת נקבע תיאור המומים שהוטלו בקורבנות. הרופאים משטרסבורג הדביקו אותם במחלות חשוכות מרפא וקטעו את איבריהם.

הסופר בוריס פאהור הסלובני שרד את המחנה וכתב עליו בספרו "נקרופוליס". לתיירים המתקשים בהכלת הזוועה מותר לצאת ולנשום עמוק בחוץ. ושם היער. ישות מתעתעת ואדישה לזיכרונותיה.

מעל המחנה מזדקר גלעד לזכר המגורשים. מבנה שתלטני ממריא ככנף האוספת אליה נגטיב של דמות אנוש נטולת זהות. ליהודים אין כאן אזכור מיוחד. מרבית המסמכים המוצגים במוזיאון המחנה עוסקים בלוחמי רזיסטאנס צרפתיים. 86 יהודים הומתו בתא הגזים, שלא הופעל בדרך כלל. הקרמטוריום פעל תמיד. הוא מוצג לעיני מי שמסוגל להתבונן בדלתית הברזל הפעורה.

אלזס מזמינה לטעום מיינותיה הלבנים, אבל נדבר בהם בזמן אחר.

מגדל השמירה היה, כנראה, חשוף מצבע כשהמחנה החל לפעול במאי 1941. יש להניח שגון העץ הטבעי תאם את היער שברקע. לצורך הבלטתו, או כדי לשוות נוי שוליים לקדרות אתר ההנצחה, נצבע המבנה המוגבה בתכול תינוקות, מן הגוונים הכחולים המרגיעים את הנפש ושומרים מפני עין הרע. אלמלא הגדר החשמלית אפשר היה לראות בו עמדת שמירה של פקח יערות, או עמדת מארב של צייד. הרי היער הירוק בכל מיני צלליו הירוקים מבשר על טבע פרוץ, שופע.

מחנה הריכוז נאצוויילר-שטרוטהוף היה מחנה יחיד מסוגו, שהוקם על אדמת צרפת ממערב לשטרסבורג. הנאצים השיבו את בירת אלזס לחיק גרמניה, ומיהרו להחיות את רחובותיה שנתרוקנו מתושביהם ופתחו את האוניברסיטאות. למעבדות המחקר נדרשו גופות אדם. מחנה הריכוז סיפק אותן.

בין האסירים היו יהודים ממזרח אירופה ומדרומה ולוחמי רזיסטאנס צרפתיים. הם הועסקו בעבודת פרך במחצבה שפעלה במרחק מאות מטרים במעלה הדרך. עמודי השער עדיין ניצבים מכורסמים על פתחה של דרך עפר זנוחה המוליכה אל המחצבה. המחנה עצמו נבנה על מדרון מתמשך. כדי להגיע אל מגרש המסדרים היה על האסירים להעפיל מצרפייהם בשיפוע תובעני. משם המשיכו לטפס

בחלון של דניאלה

בָּאֲרוֹלוֹ (Barolo), פיימונטה, איטליה

החנינו את המכונית בפתח הכפר ועלינו ברגל אל הטירה. "פְּרוֹנְטוֹ", אמרה דניאלה בטלפון כאילו דיברנו מדי יום. קולה נשמע מן האפרכסת וגם מתוך הסמטה שממול. "סי", היא אמרה בקול צעיר. "תלכו ישר משער הטירה ותגיעו."

ואחר כך פתחה את הדלת וידעתי שהיא תהיה חברה שלי. החיוך הכן הרגיע אותי באחת, אף כי לא הייתי מתווחה. יכולתי להתקפל ולהירדם על השטיחון שבכניסה. היתה סקרנות בעיניה, ומשהו מאשר ומוכר. היא קיבלה את פנינו במעין מורגלות של קרבה, ובלי טררם, רק בחדווה שקטה וחמה. הנה את, אחותי, אמרתי בלבי, כי לא היתה לי אחות מעולם.

מאוחר יותר גיליתי את הנוף בחלונה. היתה אז תקופה עצורה, שהייה עמדה באוויר בין סוף חורף לראשית אביב. מורדות הגבעות העגולות היו ריקים ואפורים, זמורות שיחי הגפן השתרגו שלדיות. בראש הגבעה שממול ניצב בית חווה בגוני חום וטרקוטה.

גם כשהכרמים עירומים הנוף מלא בבשורת הרצף. בפיימונטה צומחת המסורת מן האדמה ונחה על פניה מעונה לעונה. אנשי בארולו חיים על פי מחזור שנת הגפן. בביקורנו הבא, שחל בעיצומו של אביב, צצו על הזמורות עלים זעירים בירוק רך. עמדתי בחלון של דניאלה ורחש מים זורמים עלה מן הבקעה שלרגלי הבית. וקרירות עלתה, וכהות של ערב

שמתחיל נמוך ועולה לעטוף את הצופה בחלון, ולבסוף גם את אחוזת הכורמים שממול. עוד רגע קירותיה מהבהבים ואחר כך היא נמוגה באפלה חומלת.

בבוקר הכינה דניאלה קפה מעולה ושאלה שאלות וענתה תשובות. "לה ג'ולִיטָה" היה שם הבית העתיק שהיא ופרנקו רכשו. היא נולדה בעיר אֶלְבָּה הסמוכה ועבדה כמזכירה ראשית של חברה מסחרית. כשהחליטה לעבור לעסקי התיירות למדה ייגנות. השיחה ריתקה עד שהיה עלינו לצאת, נו כבר, אל הטירה שבמעלה הסמטה, אל מוזיאון היין. דניאלה אחותי פנתה לכיבוס סדינים ומגבות. אלמלא נכנעתי למבוכת ה"לא מקובל" הייתי נשארת אתה כדי לגהץ סדינים. הייתי בטוחה שאשתעמם במוזיאון היין ובחדריו הרבים של המרקוז קארלו טאנקרדי פאֶלְטִי. אשתו הצרפתייה פירסמה את יין בארולו במחצית הראשונה של המאה ה־19. ההיסטוריה של הטירה התחילה במאה העשירית, ומשפחת פאלטי התיישבה בה במהלך המאה ה־14. בחצר הטירה יש שתי כנסיות קטנות והנוף הנשקף כולל את כל גוני פיימונטה המהולים באדמדמות ואוכרה.

בערב שבתי לעמוד בחלון של דניאלה. שקט עמוק שרה בסמטאות. כאן רציתי להיות. בבוקר נראה בחלון קיר לבני טרקוטה וגג רעפים שספג את צבע הזמן. מאחוריהם נגלו רכסי גבעות שערפילים הלכו ונסוגו מעליהם. ריח קפה עלה מהמטבח של דניאלה.

ההיסטוריה של הטירה התחילה במאה העשירית, ומשפחת פאלטי התיישבה בה במהלך המאה ה־14. בחצר הטירה יש שתי כנסיות קטנות והנוף הנשקף כולל את כל גוני פיימונטה.

בין העונות

לָה מוֹרָה (La Morra), פיימונטה, איטליה

פניה היו כהים והבעתה מחוקה. ממרחק נראתה צעירה, אולי בשל אופל שיערה העבות וגזרתה הצנומה. גם הסוודר הוורוד הטעה. לפני ששביל העפר הבהיר התחיל לטפס במדרון הכרם נדמה היה שנערה חמודה טורחת בקלילות בין הזמורות. ההולכים בשביל היין בין בָּאוֹלוֹ ללָה מוֹרָה נמלאו מרץ למראה כתם הצבע השמח בלב גבעות חיוורות שגפניהן הכמושות נראו כממאנות לשוב לחיים.

באמצע חודש מרץ שמש פיימונטה כבר הציקה בין השכמות, האוויר היה טעון אור ואבק, כששיפוע הגבעה הפך תובעני ונמתח מעלה. הם חלפו על פני בתי אחוזה מבודדים בלב הכרמים. הקרקע מתחת לרגליהם היתה עפר בהיר שקיבל ברכות את פעימת צעדיהם. גם כשהתיירים קרבו אל שורת הגפנים החשופה שבה עבדה הבחורה היא לא הרימה את מבטה. מקרוב התמצה כל חנה בגון הסוודר שלה. אפה היה ארוך, שפתיה דקות, סנטרה חד. לחייה שקעו אל לסתות חסרות שיניים. לא נערה איטלקייה היתה, לא צעירות שגדלה בבית החווה הסמוך, הוורוד כמו הסוודר המהווה של הפועלת. אישה קשת יום מרומניה נגלתה לטיילים, פועלת בשכר שעה.

היא החליפה מילים אחדות עם האישה שעבדה בסמוך לה ובינתיים הוסיפה לרכון מעל הגפן, שהיתה שלה לרגע. בכפפות העבודה אחזה צבת לחיתוך סרט להדליה.

מחגורת המותניים הייעודית השתלשלה אריזה גלילית של סרט הקשירה מתוצרת המפעל האיטלקי Tiefix, השוכן בפאתיה הצפוניים של רומא, על גדת הטיבר. החוט, העשוי מפלסטיק ומתכת מתכלים, מבטיח סביבה אקולוגית. את פעולת הקשירה ופיתול הסרט על הפועלת לבצע באצבעותיה. גפן אחר גפן, בטרם בוא האביב. מדרון חיוור ואחריו מדרון נוסף, עד שיופיעו על הזמורות עלעלים ירוקים בירוק תחילי.

בין בארולו ללה מורה מתפתל שביל הליכה בן שישה קילומטרים. התיירות באזור מתמקדת ביין מענבי נְבִיֹלוֹ. יין עשיר בטנינים שיש להניח לו להתבגר ולהתרכך, אך אסור לו להזדקן ולצבור מרירות. במבצר שבפסגת הכפר בארולו נמצא מוזיאון היין, מרתף ספוג הדים של ריחות שחומקים במעלה המדרגות. מעקה עץ רווי ארומה ואבן כבדה רצופת שקערוריות ממדרך זמן חסר אומדן. על המדפים שוכבים בקבוקים שהאבק נספג בזכוכיתם והיה לעטיפה דקיקה, הדורה. מתחת לרצפת המרתף נקלעים אל מנהרת אבן קרירה ולחה. יין קדמוני הותיר שם ניחוח דשן, טחוב.

על פסגת לה מורה, בגובה 513 מטר, משתרעת רחבה פנורמית, פיאצה קסטלו. אחרי הליכה מאומצת פוגשים שם אוויר טוב העולה מן העמק. תערובת כנה של חמימות הססנית וקור נסוג, רגע לפני התעוררות האביב.

בין בארולו ללה מורה מתפתל שביל הליכה בן שישה קילומטרים. התיירות באזור מתמקדת ביין מענבי נְבִיֹלוֹ.

עת בציר

נפרדנו מדינאלה והסמטה היתה צרה מהכיל את הרגשות המעורבים. קשה להרפות מהחברים בבארולו, כפר יין צנוע ואצילי. אחר כך התרוממו גבעות מפתות משמאל לכביש A33 בין **אלבה (Alba)** ל**אסטי (Asti)**. מהפסגות קראו עיירות עתיקות בסימנים המוסכמים: חומה, מגדל כנסייה, מבנה מנזר.

המכונית פנתה לכביש כפרי (ss231) והחלה לטפס אל הגבעה. **מאלִיאנו אלִפִּירי (Magliano Alfieri)** נחשפה באטיות. טירה ומנזר וכנסייה וגגות רעפים אדמדמים לרגליהם. משפחת אלפירי הפיאודלית קבעה כאן את משכנה במאה ה־13. הטירה משמשת היום כמוזיאון לאומנות חיפוי תקרות וקירות בתבליטי גבס ועץ. ממול הוקם אמפיתיאטרון קטן בתוך גן שקט. מן היציע המוגבה נראים מדרונות כרמי אזור הרֶוֹאֶרוֹ. המשכנו בכביש צר בין כרמים. עצרנו בעשב סמוך לשורת הגפנים הראשונה, כי נראה שם זוג שגחן אל ענבי הנֶבֶּיִלֹלוֹ הכהים. הקטפות שבידיהם לא חדלו לנתק אשכולות גדולים מהשיחים. עמדה לרגליהם קערת פלסטיק גדושה. הכרנו את אֶדִיז'ה ופֶּליצ'ה, זוג כורמים שהעתיר עלינו חיוכים והסברים באיטלקית שנעמה לאוזנינו ולא הבנו מתוכה אלא את חדוות המפגש.

אדיז'ה דיברה ודיברה, וטעמתי ענב כהה שהיין ביקש לבקוע מתוכו בעוצמה ארומטית, ופליצ'ה שפך ערמת אשכולות סגולים לתוך עגלה עמוסה ועלה על הטרקטור, והניח לאשתו להוסיף ולדבר בעודה ממהרת אל מעבה הכרם. כשהגיעה ליעדה קטפה מאחד השיחים ערמת אשכולות בהירים ואמרה, אלה ענבים לאכילה! היא עמסה אשכולות בין זרועותי, וחיבקה ונישקה. אמרתי: אני לא יכולה לקחת אותם לטיסה, ואדיז'ה אמרה: לא נורא, לא נורא.

כל הדרך לנמל התעופה אכלנו ענבים שעלו לי לראש והציפו את הלב, ובלילה חלקנו אותם עם ג'וליו, פקיד הקבלה, ועדיין אכלנו מהם בבוקר, לפני העלייה למטוס.

שלושה חתולים בקִיזְרְסְבֶּרג

קִיזְרְסְבֶּרג (Kaysersberg), אלזס, צרפת

בעיירת יין במחוז אלזס, קייזרסברג שמה, גרים שלושה חתולים. אחד אפור־כסוף, ישן בחלון ראוה של נגר מימי הביניים. שני עטור פרוות אנגורה שחורה, מלקק את כפות רגליו, שרוע על גג מכונית מרצדס הדורה. שלישי, לבן מלכותי, יושב על אדן חלון הקומה השלישית בבניין עתיק שכולו ורוד.

בעיר מספרים שהבניין הוורוד נבנה במאה ה־13. ניכר שהחתול המלכותי יודע את העתיקות כמו את יופיו. קייזרסברג שלו, העיר הקיסרית, נוסדה כבר בימי הרומאים. בקצה רחוב הגנרל שארל דה גול, העולה מן הכיכר, מתנשאת גבעה ירוקה. ועל הגבעה שרידי מצודה שנבנתה במאה ה־12. קרבות רבים ניטשו סביבה במהלך דורות של מאבק על השליטה בנתיב הדרך מערבה. הגרמנים חשקו תמיד בקייזרסברג, ואף שלטו בה כמעט שבעים שנה, עד שבעלות הברית הניסו אותם בחזרה אל מעבר לנהר הריין.

ועכשיו המצודה שוקטת. משקיפה ברוגע על שלושה חתולים, כאילו ראתה אותם משחר ימי ההיסטוריה. החתול הלבן סוקר את הכיכר שמתחתיו. רק למענו מתיזה המזרקה את מימיה. לאפור יש פסים לבנים דקים בתוך כסף פרוותו. הוא לא גאה בכך. הוא ישן ביום ובלילה כקונכיה מכונסת סביב סודה. מחשבותיו אינן נודדות. מחשבותיו אינן רבות. בראשו קבוע רעיון אחד: חמימות חלון הראווה יפה לשינה.

מאות בשנים הוא חולם על שמש בין גרזן בעל קת עבה וחזקה, מקצוע גדול מעץ גס, ומקבת שנועדה לתקוע יתד באדמת הכרמים. הגפן הראשונה של ענבי טוקאי הובאה מהונגריה. היין המופק כאן לבן וקריר ומשהה על הלשון מתיקות קלה.

הצייר ז'אן־ז'אק וולץ, שנודע בשם האנזי (1873–1951), צייר את נופי אלזס ואנשיה בתוך היום־יום המסורתי, כולל החתולים. על קייזרסברג אמר שהיא היפה בערי דרך היין בזכות מיקומה, קו הרקיע שלה ושפע המבנים העתיקים בקרבת הטירה. הוא לא מנה את החתולים בהצהרה האמנותית, אך כלל אותם כמעט בכל ציור. והם עצמם, החיים לנצח, אדישים לתיירים המתנפלים על צלחות ומפות שולחן הנושאות תמונות כפריות עולצות, ששוכפלו מספריו של האנזי.

מגדות הריין צומחות גבעות עגולות עטורות כרמי גפנים. בשיפולי אחת הגבעות שובצה עיירה גדושה פרחים ורודים. גרניום לוהב על אדני חלונותיה וגם לצד בניין העירייה העתיק, ששמר על חזית הדורה אך מאופקת. אלברט שווייצר (1875–1965) נולד כאן. פילוסוף, עוגבן, רופא, פילנתרופ, תיאולוג. ודאי הכיר את שלושת החתולים לפני שהפליג כדי לטפל בחולים של אפריקה המשוונית. האמינו או לא, החתולים של קייזרסברג עדיין מוסיפים לנשום באטיות ועירם אינה חסרה דבר.

הצייר ז'אן־ז'אק וולץ, שנודע בשם האנזי (1873-1951), צייר את נופי אלזס ואנשיה בתוך היום־יום המסורתי, כולל החתולים. על קייזרסברג אמר שהיא היפה בערי דרך היין.

טירה לבנה על שלט חום

השלטים האלה נחטפים לתוך המכונית לאורך מאות קילומטרים אירופיים, והם נאספים כמטמון מטריד של מקומות שנגיע אליהם בפעם הבאה או לעולם לא. בשנייה הקטועה שהמכונית חולפת על פניהם אני נשנקת מעוצם התשוקה להגיע מיד אל היעד שהם מפרסמים, ותכף אחר כך גופי נשמת ברפיון אל המושב ומרירות החמצה נותרת בגרוני. עוד טירה תישאר עלומה בסבך היער.

צרפת, יותר מכל מדינה אחרת, מלאה בטרירות שנסתרות ממני. אילו רק ירדנו מהכביש המהיר ששמו **ל'אָקִיטָן** ומספרו E50. אלמלא מיהרנו בדרכנו מבריטאני לפריז. אילו רק שעינו להצעת השלט ופנינו לכביש המחוזי D149 לעבר העיירה **דורדאן**. היינו נוסעים בתוך יער הציד המלכותי המחבר את מחוז **אִי־לִין** עם מחוז **אָסֶון** בחבל איל דה פראנס. אחרי נסיעה של דקות אחדות, רק שישה קילומטרים וחצי מן האוטוורוט, היינו מגיעים לטירה המבוצרת. היא נבנתה בתחילת המאה ה־13 במצוות פיליפ השני (אגוסטוס) במקום בניין העץ שעמד שם קודם לכן, והיא עדיין שלמה ומבוצרת וסביבה העיירה. היינו סוקרים את החומה המרובעת המקיפה את החפיר, ובייחוד היינו עומדים מול מגדל הצינוק המופרד מן הטיירה בחפיר נושא גשר. לאסירים, שעדיין הוחזקו שם במאה ה־17, וממילא היו כלואים בצילינדר גבוה נטול חלונות לבד מחרכי ירי, אסור היה להטריד בצעקותיהם את מנוחת רמי המעלה שחיו מעבר לחפיר.

צילמתי את השלט בתוך נסיעה מהירה. המצלמה קלטה את מעקה הבטיחות הסתמי ואת כתמי הלחות שנותרו על השמשה מאז טפטוף הבוקר. ממילא אילו הייתי מספיקה לפתוח את החלון היתה הרוח מכה במצלמה. אין בתצלום הזה דבר אמנותי שיצדיק את קיומו מלבד חיבתי לכל רכיביו. הוא מלא תנועה ואפשרויות לא ממומשות, וחותמת רגע ממציאיות שלמה מוטבעת בו.

חתונה בווילה

ווילה ד'אסטה, טיבולי (Villa d'Este, Tivoli), איטליה

באחד האולמות הפרוצים לאור אחר הצהריים נערכה חתונה שקטה. דמויות מיתולוגיות צפו מן הקירות והתקרות ברוך צבעי פסטל, תכול, ורוד וכתום דהה. מן הפרסקות גאו גלימות וזרועות מונפות של אלה רומאית מוקפת כדי זהב זרי פרחים וראשי אריות, עולם איקוני שוקק אסתטיקה רוגעת בסגנון המנייריזם הרומאי משולב בקישוטיות רנסנסית. והיו גם תמונות פסטורליות של שביל כפרי ועתיקות רומאיות במרחק, שנגלו מבעד לוויילון מצויר בירוק על כל קפלי הכבדים. התיירים ואורחי החתונה התהלכו לאט ובלחש על מרצפות מסוגננות, והתערבבו אלה באלה.

הקרדינל אֵיפּוֹליטוֹ השני הוא שהחיה את הווילה הרומאית מעל "עמק ההתמכרות לתענוגות". כבן לשושלת אֶסְטֶה המפוארת מפרארה, היה למושל טיבולי מטעם השלטון הצרפתי ב־1550, אך הוא ניגש לשיפוץ רק לאחר שהפסיד במרוץ לאפיפיורות. ב־1560 ניצח על המלאכה הצייר־ארכיטקט־ארכיאולוג פִּירוֹ ליגוריו, ובהמשך חברו אליו אמנים רבים. היצירה כמעט הושלמה ב־1572, יופי בתוך יופי, ואיפוליטו השני זכה לראותה מגובה מרפסתיו, ומת.

הוא נקבר בכנסיית סנטה מריה מאג'ורה הסמוכה. במאות הבאות נוספו תועפות נוי לגנים ולמזרקות, למערות ולבִּרְכות הדגים, לפסלים ולטראסות המשתפלות לנוכח עמק מפלי המים. בין התעוררות מחודשת לתנופת

בנייה באו תקופות של עזובה והרס, בגלל מות בעלים או מלחמות.

אך בל נשקע בדיכאון: לקראת השעה חמש נאסף קהל על המרפסת הצופה אל ולבִּרְכות הדגים. המתנה מתוחה וסבלנות מתעצמת לקראת קונצרט אחר הצהריים של מזרקת העוגב. המצלמות הודלקו, הנשימה נעצרה, השמש התלכסנה ממערב וחשפה גודש פרטים פיסוליים. חוגגים מקרב באי החתונה הגיחו אל מרפסות הווילה וגביעי שמפניה בידיהם. זה התחיל. בכוח המים והאוויר, כמו לפני 500 שנים, שמע קהל הסמארטפון לחן עטוף בצלילי מים נשפכים. מסביב לעוגב שנגלה באפלולית הסלע ניצבו פסלי דיאנה ואפולו, מכריזים על שער שיש גדוש קשתות שמוליך רק אל המוזיקה.

המצלמות כבו בתום המופע שהפליא את אצולת רומא במאה ה־16. אכזבת שנות אלפיים נתלתה לרגע מעל הטראסות ("זה הכול?!"). כשנותר בגנים רק רחש מים נובעים מהמוני מזרקות נדיבות עמדה הכלה הג'ינג'ית על מרפסת מעל לגנים והצמידה פקע ורד לדש חליפת החתן. הוא היה סבלני ומסור כילד, אבוד בתוך ההפקה ההיסטורית. היא היתה נרגשת אבל ידעה מה צריך לעשות. עוד שעות אחדות תוכל לבעוט מעליה את נעלי העקב המרטיטות אותה בין חריצי המרצפות העתיקות. בינתיים נפנתה אל הצלם שפקד עליהם להתקדם לאורך שביל מאה המזרקות, שראשי אבן מגחכים מעליהן.

הקרדינל אֵיפּוֹליטוֹ השני החיה את הווילה הרומאית מעל "עמק ההתמכרות לתענוגות". כבן לשושלת אֶסְטֶה המפוארת מפרארה, היה למושל טיבולי מטעם השלטון הצרפתי ב־1550, אך ניגש לשיפוץ רק לאחר שהפסיד במרוץ לאפיפיורות. ב־1560 ניצח על המלאכה הצייר־ארכיטקט־ארכיאולוג פִּירוֹ ליגוריו, ובהמשך חברו אליו אמנים רבים.

לילה בלוקה

לוקה (Lucca), טוסקנה, איטליה

חדרנו אל העיר לוקה דרך שער אליזה, שער מזרחי בחומת העיר העתיקה. הייתי עתידה לזכור את החומה הזאת כמחוז חפץ נכסף. היפה והנעים במקומות שאליהם ארצה לשוב. פנינו מיד ימינה לווייה דל פוסו. מה ידענו. חיפשנו מלון כשהשמש הבהיקה צד אחד של הרחוב. לפני עידן האינטרנט עמד שם מלון צנוע. אילאֶרְיה. פקיד הקבלה, ענוג כנערה, התנצל: יש חדרים פנויים רק בקומה הראשונה.

מה שמחתי בחדרי! הסטתי את הווילון ונגלו מרצפות רחוב, תעלת מים שעשבים עולים מדופנות האבן שלה, מעבר לה עוד מרצפות רחוב עתיקות וקיר הבית שממול. מרפסות קטנות מעוטרות גרניים. נעטפנו בעיר טוסקנית קטנה, שהתיירים מגיעים אליה אם נותר להם זמן אחרי הדשדוש ברחובות פירנצה.

בין חנות לפרזולי דלת לחנות של צלחות מצוירות נמצאה מכולת שניחוח גבינות פרץ מפתחה. קנינו גבינה, כיכר לחם עגולה, דובדבנים, זיתים סגולים, עגבניות.

עלינו אל חומת העיר. רוחבה עשרות מטרים. תושבי העיר רצים על פניה, רוכבים באופניים כמו מרחפים על החומה. הם אינם מציצים אל הגגות שלרגליהם. הם מורגלים באפרסקיות הזוהרת מן הקירות והרעפים.

מעבר לדרך, עדיין על החומה, נפרש מרחב דשא מוצל. על אחד משולחנות הפיקניק מתחו שתי בחורות את

רגליהן בסיום הג'וגינג. כמה שקט היה על חומת לוקה. רק הברז המפכה מפי אריה הברונזה השמיע את הצליל האיטלקי שלו.

אכלנו לא רחוק מפסל מריה שידיה מלאות חמלה. הערב צנח לפתע מן הגבעות על יפני צעיר שנע כבחלום בתנועות טאי צ'י. תנועותיו האטיות פנו אל הגבעות המכחילות. אורנים עצומים נעו חרש מעליו.

בלילה נמלא החדר קור. פקיד הקבלה התורן, צעיר גדל גוף, לא ידע מילה באנגלית. בחור מלא רצון טוב.

”בלאנקט, ביקשתי.

הוא מיהר לעזור. כעבור דקות הופיע וכרית בידיו.

”נו, נו, נו, חייכתי, בלאנקט.” עטפתי עצמי בסדין והדגמתי לו שמיכה. הוא פנה והלך בהנהון נמרץ. עכשיו הבין.

כשחזר מזיע ומתנשף היה בידיו סדין.

שמיכה, אמרתי, שמיכולה. שמיכי.

קפצתי לתוך המיטה והתכסיתי בשני הסדינים, מדגימה שמיכה שאין לטעות בה. הקשתי בשיני באופן מוגזם. בפעם הבאה הביא מגבת.

כשהופיע לבסוף עם שמיכת צמר ענקית ורכה לחצתי את ידו במקום ליפול על צווארו ביפחות תודה.

”קופֶרְטָה!” הוא צהל ונופף בשמיכה לנגד עיני. ”קופרטה!”

לוקה היא עיר נעימה ביותר.

הסטתי את הווילון ונגלו מרצפות רחוב, תעלת מים שעשבים עולים מדופנות האבן שלה, מעבר לה עוד מרצפות רחוב עתיקות וקיר הבית שממול. מרפסות קטנות מעוטרות גרניים.

חניה

המקום שבו חונים צריך להיות בצל עצים. והמקום הזה צריך להיות זרוי עלים בגון ברונזה. איים של רטיבות על אבני המרצפת, שקט עמוק ורחב עם היציאה אל העולם שמחוץ לרכב, האוויר הטהור צונן ועשיר בניחוחות לחים. כמובן מאליו, שירת ציפורים עלומות נפרטת מתוך סבך ירוק. כך זה צריך להיות. פעמים רבות המכונית אכן מוצאת את פינת החניה המושלמת באירופה. זה לא קשה ביבשת הישנה. לפעמים המכונית עומדת אצל חומת אבן שנחצבה מההר הזה עצמו. רחבת האבנים הבהירות הונחה לפני 250 שנה למען המכונית השכורה שלנו, פולקסוואגן מדגם טוראן. לפני דקות אחדות יצאנו מפונדק דרכים ליד הכפר **דֵנֶה (Denée)** על כביש N971 בבלגיה, הקרוי גם "נתיב המנזרים". שתינו בירה מקומית הנושאת את השם מארדסו. אחר כך עלינו בכביש שנעטף צללים ירוקים אל **מנזר מארדסו (Mardesous Abbaye)** עצמו. קומפלקס המבנים תוכנן לפרטיו בידי הארכיטקט ז'אן באטיסט דה־בֶּתון, שהנהיג בבלגיה את הזרם הניאור־גותי במחצית השנייה של המאה ה־19. בתחילת המאה העשרים נוסד שם בית ספר גבוה לאמנות (היום הוא חלק מבית הספר לאמנות של העיר נאמור הסמוכה). עכשיו חנתה המכונית שלנו בתוך ולנוכח המבנים הגבוהים, הקמרונות, האכסדרות, הגן. מגרש החניה עצמו נשם יופי חזותי ללא מאמץ. די היה לו בעצים, ברמזי קירות האבן הנחשפים מאחרי העצים בעלי השלכת הנרגעים במגרש הריק. מראה הטוראן, קרירה, מבהיקה, הוסיף לתענוג החזותי במקום ההוא המלא שאר רוח, תבונה ואסתטיקה. במבואת הכנסייה נודע ליושביו המכונית שגבינת מארדסו מוצעת לצרכנים הבלגים בחמישה מצבי צבירה שונים. אוכלים ממנה לאט, לצד שתיית בירה מארדסו. ובינתיים המכונית ממתינה בַּחוץ שאינו שואף עוד לדבר. אפשר להישאר שם עד הערב.

הגשר

כביש A75 ליד מִיז (Millau), צרפת

אל העיר לא נכנסנו ועל הגשר לא נסענו. ואיך הדקות ההן, המלאות בהליכה אטית באחו שממזרח לוויאדוק העצום, נועדו להתעורר לפתע לחיים אחרי שמונה שנים? היינו ארבעה והתפזרנו על פני מרחב ירוק והעיר היתה מאחורינו, ומולנו באה רוח פתוחה שנבללה באור שמש.

בעברית אינך אומר אלא "גשר", והמילה מוחלת על מבנים גושרים רבים ושונים. בצרפתית אומרים "ויאדוק", מונח שמקורו בלטינית, ופירושו המילולי "הדרך המוליכה אל". למעשה מתייחס המונח לצורת מבנה הנדסי מגשר הבנוי מִקְשָׁכִים אחדים, דוגמת האקוואדוקט (אִמַת המים) שהרומאים הותירו כמותו גם בשטחינו.

התקדמנו לאטנו אל הוויאדוק של מיו, פוסעים על העשב הרך ומופרדים זה מזה התבוננו בלי קריאות התפעלות. ועדיין נותרנו די רחוקים מן הגשר כדי שנוכל לחזות ביפי התפארת ההנדסית. אילו נסענו על פני הגשר לא היינו רואים אותו. גם את הערוץ שמתחתיו לא היינו רואים בגלל מהירות הנסיעה ודופנות הבטיחות, וגם לא את מי הנהר טארן. אך היינו משלמים אגרת מעבר ועוצרים באחת מחנויות המזכרות שבשני קצות הוויאדוק. מוכרים בהן תיקי עור שצדודית הגשר מוטבעת בשוליהם.

אבל אנחנו ראינו את הגשר עצמו. התבוננו בו בשלוות צופים במחזה. לא מן הצד, אלא כשהוא נמתח על פנינו ומיתריו נראים עדינים וחזקים בתוך השמים.

נורמן פוסטר, ארכיטקט בריטי לא צעיר (נולד ב־1935) ממנצ'סטר, הוא שזכה במכרז לתכנון גשר המיתרים ב־1996. ברקורד שלו רשומה, בין השאר, כיפת הזוכית של הרייכסטאג בברלין. הוא ניגש לתכנון המפורט עם מהנדס צרפתי, מישל וירלוג'ה. חברת אייפאז' הצרפתית ניהלה את הקמת הפרויקט העצום ויש לה חוזה לגביית אגרה למשך 75 שנים מיום ההשקה. הגשר הגבוה ביותר בעולם נחנך בדיום צרפת בדצמבר 2004. אורכו 2,460 מטר. גובה עמוד התמך הגבוה ביותר – 343 מטר, והוא גבוה ממגדל אייפל.

יופיו של הגשר נובע מהשתלבות מופלאה בנוף המתקמר. אלפי טונות הפלדה והבטון המרכיבים את שבעת עמודיו, ארבעת מסלולי הכביש והמיתרים הנישאים, יוצרים תנופה מעודנת ואצילית במרחב. הרושם הזה מועצם כשזוג חולף באחו לנוכח הגשר. חצאיתה מתנופפת ברוח, היא צווחת ומחזיקה בידו. הכלב שלהם בא אחריהם, שואף אוויר, מאושר.

אל העיר מיו לא נכנסנו. היה שם יישוב רומאי חשוב, ששרידיו עדיין קיימים, ורובע ימי ביניים שהשתמר. יש בעיר מוזיאון שמתעד את המישורים הסלעיים ותהומות הקניונים החורצים אותם. כשתופסים פרספקטיבה על גשר עצום רואים גדול, רואים מרשים. וסמטאות העיר העלומה שמאחור נספגות בתת־מודע כאילו ראינו גם אותן.

הגשר הגבוה ביותר בעולם נחנך בדיום צרפת בדצמבר 2004. אורכו 2,460 מטרים. גובה עמוד התמך הגבוה ביותר – 343 מטר והוא גבוה ממגדל אייפל.

מעפילים לאגם השחור

סנט וולפגאנג (St. Wolfgang im Salzkammergut), אוסטריה

הם ירדו בלי חופזה במדרגות שנחצבו בסלע, וסבך העצים נקשר מעליהם. תחילה חשבו שהעצים יגוננו עליהם מפני הגשם, אך הטיפות גדלו והצטופפו.

הבחורים עמדו באחו שמאחורי הפנסיון, השמש חשפה ברוך את עורפיהם. הם היו רציניים, ראשיהם מורכנים אל מפת השבילים שפרשו ביניהם. כשהחליטו על המסלול הודיעו לבחורות שמתחילים לעלות אל האגם. הן הפנו אליהם מבטים תועים. עד לאותו רגע התמקדו בפרחי חוטמית ורודה, שצבעה בלט על רקע גדר אבן בהירה. שתי בחורות אמרו בסדר, והחלו ללכת בעקבות נעלי ההרים הגבריות. ואחת, תמיד אותה אחת, אמרה שהיא מתקשה בעליות. "זאת עלייה קטנה," אמר נורברט. "ממש קטנה," אמר סרגיי. "נעזור לך," אמר הבחור שלי.

השביל המסומן חצה את יובלו המפכפך של השווארצנבאך, וזאת שקשה לה בעליות חשבה שזה באמת לא נורא כל כך. אחר כך נעלם השביל אל בין עצי מחט גבוהים, ושם החל מטפס בשיפוע חד בין סלעי ההר. היא התנשמה ונורברט מיהר לצדה והורה לה ללכת על כריות כף הרגל. להזניק את הגוף למעלה בקלילות. האנה אשתו מיהרה לגלף למענה מקל הליכה וסרגיי הצחיק אותה. היא התעודדה מעט, בעיקר כשהצל התעבה ולחות קרירה עלתה מן הקרקע הכהה. כשחצו את מפל הנחל שמחה על השהות מעל שאון המים ששלחו אל פניה רסיסים נעימים.

"רוצה שאדחף אותך?" שאל הבחור שלי כשהוסיפו לעלות בין העצים. היא אמרה שכן, רק קצת. כשהגיעו

לבסוף אל קצה השביל נגלה לעיניהם השווארצנזה (Schwarzensee), אגם קטן ודומם. "עכשיו נאכל עוגת גבינה," היא אמרה ופניה להטו ממאמץ ההעפלה. הם ישבו בבית הקפה והשקיפו על האגם, שכלל לא השחיר, והיא חשבה שהכול כדאי ושהיא לגמרי בסדר. אחר כך הלכו לאט סביב האגם וציפורים מופלאות שרו מצמרות גבוהות, נעלמות ממבטיהם. דומה שהיכל זכוכית ירד עליהם כשהתקדמו בשורה רכה בין השרכים למים הנחים, והציפורים הנסתרות התעופפו סמוך לתקרתו.

כששבו וירדו במסלול שונה ותלול יותר החל טפטוף של גשם. הם פסעו בלי חופזה במדרגות משופעות שנחצבו בסלע, וסבך העצים נקשר מעליהם. תחילה חשבו שהעצים יגוננו עליהם מפני הגשם, אך הטיפות גדלו והצטופפו. נורברט הרים מבט אל צבירי העננים שרכנו על הצמרות. הוא אמר שהגשם ייפסק בקרוב. סרגיי חייך. הבחור שלי החל לרטון.

באותה שעה היא נמלאה שמחה גדולה. הבחורות האחרות הוסיפו לרדת בשתיקה עגומה, והבחורים קיללו במקלה. הם חצו פעם נוספת את ערוץ הנחל, והפעם געשו מימיו בתוך נקיק עמוק ומים נפלו אל תוך מים והיא קיבלה את כל מה שחלמה עליו במשך שנים רבות.

כל המים האלה

אוגוסט 2010 בעמק אוץ (Otztal), אוסטריה, היה עשיר במשקעים. בלילות עלה ערפל מן העמק ולפנות בוקר חבר לעננים שהנמיכו. לעתים קרובות במהלך היום ירד גשם רסיסים עדין. ובחמישה בחודש ירד שלג על פסגות ההרים שמול החלון.

בנסיעה לאורך העמק שצף הנהר לצד הכביש. מן הצוקים הגוחנים על הנהר משני עבריו בקעו מפלי מים כוחניים ומיהרו מטה אל הערוץ. המים נאבקו בהר מתוכו. הם גברו על סלעי הפסגה והמדרונות וחרצו בהם בקיעים שהגירו מים עודפים רבים. בכל בוקר עליתי אל המפל הסואן שמעל לחדר השינה שלנו. ליקטתי תות ופטל מתחת לעלים שהטיפו מים לכף ידי, והטעמים הקדימו בפי את ארוחת הבוקר של אריקה. כשנכנסנו לסופרמרקט בזולדן (Sölden) רעם מתחת לרצפה אותו נהר שדרכו הוצרה שם לנזיק סלעי.

באחד הימים העפלנו למפל אומהאוזן (Umhauzen), הגבוה במפלי טירול (150 מטר). שביל רחב התפתל מעלה לאורך נתיב המים היורדים. המים דילגו על הסלעים והקציפו מרוב מהירות ואנחנו עלינו לאט. נועה עצרה לצלם פרחים לועניים ורודים ואספה נשימה. ברק ובלייך שבו ורטנו כנגד מי שייסד את משק המים העולמי ללא כל עיקרון של חלוקה הוגנת. ישראלים תמיד נאנחים כשהם שומעים פכפוך מעבר לסבך הצמחייה. קשה להם להשלים עם הצחיחות שבבית. אבל בינתיים היה השביל מטפס מעלה, קריר ומוצל, ומוזיקת המים מלווה אותו בהתמדה. הידיעה שנביעת המים האלה לא תחדל לעולם מרגיעה לזמן מה את הנפש הצמאה. מעבר לעיקול הבא נשמעה שאגת המים האדירים של המפל.

מרכבת הגנבים

מדריד (Madrid), ספרד

כאן בדיוק עמדה הצלמת, בפינה הדרום־מערבית של קאייה דה אלקאלה, סמוך לרמזור. היא כיוונה את המצלמה כך שהעדשה תאסוף את כל פרטי מזרקת סִינְלָס שבכיכר, המסמלת את העיר. המצלמה הלא משוכללת קלטה את אלת הפריין הרומאית במרכבתה, את שני האריות המושכים אותה, את המים הפורצים לצדה, את גלגלי המרכבה הסובבים בהדר על מקומם מאז 1782, ואפילו את פסלי הסוסים השועטים מכיפת הבניין הסמוך לבנקו דה אספניה.

מתוך התחכמות, שלעולם אינה בשליטת הצלם, קיבעה העדשה את שני השוטרים בחזית המזרקה. שם יעמדו לנצח. בהתבוננות מאוחרת יתברר שאחד השוטרים הוא צעיר חלבי, שפני התינוק הנאים שלו נסתרים מתחת לכומתת השרד. ייתכן שאותה כומתה מעלימה מעיניו את הגנב המכייס ברגע זה את הצלמת. כל מעייניה היו נתונים לצחות השיש של דמות האלה הנושאת עצמה בהדר נוקשה. האריות היצריים, כוח כלוא באבן אפורה, ספגו גוונים חדשים שהוסיפו להם נתזי המים במאות השנים שחלפו מאז יצר אותם הפסל הצרפתי רוברטו מישל (1726–1779). הוא היה פסל חצר המלכות הספרדית וראש האקדמיה לאמנות במדריד.

בתנועה קלה, לא נראית ולא מוחשת, פתח הגנב את רוכסן ארנק החגורה ולקח לו לצרכיו שמונים יורו,

כרטיס אשראי ורישיון נהיגה של ישראלית מתפעלת. ברגע ההוא חיך השוטר הגוף אל השוטר היפה ממנו והניח יד על כתפו.

אחר כך המשיכו לאטם מערבה בקאייה דה אלקאלה והנה צועדים לקראתם אישה ואיש, מוכרים באורח מפתיע, חיוך מבודח מכסה את פניהם. האישה נפלה על צווארי הצלמת בשאגת צחוק (לישראליות בניכר אין מעצורים) בעוד הגבר מספר על שוד התיק של אשתו. ישבו להם בבית קפה ואכלו דבר תרגימה, כך אמר, כשלפתע נחטף התיק מן הכיסא שלצדה. בחור שלא הציג את עצמו כראוי נטל את התיק בלא רשות והתרחק במהירות.

הצלמת ובן זוגה נסחפו בחדוות הצחוק שעלה וגאה בלב מדריד ההומה. הם סיפרו על המזרקה, הרוכסן והשוטרים. כמעט שנחנקו מצחוק כשהישראלי שממול נזכר בגנבה הראשונה במדריד. "אל תשאלו מה קרה איך שהגענו," הוא התחיל והמשיך, "ירדנו לתחנת המטרו בפרברים. נפש חיה לא נראתה במדרגות, וגם הרציף במנהרה היה שומם. פתאום גיליתי שאין לי ארנק בכיס האחורי. רוח רפאים לקחה אותו ונעלמה חרש במסדרונות התת־קרקעיים."

אוי, איך שהם צחקו ארבעתם במדריד הגדושה מזכרות מימי מלכים, אמנים וגנבים. שמחה גדולה נפלה עליהם, כי בעת שמלכים כלים מן העולם, אמנים וגנבים לא יחדלו לעד.

בהתבוננות מאוחרת יתברר שאחד השוטרים הוא צעיר חלבי, שפניו נסתרים מתחת לכומתת שרד. ייתכן שהכומתה מעלימה מעיניו את הגנב המכייס ברגע זה את הצלמת.

אירית במבצר

גרנדה (Granada), אנדלוסיה, ספרד

זאת היא אירית היושבת בחצר מבצר אלקאסאבה. שרידי המבצר עומדים על אותה גבעה הנושאת את ארמון אלהמברה. אל המבצר הולכים בנחת. מכאן נשקפה העיר גרנדה לפני שהמורים הגיעו לכאן והקימו במאות ה־13 וה־14 את אלהמברה, אחד מפלאי העולם. הם יצרו מחול עיצובי מְפֻעֵים מאבן, עץ, מים, מקרמיקה ומערוגות פרחים כדי ששליטיהם ינהלו את הממלכה מתוך מרחב אסתטי, מוקפים יפעה מאופקת.

הסימטריה של פיתוחי העץ תבעה עידון וצייתנות, אלא שהתוצאה הכוללת – ההיכלות, המזרקות והגינות, פתחים מקושטים, קמרונות ומדרגות, מרפסות ועמודים מעוטרים בקפידה – עלולה היתה להעתיק את נשימת מגיני הארמון ולהסיח את דעתם. האם בגלל היופי המחושב נסוגו המורים מפני הנוצרים, שלא ידעו להעריך את שכיית החמדה שנגלתה להם על גבעת גרנדה? האם התהלכו בכירי המוסלמים בין הערוגות, סגורים בתוך שקט שרק פכפוך המזרקות נוגן בו, ושכחו שהאויב אורב תמיד, ממתין לתנומתם על שפת בֶּרֶכָה שחזית היכל מתהפכת במימיה הצלולים?

האביב תקף אותנו כשעלינו ברגל מן העיר, והיתה בו תערוכות סואנות של רוח חריפה וקרה עם שמש נוקבת. באותם משבים נבללו ניחוחות של פריחת הדרים. לפני הכניסה לאחד המעברים המקורים המוליכים אל בֶּרֶכָה עטורה אכסדרות מוצללות, ביקרנו בחצר הפנימית של המבצר.

קודם לכן ישבה אירית על ספסל בכיכר מרכזית בעיר, מכוניות רעשו והצחינו סביב, וקראה לפנינו מתוך ספרה של רנה ליטוין "חלום וברונזה", ביוגרפיה רוחנית של פדריקו גרסיה לורקה. המשורר והמחזאי המזוהה עם הנוף והלך הרוח הכפרי של דרום ספרד נולד בעיר קטנה, פואנטה ואקרוס, כשלושים קילומטר מגרנדה. אירית התמסרה לספר בנסיעתנו על פני מישורי אנדלוסיה, וכשקראה מתוכו בקול לכדה אותנו בהתלהבות. לורקה נרצח בידי פשיסטים ב־1936 בבית קברות בגרנדה, ואומרים שגווייתו הושלכה לקבר אחים מחוץ לעיר.

אבל עכשיו היתה אירית מרוכזת בספר ירוק מתוצרת מישלן, וקיר עתיק גונן עליה מפני הרוח. תפרחות מורן גחנו לקרוא אתה. בגבה נגה אור אדמדם מתשבץ האבנים השונות בצורה ובגוון, ובתוכן אף שורות של לבנים מסותתות בעדינות.

אני אוהבת את הרגע שבו אירית קוראת על הספסל בחצר מבצר עתיק מעל העיר של לורקה. זהו מן הרגעים נעדרי המאמץ שבהם הכול תואם. ידיה של אירית אינן מניחות לספר להימלט, גון מעילה דבק באבנים שמאחוריה, העפר שמתחת לנעליה שוקט עכשיו. לפניו רמסו אותו חיילים שבאו מהדרום או מהצפון. אך בהבזק הרגע הזה מותר להאמין שהנצח שייך לאמנות ולא למלחמה.

עכשיו היתה אירית מרוכזת בספר ירוק מתוצרת מישלן, וקיר עתיק גונן עליה מפני הרוח. תפרחות מורן גחנו לקרוא אתה. בגבה נגה אור אדמדם מתשבץ האבנים השונות בצורה ובגוון, ובתוכן אף שורות של לבנים מסותתות בעדינות.

חזון עצי הזית

צורי בורא את חלומותיו מן המראות הנשקפים בחלון המכונית הנוסעת. כשהכביש עבר בין מדרונות ההרים היורדים ממרומי אוסטריה אל עמקי איטליה הוא בלש בעיניו את הכרמים שבפתחי האחוזות. במסעדה קטנה בכיכר המרתקת של **טְרֶנטו** פגש צורי בנאי איטלקי שנהנה להיזכר בימים שבהם עבד בתל אביב. צורי השיק אתו כוסות יין אדום ודיבר על שיטות בנייה באבן מקומית. זה היה לפני שנים רבות, וצורי החל לתכנן אז את כרם היין שייטע. כששבנו לארץ נבדקו העלויות מול סיכויי הרווח, וצורי נאלץ לזנוח את רעיון הכרם, אך לא ויתר על החלום. הוא נטע לבסוף שיחי גפן אחדים מצדי השביל המוליך אל ביתו, ואז נסענו לספרד. צורי החל לחלום על כרמי זית. יצאנו **ממדריד** בבוקר חיוור של סוף מרץ, וככל שהדרמנו בכביש A4 נסוג המישור הצהבהב וגבעות הופיעו באופק. צורי אמר: "תראו איך הם מנצלים כל פיסת אדמה מתאימה."

הכביש מצא לו נתיב בין הגבעות, שכולן היו מכוסות שורות של עצי זית, וצורי אמר: "לא כל אדמה מתאימה לגידול זיתים." ועוד הוא אמר: "אתם רואים את העצים הצעירים הצפופים האלה? זאת שיטת שתילה חדשה. ושם אתם רואים את השתילה המסורתית, במרווחים גדולים."

שורות של גזעים עבים ומכורכמים חלפו על פנינו, וכשדרך עפר בוהקת פנתה מן הכביש, רצה צורי להיכנס לשטח. הוא צעד במעלה הדרך, וגזעי גפן קידמו אותו כחלום שנשכח, ומעבר להם השתרעו עצי הזית במעלה הגבעות. ובפסגות הגבעות נראו כמעופפות טחנות רוח עתיקות. צורי צעד ונכנס אל בין העצים, וגחן והרים רגב חרסי מאדמת אנדלוסיה והריח אותו ופורר אותו בין אצבעותיו הגדולות.

אחר כך טפח יד ביד כדי לנער מהן את העפר וחזר באנחת סיפוק וישב במכונית, וכרמי הזיתים צפו בו ללא הרף בדרכו **לקורדובה**. הוא הסיח את דעתו מן השמן שהתעתד להפיק רק כשהכביש הגיע והשיק לאחד מפיתולי ערוץ גואדאלקיביר.

מוזיקת הדרך

בֶּרְמֶן (Bremen), גרמניה

ככביש המהיר, שדות מכוסי כפור דקיק חלפו מעבר לשדרות עצים עירומים, שאלה המארחת: "את מכירה את האגדה על זמרי המקהלה של בֶּרְמֶן?" "לא", השבתי בהיסח דעת ובלי להטות את המבט השוקק החוצה. היא סיפרה לי בקצרה ובלי לדייק בפרטים, וחתמה: "ואז הם הלכו לברמן." שאלתי: "נו, והם הגיעו?" "לא זוכרת", השיבה קצרות ושבה לקריאה במדריך מישלן. היינו בדרך לברמן.

פסל הברונזה המסמל את העיר עלול להטעות. העיר ברמן נקבעה במפת הספרות דווקא מפני שגיבוריה לא הגיעו אליה. זה עיקר סיפור העם הממזרי. הם יצאו לדרך כדי להצטרף לתזמורת העיר: החמור שתש כוחו, הכלב שזקן, החתולה ששיניה קהו והתרנגול שנועד לסיר המרק. ארבעת בעלי הקולות הצלולים מצאו בית ביער, הבהילו מתוכו את דייריו השודדים הרעים, והשתקעו: "...ארבעת המוזיקאים של תזמורת העיר ברמן נהנו כל כך מן השהייה בבית, עד שהחליטו להישאר שם ולא להמשיך עוד בדרכם" (מתוך האחים גרים, זאב, נסיכה ושבעה גמדים, מגרמנית: חנה לבנת, מחברות לספרות, 2011).

הפסל ניצב ברובע העתיק, סמוך לקיר צדדי של בניין העירייה שחזיתו פונה לכיכר השוק המרהיבה. טיילים מגיעים אל הפסל נשוכי רוח קרה. הרוח המערבית החריפה עולה מן הנהר נֶזֶר, שרחב ושקט הוא זורם

צפונה כמי שתהילתו אבדה, לא עוד נתיב מסחרי הומה. התיירים פונים מטיילת הנהר ונבלעים בסמטאות רובע שְנוֹר המכשף, ומתעכבים בכיכר המרתקת לרגלי פסל רולנד, ענק מהמאה ה־15 שמכריז על חופש המסחר. לבסוף הם עומדים מכורבלי מעילים למרגלות המונומנט הצנוע של החיות המזמרות, אוחזים באחת מרגלי החמור, סגולה למימוש משאלות, ומונצחים במצלמות. זהב רגלי החמור בוהק ממגע ידיים רבות. גברת מפודרת מציבה כלבלב זעיר מתחת לחמור וחיית המחמד מרעידה ברוח. גבר שחור עור ניגש עם עגלת תינוקו החנוט במעיל. ידו של הגבר אוחזת ברגל החמור כממלאת תפקיד חיילי, ופני האיש עצובים ומוסטים הלאה מן הפסל.

האחים גרים אספו מפי העם את הסיפור, שנודעו לו גרסאות אחדות. הפסל נוצר והוצב ב־1953 בידי האמן גרהארד מארקס (1889–1981), שנמנה עם מייסדי אסכולת הבאוהאוס. מארקס נשאר בגרמניה תחת שלטון הנאצים, שהחרימו את יצירותיו ואף השמידו חלק מהן.

ובאותה ברמן, המפתה בקפלי עברה, עומד מוזיאון שיוחד ליצירת מארקס. ואם איבדה העיר את תפארת הנמל הגדול שהולך אל הים הצפוני, הרי שזכתה לִנְצַח בחמור וכלב, חתול ותרנגול, ושירתם מבהילת־השודדים מכוונת תמיד לעבר העיר שֶעָדִיָה לא יבואו.

העיר ברמן נקבעה במפת הספרות דווקא מפני שגיבוריה לא הגיעו אליה. זה עיקר סיפור העם הממזרי שנאסף בידי האחים גרים. הם יצאו לדרך כדי להצטרף לתזמורת העיר: החמור שתש כוחו, הכלב שזקן, החתולה ששיניה קהו והתרנגול שנועד לסיר המרק.

הנהר והתעלות

מִסְכּוֹנְהוּבֵן (Schoonhoven) לְקִינְדֵרְדֵּק (Kinderdijk), דרום הולנד

בבוקר ישבו שני ברווזים על המזח הזעיר שמול החלון. הם הפנו עורף ירוק אל קרן שמש בודדה, ושולי כנפיהם הזדהרו בטורקיז. מתחת למבטם המנומנם התעוררו מי התעלה הצרה באטיות, ושפיריות נחו על פני המים הכהים. זאת בעצם תעלה פרטית של בעל הבית. גדותיה מותאמות לבוצית הקטנה הקשורה למזח. כשילדי הבית היו צעירים הם חתרו מכאן לבתי חבריהם. ההורים נטולי חרדות בסכנהובן. לפני שהתינוקות המקומיים לומדים ללכת הם לומדים לשחות.

כשהגענו למעגן הנהר לָק יצאה מעבורת לעבר הגדה שממול. רוכבי אופניים, הולכי רגל ונהגי מכוניות עמדו על הסיפון הרחב ושערם נפרע ברוח שקמה לפתע. אורכו של הלק שישים קילומטר. הוא מסתעף מנהר אחר, והנהר האחר הוא שלוחה של הריין. בהמשך דרכו חובר הלק לנהר נוסף והופך לנויה־מאס הזוכה להישפך לים הצפוני. הולנד היא תשבץ של דרכי מים. היישובים שוכנים בפנים מרפקי הנהיבים. ובין סרטי המים שדות ירוקים בירוק שלא ייאמן, שטוחים כמגרש כדורגל אינסופי, ופרה עומדת בהם דוממת, או ברבור, או סוס.

על המזח המתינה קבוצת קשישים. הם נאבקו לעמוד ברוח הסוערת וצחקו זה אל זה. כשעלו לספינה התיישבו באולם שחתימות גשם בחלונותיו, והחלו לשיר בקולות שמחים. בינתיים נגחה הספינה ברוח

שבאה מולה, וחתרה בעיקשות לעבר תעלת קינדרדק. עשרים קילומטר של מים בגון בקבוק מנוער גמאה הספינה, ועל הגדות חלפו בתים חמודים, מלון מצועצע, מפעלי בטון כעורים.

הרוח הסיטה את הספינה ממעגן קינדרדק, והספן הבלונדי חשף תסכול גברי כשהשליך את לולאת הכבל ופיספס שלוש פעמים את תפס העיגון. "בעוד שעה בדיוק הספינה יוצאת!" צעק ברוגז, כאילו התיירים אשמים בכך שנחשף בחולשתו.

טחנות הרוח, שנבנו באמצע המאה ה־18, נטועות לאורך תעלות קינדרדק, יפות ושלמות. הן נועדו לשאוב מים משטחים שהוצפו, ולהזרים אותם בתעלות אל הנהר. הרוח החזקה דחפה את כנפי אחת הטחנות, שרקה בעשב והניפה את שיער המטיילות. נותרו שתי דקות כדי לרכוש ציור של טחנת רוח כחולה על אריח קרמיקה (בעל דוכן המזכרות זעם על שטר הכסף הגדול, ובעלה של הישראלית זעם על ההשתהות). לבסוף היה גם זעמו של הספן שהמתין לחבורת הקשישים המתנהלת לאטה, מתנגשת ברוח ויורדת בזהירות לעבר המעגן. הפנסיונרים עדיין צחקו אחרי ששתו קפה בקצפת ב"גראנד קפה בֶּוֹנָה ויסטה" הצופה ממרום הסוללה. זעפו של הבלונדי רק החרף את בדיחות הדעת שפשטה בפנסיונרים, ושירתם גברה במעלה הנהר, בדרך חזרה לסכנהובן.

הרוח החזקה דחפה את כנפי אחת הטחנות, שרקה בעשב והניפה את שיער המטיילות.

טירת הנאהבים

ויכן (Wijchen), הולנד

בתחילת המאה ה־17 התאהבה אַמְיֶלָה, בתו של וילם, נסיך אורנג', בעמנואל. הבחור היה חסר אמצעים וגם הקתוליות שלו העיבה על עתידם. וילם התנגד לקשר, והשניים ברחו ונישאו. אמילה מכרה מחרוזת פנינים יקרה ורכשה בתמורתה את טירת ויכן ב־1609. היא השקיעה הון רב בעיצוב חדש, וחלף זמן רב עד שהזוג נכנס לגור בפרבר של ניימכן, העיר העתיקה ביותר בהולנד. אזרחי ניימכן טוענים להיסטוריה של זכויות עירוניות כבר לפני 750 שנים (אנשי מסטריכט עדיין דוחים קביעה זאת), אך ממצאים המוצגים במוזיאון הארכיאולוגי שבטירה מוכיחים שבאזור הביצות הסמוכות לנהר ואל שכן יישוב פרהיסטורי ואחריו גם יישוב רומי אמיד.

ויכן מוריקה כהולנד כולה ויש לה אגם משלה, אבל הטירה המפתיעה בקרבה היא עיקר גאוותה. חפיר גדוש מים שקטים סובב את המבנה, ואלון בן יותר מ־400 שנים ניצב בחזיתו. ענפי העץ הארוכים נפרשים לרוחב ונתמכים בעמודים רבים, כראוי לעץ שבני אדם מכבדים. הבניין הנחוש חושף רמזים לאהבת הזוג. קישורי הברזל המחברים את קורות התקרה אל הקירות עשויים בדרך כלל בצורת האות S. בטירת ויכן הם עשויים כ־S סגורה המצהירה על קשר שנחתם לנצח. המבנה קובייתי ומסיבי, דומה למבצר שאינו מזמין מבקרים, אך חלונותיו הרבים מאפשרים התבוננות החוצה, אל הגן הפשוט. הגוונים

החומים־אדמדמים של הקירות החיצוניים מביעים הידור מקורי. מגדלוני הקישוט בפינות הגג שוברים את הקווים הישרים וקושרים את הטירה למסורות ימי בינייםמיות, אך מידתם הזעירה מסגירה חשיבה אירונית קלילה. מנקודת מבטה של אמילה באנו אל ארמונה מתוך הנצח. ובחיבוק ענפי האלון הכביר שלה מצאתי שקט שמור היטב.

בוויכן נקהל העבר על זמניו השונים ועטף בחיבה ובחמלה. באחד הרחובות הסמוכים גרה הדודה מרים, אחותה של אמא. ומרים, הבכורה לבית האחים שיידווסר וצעירה לנצח, צחקה מלוא הפה כמנהגה, וסיפרה בדיחות מפולפלות, והגישה סלט חצילים וסלט כבד ואלבומי תמונות שהכילו מיני עבר קרוב מאוד ורחוק למדי, וצורב ומשעשע. ומן התמונות ניבטה אמא שלי, ילדה שהתום הוא לבושה ועיניה מבקשות הגנה, עומדת בשמש החיפאית ליד אֶחֶיה.

התמונות הכילו את כיסופיה של אמא לאחותה ולאחיה שרחקו בבגרותם. והתמונות הראו את הרחוב באחוזה שעל הכרמל, ואת הדשא בדגניה, ואת המרפסת בקריית אליעזר, ואחר כך את אמא ודודה מרים, זו לצד זו בחיוך ענקי, חף מכל מצוקה. הן עמדו בלבוש חורפי בוויכן עצמה, לא רחוק מהטירה של אמילה, וההווה הקיף אותן בירוק דשן.

ויכן מוריקה כהולנד כולה ויש לה אגם משלה, אבל הטירה היא עיקר גאוותה. חפיר גדוש מים שקטים סובב את המבנה, ואלון בן יותר מ־400 שנים ניצב בחזיתו.

אותו הכביש

היינו בדרך לדלפט או לגאודה. המישור הירוק השתרע שטוח לכל עבר. תעלות גדושות מים חרצו אותו בקווים ישרים. התעורר חשק פיזי לבלוע את הירוק הרווי הזה. עודפות המים סביב גרמה ליושבי המכונית הנאה מרה. אין שוכחים בהולנד את האדמה הקמצנית בגינת ישראל. מה יש כאן לצלם כל כך הרבה? שאל הנהג שתקתוקי המצלמה הציקו לו. "ירוק," אמרתי.

שני התצלומים נקלטו בהפרש של דקות אחדות, על אותו כביש, צפונית־מערבית ל**סכונוהובן** (**Schoonhoven**). תצלום אחד נלכד בנסיעה מהירה יחסית. מה שנכנס למסגרת לא נגלה לי אלא מאוחר יותר. גבר במעילון אדום, נושא תרמיל שחור, רוכב על אופניים ירוקים בשביל אופניים במקביל לכביש. לפני רגע חצה אחד מאותם גשרוני עץ נחמדים סמוך לביתן עץ, ומיד יעלה על גשרון נוסף. האיש נוסע בתוך השדה, גדר מפרידה אותו משביל האופניים הציבורי, ומאחוריו רועות פרות הולנדיות בהירות. מיד יגיע אל התעלה שמימיה מסתמנים בימין התמונה. נחשפת כאן התרחשות שלא הייתי עדה לה בזמן אמת. זה סוג של זכייה בלי כוונה. וכיוון שכך אני נהנית גם מהעובדה שהעץ שבחזית אינו ממוקד מפאת המהירות, ושצללית המכונית מונצחת על העשב הצומח ממש עד שפת האספלט. הנה רגע נעול שנפקח רק עכשיו ונגלים בתוכו המון חיים.

התמונה השנייה צולמה כשהמכונית האטה בפנייה שמאלה. נלכד כאן מראה שלם וממורכז. זוהי אמנם קומפוזיציה מפתה, אם גם לא מוזמנת, וכל פריט בה יושב במקומו. אין כאן מסתורין, העולם מסודר וגלוי: העשב הבריא, גזעי העצים המוריקים מרוב לחות, ברכה שמימיה כחולים כמו שצריך, הבתים הנקיים, צריח הכנסייה המגיח מאחוריהם, ואותו רקע תומך, הכרחי, של ענני סתיו מלאים.

זה הכפר

קלאנפֿרנאך (Llanfrynach), וולס, בריטניה

בכפר הזה, הקטן, נולד ב־1879 המשורר תומס איוון ניקולאס. לא ידעתי עליו דבר כשפתחתי את החלון בכל בוקר וצילמתי את הכביש העדין שהוליך מהבית אל הכפר. שטחי המרעה השתרעו לעבר הרי ברקון־ביקונס, שהשמש ההססנית עיצבה אותם מחדש מדי רגע. בתי הכפר עצמו, שקטים ובהירים לפניהם, לא תבעו דבר.

בית מגורינו ניצב בודד כקילומטר לפני בתי היישוב. יכולנו לנסוע עשרות קילומטרים מדי יום, לקרדיף, למשל, בלי להיכנס אל הכפר שאת שמו הוולשי למדתי לבטא רק אחרי שלושה ימים. פירושו: "הכנסייה של הקדוש ברינאך". וברינאך היה איש דת וולשי שנדד במאה השישית לרומא ולבריטאני ונודע בדרשותיו.

גם המשורר ניקולאס היה איש דת, והוא כתב בוולשית שירי זעם על עוולות השלטון בשכבות המצוקה. פעילותו הקומוניסטית שלחה אותו ב־1940 לשישה חודשי מאסר בכלא סוואנסי. שם חיבר את מרבית שיריו המרדניים, כולל "סונטות בית סוהר", שאותן כתב תחילה על לוח צפחה ואחר כך העתיק על נייר טואלט. אך את כל זאת לא ידעתי גם בערבים, שבהם עלה הירח מעל ההרים, והוסיף לחלוף בלילה לרוחב החלון ולהאיר את מרחבי הנשימה השקטה של הכפר.

חוסר מנוחה נדחק אתי למכונית בכל בוקר, כשהרחקנו מהכפר שבו גרנו ועדיין לא הלכתי אליו. עניין בלתי נסבל

למי שמתאווה למשש כל אבן בגדר העתיקה המלווה את הכביש הצר. לכן, כשהמכונית שבה לפני חשכה מאחד ממבצעי הכיבוש של האי הבריטי, אימצתי את המצלמה ומיהרתי לצעוד פנימה, אל בין הבתים.

בניין בית הספר, מוצק ובהיר, מוצע עתה למכירה באמצעות חברת הנדל"ן מקראתניס, והמרכז הקהילתי נראה כמוגף מכבר. ב־1873 הגיעה הנה מסילת ברזל והרציף המה בפועלים שהעמיסו אבני בניין שנחצבו בהרים. בסמוך לכפר היה מכרה עופרת וכסף, ששרידיו מעידים על יומרות גדולות, שִׁקְבוּ בעשור האחרון של המאה ה־19.

פלוגות נרקיסים צהובים הרטיטו ברוח לאורך הדרך, ובגן הכנסייה בערו נרקיסים מתוך דשא גבוה, שכיסה קברים נעלמים. רוב המצבות העתיקות התמוטטו במהלך מאות שנות הכפר, ועתה הושענו אל גדר האבן. המצבה העתיקה ביותר שייכת לילד בן חמש וחצי, ג'ון נוק, שמת ב־1699.

הכנסייה הקטנה בנויה בסגנון ויקטוריאני, אך המגדל הרבוע הוא שריד מן המאה ה־13. מגדלי הכנסיות הרבועים בבריטניה אומרים קרבה לאדמה, עמידות ופשטות. יש בהם הזמנה לבוא למקום נטול יראה. אין צורך להיות מאמין נוצרי כדי להצטייד בשלווה לאורך השביל ועד למבוא הצנוע. הלוואי שידעתי באותה שעת ערביים לקרוא בוולשית משירי תומס איוון ניקולאס.

המשורר ניקולאס היה איש דת שכתב בוולשית שירי זעם על עוולות השלטון. פעילותו הקומוניסטית שלחה אותו ב-1940 לשישה חודשי מאסר בכלא סוואנסי.

בצל כנסיית השוק

האנובר (Hannover), גרמניה

פעמים רבות חלפנו בהליכה בסמוך לפסלו של מרטין לותר, בפינת החזית הדרומית של כנסיית השוק בהאנובר. העיר היתה לנו לבית נוסף בזכות האנה ונורברט, שניהם כמרים פרוטסטנטים. הידידות נבטה בארוחת ערב בקליה, על שפת ים המלח, כשהיו בעוד מסע ארץ־ישראלי באמצע שנות התשעים. בערב מדברי חמים התפתחה שיחה אינטימית בין שני זוגות בני אדם ששכחו את פערי התרבות.

האנה היא הכומרית הבכירה של כנסיית השוק. המבנה הגדול, שנהרס כמעט כליל בהפצצות בריטיות במלחמת העולם השנייה, שוקם וחזר לקדמותו. בניין מוארך, כולו לבנים אדומות, נטול קישוטים מיותרים. הוא משרה עלי התרגשות חגיגית וחמימות של בית. זה ודאי גם מפני שהאנה מנהלת את המקום הזה, שהוא הרבה יותר מבית תפילה. פעם נכחתי בתפילת יום ראשון וכל כך התאוותי לצלם את הטקס עד כי קרבתי אל האנה ומעגל המאמינים שסבב אותה. ביציאה מהכנסייה אמרה לי חברתי בעיניים נדהמות: "כמה חרגת מהמקובל עם המצלמה!" התנצלתי במבוכה ונענשתי: נותרו רק שתי תמונות מטושטשות של האנה בגלימת הכמורה.

באחת ההליכות המהירות בחברתה, בדרכנו אל השוק המקורה או לעבר אגם מאשֶׁה, חלפנו פעם נוספת ליד פסל המנהיג המרשים. ידו מונפת באצבעות נוטות מעלה, מדגישות את הקשר עם הכוח העליון, נעלו צועדת קדימה,

דורסת מגילה נושנה. מתחת לזרועו כרך עבה.

"מה נכון לגבי לותר ויחסו ליהודים?" שאלתי. האנה אמרה שדבריו הוצאו תמיד מהקשרם. הוא לא קרא להמרת דתם, טענה. שתינו הידקנו צעיפים והוספנו ללכת במהירות נגד הרוח.

לא דנו עוד בכך. רק מאוחר יותר קראתי בספרו של לותר "על היהודים ושקריהם, 1543". הוא שפך שם אשד מילים ארסיות של משטמה וזעם. אלמלא כינה את היהודים בשמות תואר שליליים רבים, אולי אפשר היה להתייחס לחיבור כאל תזה מדעית־תיאולוגית. אך רגשותיו האישיים מכסים את הדפים באש חרון נורא. היהודים, לדברי אבי הזרם הפרוטסטנטי בנצרות, הם שקרנים, גאוותנים, אומללים חסרי הבנה, טיפשים, בכיינים, מחללי האמונה האמיתית, רשעים המנסים להוליך שולל את המאמינים האמיתיים. שחצנותם, קובע לותר, נתלית במוצאם: הרי הם בני אברהם. אך אלוהים זנח אותם, קובע לותר, והגלה אותם דווקא בשל חטא זחיחות הדעת.

לותר (1483–1586) לא הטיף לרצח עם, אבל כיוון שהיה דוקטור נודע לתיאולוגיה, מרד בכנסייה הקתולית ותירגם את התנ"ך מיוונית לגרמנית, היו לו מעריצים רבים בקרב הגרמנים. הבוז, השנאה והזעם שהביע בספרו הקטן לא יכלו להעצים פתיחות כלפי יהודי אירופה במחצית המאה ה־16. גם לא מאוחר יותר.

"מה נכון לגבי לותר ויחסו ליהודים?" שאלתי. האנה אמרה שדבריו הוצאו תמיד מהקשרם. הוא לא קרא להמרת דתם.

הרחק מטהראן

אידאר-אוברשטיין (Idar-Oberstein), גרמניה

עלינו מעמק הריין, וכל הדרך זלג גשם על המכונית והעננים נתלו נמוכים מעל לשדות. היינו בדרך אל סאלומה. העיר הקטנה שבה התגוררה באותה עת פירסמה את עצמה כמרכז אבני חן, אבל לא היה בה כל יופי. קדרות כהה רבצה על הרובע העתיק שהתכווץ מתחת לצוק שחור, שגבה והעיק על חנויות מותג מוגפות. חנות אחת, מסורגת היטב, הציעה מבחר לא מושך של תכשיטים מאבני חן שנחצבו מההר. חורבות מצודה רכנו ואיימו על הבתים, שנצבעו בוורוד חסר עידון. מקיר הצוק ניבטו חלונותיו של מנזר עתיק שחלליו שכנו בעומק ההר.

טילפנתי לסאלומה. היא ציפתה לבואנו, אבל התנשמה בהפתעה. יש בקולה מנעד חם וגרוני שכולו נתינה חסרת היסוס. היא חברה אינטליגנטית בלי צרמוניות מיותרות, שעל כמוה חלמתי תמיד. יפה וחכמה ונושאת את סבלה כאילו היה תרמיל שרצועותיו מותאמות לכתפיה מלידה.

הגשם הוסיף לטפטף במדרחוב שבמרכזו עמדה מזרקה חסרת יומרות. בטבורה הושיבו פסל בן תקופתנו. נער חסר זהות, שכל הבעתו תמיהה ריקה כמו ידו הקעורה הנשלחת למעלה כדי לקבל משהו, לא ברור מה. ישיבתו הכלומית אמרה רק שהכול יכול לקרות ובה־בעת דבר לא צפוי לקרות.

עלינו במדרגות עץ צרות אל הדירה הבוהמינית של סאלומה. דארה היה במולדת איראן בשליחות עבודתו.

שני ילדיה שהו בבית הספר שבעיירה. היא קיבלה את פנינו בפאה בלונדית כדי לחפות על קרחת הכימותרפיה. זה היה מוזר, כי זכרתי את כהותה. גם עורה שחום כמו שוקולד חלב בהיר. התחבקנו ומיד פיטפטנו. ריח תבשיל בשום מילא את הדירה הקטנה. הספה רופדה בכריות שסאלומה רקמה וקישטה באפליקציות בד עשירות. היא גדשה את הצלחות בנזיד בשר וירקות מתוך סיר מבעבע.

סאלומה התגעגעה לטהראן, לנהר שלה. היא חלמה לבנות בית על שפת הנהר. היא רצתה לממש שם את כל אהבותיה. ספרות, שפות, תרגום טקסטים ברפואה סינית, הדרכת טאי צ'י. היא קיוותה שמשטר ה"ליצנים" כפי שכינתה את האייתולות, יחלוף מן העולם. "אחמדינג'אד", אמרה בשחוק מריר, "הוא סתם בובה שהליצנים מפעילים."

היא חיבקה אותי כשנפרדנו כאילו ניפגש שנית מחר. הקלילות החמימה שלה דבקה בי והחנקתי את הדרמטיות שאימה להתבטא במילות הפרדה.

במכתב האחרון הודיעה שהיא חוזרת לאיראן כדי לבנות את הבית על שפת הנהר. שלחתי לה תצלום של הסייפן שפרח בגינה שלי. מדי שנה הוא גובר על הערערים העבים שמעליו ושולח למעלה מנורה דולקת בטור להבות פעורות. בתוך גביעי הדם שלו בוערת אש זהירה, יפה ולא מתחכמת.

בכיכר הושיבו פסל של נער שהבעתו תמיהה ריקה כמו ידו הקעורה הנשלחת למעלה כדי לקבל משהו. ישיבתו הכלומית אמרה שהכול יכול לקרות ובה־בעת דבר לא צפוי לקרות.

הצופה מן הצד

סארלה לה קנדה (Sarlat-La-Caneda), צרפת

בטיול בוקר, שלא נשמע בו אלא רחש נעלי ההליכה על העפר האירופי הגרגרי, פנה השביל ימינה במורד גיא צר. מאחור, על הגבעה, עמד בית האיכרים העתיק, צופן את שלוות האורחים הישנים. משמאל עלה יער שגזעי עציו הסתבכו בשרכים ומיני קיסוס, וציפור אחת שרה מתוכו.

וככל שירד השביל והיער התרומם, כן התעצמה שירת הציפור ונתלתה באוויר והעולם היה לפעמון זכוכית. הלחן הסתלסל ופסק במקטעים קצובים, והדממות שבין בתי השיר הכילו את הד השירה, שהיה צלול ומדויק כשירה עצמה.

אחר כך כיסתה המולת מטיילים זחוחים את זכר אותה זְכוּת, והקבוצה נבלעה בעיר העתיקה וחלפה על פתחי חנויות קטנות ומפתות. סארלה, כפי שהיא נקראת בשמה המקוצר, שמרה את ימי הביניים למען דורות מעודכנים, שנועדו להתעניין במה שהיה. כי מה שהיה מדבר בשפת היציבות ומאשר את ההמשכיות ומכריז על מוצקות ועל עתיד שיימתח לפנים כפי שהעבר נמתח עד הנה.

באחת הכיכרות התחומות בבתים כבדים הם הצטלמו לצד שלושה אווזי ברונזה חסרי כנפיים, שגופם שויף עד כי היה לסמל. בעלי לב רגיש ראו גם בסמל את בהלת העוף מפני דורשי כבדו. מה אתם רוצים, אמר אנין הטעם, אנשים באים הנה גם כדי לאכול פּוּאָה גָּרה.

מעל סוככי הקנבס בשוק של פְּלאס דה לה ליברטֶה ישב "הצופה מן הצד". פסל ברונזה של נער זקן שפניו מעידות על משובה וניסיון חיים, יושב בנושלנטיות על חומת אבן. ברכיו אסופות ברפיון אל מתחת לזרועותיו השמוטות, הוא חסר מעש. לבושו הבלוי שיך למקום אך לא לזמן. דמות שנקלעה להתרחשות כפרית שלא חדלה זה מאות שנים.

ג'ראר אוליאק, אמן שנודע בגילופי עץ של דמויות אתמוליות, יצר והציב את פסל הברונזה ב־2002. אוליאק רואה בפסליו האנושיים את החיים כפי שנחוו בעבר. מתוך הזיכרון הקולקטיבי הוא שולף זקנה מחייכת, בעל מלאכה יגע, כמרים פשוטים, נערים יחפים. המבט הבהיר שהגבר שלו שולח בהיסח דעת מרושל בשוק ההומה הוא מבטו של היודע כי אין טעם להתאמץ. בכיכר החירות עדיף לו לאדם לבהות במעשי מי שעדיין סוברים שהחיים יימשכו לנצח.

אחת כזאת, תיירת חסרת עכבות, קנתה משרוקית פלסטיק בדמות ציפור קטנה ונשפה בה מיד. "זה בדיוק הצינץ ששמעתי הבוקר!" קראה לעבר חבריה. משהו הפטיר מאחוריה: "את לא תתבגרי לעולם, מה?" היא לא הסבה את ראשה כשענתה: "ממש לא!" ושבה ותחבה את המשרוקית לפיה.

פסל הגבר שולח בכיכר מבט של מי שיודע שאין טעם להתאמץ. בכיכר החירות עדיף לו לאדם לבהות במעשי מי שעדיין סוברים שהחיים יימשכו לנצח.

ברציף האנינים

דינה (Dinan), בריטאני, צרפת

בערב יצאנו בהליכה אטית לעבר המסעדה שבנמל. בתשע עדיין רכבה השמש על כתפיו, אם כי נתרככה מעט ואולי נכנעה לצלם השופע של העצים. הלכנו בכביש צר ושומם, שצמחייה תאוותנית השתלחה לתוכו מן השוליים, נפערה והעלימה מאחורינו את צמד המארחים האנגלים כדרך שנעלמו פרשי מצרים בים סוף.

הם היו זוג חביב, שניהם בהירים וגדלי גוף. הם נעו בהיסוס כמי שעדיין לא התאקלמו במקום שבו בחרו לפתוח בד־אנד־ברקפסט בבית טחנה נושן, שאותו חילקו לחדרים בלוחות דיקט. הם הצטיידו בצנימים תעשייתיים ושקיקי תה דלים, והחלו לצפות לאורחים שמחפשים את צרפת האותנטית. כשהשוטים הישראלים הגיעו הם סייעו להם להחליק את המזוודות דרך החלון אל תוך חדרם הנמוך משפת הכביש.

בערב התעורר צורך נפשי עז לחפש את הצרפתים של דינה. לשמוע אותם מדברים בשפתם המהירה והעולצת, לראות פרצופים בטוחים בעצמם, לאכול ב־"אטלייה גורמאן", או ליתר דיוק בקפה המרפסת שלו. ככה, בלי כחוחי נימוס או מבוכה, להתיישב לשולחן מכוסה מפה משובצת אדום־לבן ברו דו קָה, מתחת לשמשיות שהמלצרים החלו לסגור באותה שעה, ולפתוח ארוחה בסלסלת לחם וחמאה. הוי, כן, היה למה לצפות בתוך אותה התקדמות אטית לאורך הנהר ראנס ההולך וצר. מאז שהוקמה תחנת הכוח

ראנס במורד הנהר (1966), מי הגאות מתעלת למאנש אינם מגיעים עוד לכאן. אבל יאכטות צנועות עדיין עושות את דרכן הנה במים הרדודים, נקשרות אל הרציף ומרעידות תרנים למנעד צפירי הבוקר.

וכשישבנו על הטראסה, צופים אל מעבר למים בשורת הבניינים שהטיחו עתה את אור השקיעה ישר בפרצוף, ניגש אלינו מלצר והניח סלסלת לחם לבן טרי וצלוחית חמאה. ומסביב התרבו שולחנות הגברים שבקבוקי בירה בידיהם, ומולם נפרש מסך רחב ומשחקי גביע העולם בכדורגל (2006) פרצו והשתלטו על העולם שלרגלי העיר העתיקה, שבנייניה המרכזיים מתוארכים למאה ה־12, קתדרלה וטירה וגשר ענוג אחד.

והגברים הישראלים הפכו את כיסאותיהם, פנו עורף ללחם ולנשים וקיבעו מבטים צוהלים במסך, וקראו קריאות וחברו לחבריהם הגברים הצרפתים, שטרם ידעו אז, בערב יוני, שצרפת תפסיד לאיטליה במשחק הגמר בברלין. ומה נותר לגברות הישראליות לעשות? לאכול עוד לחם בחמאה. ובא המלצר, שחיוכו צעיר ומלא משובה, והנחית על השולחן סל קש עצום, שנראה כמשכנה של עז בוגרת, אך מתחת למכסהו נגלה מלאי כיכרות הלחם של ה־"אטלייה גורמאן", ושב הגארסון ורץ להביא גם בלוק חמאה במידות נדבך מחומת העיר, וקרא "וואלה!", העיקר שכולם ייהנו.

מסביב התרבו שולחנות הגברים, ומולם נפרש מסך רחב ומשחקי גביע העולם בכדורגל (2006) פרצו והשתלטו על העולם שלרגלי העיר העתיקה, שבנייניה המרכזיים מתוארכים למאה ה־12, קתדרלה וטירה וגשר ענוג.

רואן (Rouen), נורמנדי, צרפת

"תראי את הירוק הזה," הוא אמר והביט בפרות שליחו בשקידה את פני העשב. הן התקדמו לאטון בצללי הבוקר. "אין בישראל ירוק כזה," הוא אמר.

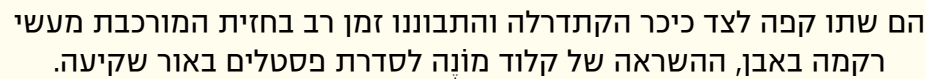
"איזה משורר?"

"סתם, באופן כללי," השיבה וקיוותה ליום מהנה.

הרי התכוונו ליהנות בעיר. שיתו קפה לצד כיכר הקתדרלה והתבוננו זמן רב בחזית המורכבת מעשי רקמה באבן, ההשראה של קלוד מוֹנֶה לסדרת פסטלים באור שקיעה. הם רצו ליהנות.

"שארל השביעי היה בן זונה," הוא אמר.

אחר כך הלכו למוזיאון לאמנות יפה ועיניהם מלאו ביופי
והרגשתם המשותפת כמעט שבה אל רוממות הרוח שחוו
לנוכח עיטורי חזית הקתדרלה.

יום ראשון

בבוקר יום ראשון, באמצע אפריל, הצפנו **מבילונד (Billund)** שבחצי האי יוטלנד, דנמרק. הכביש הכפרי עבר ביערות עירומים מחורף ממושך. שדות חרושים השתרעו בין היערות וגוני האפור והחום התחרו ביניהם.

כנסייה קטנה הפתיעה לשמאל הדרך בלבן בוהק ורעפים של בית חם. בית הקברות היה גינה חזיתית מטופחת. ריבועים סימטריים בירוק־עד נמוך. המכונית נאלצה לעצור. צילמתי סדר, ניקיון, רעננות, וכבר חשבנו להמשיך בנסיעה. פנינו כדי לשוב אל הכביש הראשי כשתנועה אטית, כהה, הסתמנה מימין בלב היער.

היה שם שביל שנמתח ישר לתוך היער ובקצהו המרוחק הופיעה קבוצת אנשים. הם התקדמו לאט בין העצים החשופים. ככל שקרבו נשמע הפטפוט הרגוע שליווה את הליכתם. שתי נשים ושני גברים. אחת הנשים היתה מבוגרת מן האחרים.

אחר כך נראו התרמוסים שכל אחד מהם החזיק בידו. הם באו במעיליהם מאחת החוות הנסתרות. בהליכתם הקבוצתית היה קצב אחיד, שקט. הם ידעו במדויק מה מצפה להם בסוף השביל, אחרי שיחצו את הכביש שעליו עמדה המכונית שלנו. הוודאות שנשארו בהליכתם הפיצה ביטחון בהרגל חברתי טוב. שני חצאי התמונה, משני צדי המכונית, יצרו שגרה חגיגית, לא מפוארת אך יציבה. אפשר היה לנחש את ההבל שיעלה מפתחי התרמוסים אחרי התפילה, כשיתחילו לדבר בקולות מתחדשים, עכשיו, כשהחורף הסתיים.

לא להאמין

רגנסבורג (Regensburg), גרמניה

כשהגיעו לרגנסבורג הוצפה העיר באור נוצתי כתום. אפשר היה לתרץ זאת בהתכנסות קרני השמש, בגון בתי הרובע העתיק ובקרינה הרכה שעלתה מן הנהר אל כרכובי הבניינים. בעוד הגברת התיירת מתפעלת מקשטות האבן של הגשר העתיק, חיטטה ידה בתיקה. עיניה התרחבו למראה הזרימה השלווה של שני הנהרות הנושאים בחיקם את העיר הקטנה, הרגן והדנובה, וגם לנוכח מגעו של מפתח לא לה שנקלע אל בין אצבעותיה. המפתח לביתם היפה של המארחים מהאנובר נשכח בתיקה מתחת לחפיסת ממחטות נייר. החברים מהצפון אמנם סלחו מיד בטלפון וביקשו להשיב את המפתח בדואר, אך הגברת חשה מועקה. בית הדואר היה סגור ונבצר מהם לשלוח את המעטפה בדואר רשום. הם שילשלו אותה לחריץ תיבת הדואר והמשיכו אל כיכר הדום המופזת. הגברת חשה הקלה מסוימת ונפנתה לצלם את צדודית הקתדרלה השופעת צריחים מחודדים.

בכיכר הקטנה שבצל מלון בישוף, בקראוטמארקט (האומנם באמת התקיים אי פעם שוק שיוחד לראשי כרוב?) ניצב פסל ברונזה תמים. כומר כפרי, פני צדיק חביב לו, פורש כפיים מעל ראשי אווזים הנאספים אליו, לשתות את דבריו או לחטוף מפירורי מזונו. האיש השמנמן מחייך כמו לבדיחה עצמית זחוחה, נהנה להטיף לאווזים ולהשתף בהערצתם.

האווזים, כמו התיירים, כולם פתיים מאמינים. סובו את הפסל, בעלי כנף חביבים, גם אתם, צלמים חובבים. סובו והקיפוהו. אם לא תגלו את שם הפסל (ומצער הדבר כי רבים מפסלי החוצות באירופה אין קרדיט ליוצר), לפחות ייחשף בפניכם אופיו האמיתי של הכומר. אחוריו הם זאב טורף המגיח משסע מעילו. הזאב המדושן בעונג ההרג סוגר במלתעותיו על צוואר אווז אחד שהאמין לכומר. ברגנסבורג אומרים שהפסל נוצר כסאטירה על השחיתות הסחטנית שנהגה הכנסייה בפשוטי העם. ואומרים גם שהפסל מבוסס על אגדת עם שגיבורה הוא זאב שהתחפש לכומר כדי לשאת חן בעיני קורבנותיו. אם יטרחו התיירים לחזור ולהציץ בפני הכומר העולץ יגלו עתה שהיתממותו מסתירה סוד מתועב.

כ־250 מטר משם משתרעת כיכר מוקפת חנויות. הנוֹיִפֶּאָרְפֶּלְאָךְ. רחבה גדולה, פרושה מתחת לאור־צל של חלוף העננים, ובמרכזה עבודה בוהקת של דני קרוון, הפסל הישראלי. במקום שבו עמד בית הכנסת לפני שהוחרב בידי הנאצים, קומם קרוון את יסודות הבניין. הוא הציב גזעי עמודים לבנים שנגדעו באֶבם. בצד מגרעת הרצפה המנוחשת חקוקה באבן מילה אחת בעברית: מזרח.

הגברת התיירת חשה אשמה כשהיא מביטה לעתים בתמונת שער העיר הצופה אל הדנובה. המפתח של בית החברים מעולם לא הגיע ליעדו.

בכיכר קטנה
ניצב פסל
ברונזה תמים
של כומר כפרי.
פני צדיק חביב
לו, הוא פורש
כפיים מעל
ראשי אווזים
הנאספים אליו.
אחורי הכומר
חושפים זאב
טורף המגיח
מתחת למעילו
ובמלתעותיו
אווז מאמין.

לנוכח המלאך המחייך

ריימס (Reims), צרפת

מלון קתדרל ניצב בפינת רו ליבֶּרְגֶ'יֵיך ורו דֶּה קאפּוּסָאן. מחלון החדר אפשר לראות את הקונדיטוריה שממול. לפנות ערב מוארת לפתע ויטרינת העוגות בניאון רך כנגד דעיכת אור היום הסתווי. אני מנסה לנחש מרחוק את כל הטעמים של עוגיות המקרון הססגוניות. איני מהרהרת עתה בנזירים הקאפוצ'ינים הסגפניים שזכו לרחוב על שם המסדר שלהם, ועדיין איני מתעמקת במורשת אדריכל ימי הביניים הוֹגֶה ליבֶּרְגֶ'יֵיך, הטמון מתחת לרצפת הקתדרלה של העיר. אני דוחה את היציאה אל הרחוב הקרוי על שם הארכיטקט, ואת ההליכה הקצרה לעבר המונומנט האלמותי שמשך אותנו לעשות לילה בריימס.

ממילא אני מתקשה להכיל את זכר המראה הממגנט של חזית הקתדרלה. תארו לכם רחוב שקט, עלי שלכת זרויים בזהב לח על המדרכות, ומימין נגלה בלי משים שיא תפארת אמנות הבנייה הגותית. אם כן, זוהי "הגותיקה המוארת". מעשי רקמה באבן. האור המועט משחק בקפלי הגלימות של מאות הפסלים. בהמשך אותו לילה ולמחרת התבוננתי בקתדרלת נוטרה דאם כשהיא נכנעת לכל מיני האור הטבעי והאדיסוני. עוצמת היפעה שהמבנה המרתק מפיק אינה זקוקה לפעלולי תאורה. אך מופע אורקולי שנערך על פני החזית המערבית בלילות קיץ 2012, במלאת 800 שנים לחנוכת הקתדרלה, משך מתוך האבן שפע סודות יופי שלא נודעו עד אז.

הקתדרלה בשארטר, הדואומו במילאנו, הנוטרה דאם בפריז – כולן מפעימות, אבל הנוטרה דאם של ריימס קורנת בדממה של מובן מאליו. היא מפתיעה אך נשזרת בצנעת הרחובות סביבה. חזית מערב המופלאה שלה קרובה כל כך לפתח הנחבא של המלון הקטן שבו ארדם מתוך הכרח לשוב ולרוץ החוצה.

לוח המצבה של האדריכל ליברג'ייר שרד את חורבן כנסיית המנזר סנט ניסז, שתיכנן ובנה בריימס. אבן המצבה הועברה ב־1800 לקתדרלה שבה הומלכו מלכי צרפת עד שחדלה מלכות מארץ ההדר. מלוח המצבה למדו החוקרים על כלי העבודה של הארכיטקטים במאה ה־13. ליברג'ייר מת ב־1263 (שנת לידתו אינה ידועה) ודמותו החקוקה באבן נושאת על כף יד אחת דגם של הכנסייה שתיכנן. בידו האחרת הוא אוחז במוט סרגל ארוך, ולרגליו סרגל זווית ומחוגה.

רק בשעת לילה מאוחרת הגענו אל המלאך המחייך. הוא הרכין חיוך דק משמאל לדלת הדרומית. פניו הטובים, פני נער־אישה, מעידים על ראשית התקופה שבה פסלים זכו להבעות פנים. בהיכל שבו רוב הפסלים מביעים חומרה או חמלה המלאך המחייך בכנפיים פרושות הופך תיירים יגעים לבני אנוש המאמינים במחר טוב יותר. אחדים מהם כותבים שיר.

בהיכל שבו רוב הפסלים מביעים חומרה או חמלה המלאך המחייך בכנפיים פרושות הופך תיירים יגעים לבני אנוש המאמינים במחר טוב יותר.

קריאה חטופה

היי-און-וואי (Hay-on-Wye), וולס, בריטניה

כשהגענו באמצע יום גשום לבירת הספר הוולשית שררה במכונת אוויר רפיון קודר. מרבית החברים לא אהבו את הגשם, שכיבה בהם כל רצון תיורי, ופעם נוספת מצאתי עצמי נלהבת לבדי עד כדי גיחוך. הרחוב הראשי השטוף פיתה אותי בחלונות ראוה קטנים, גדושים בספרים. השתכרתי מן האפשרות שבכל חנות אראה אלפי כותרים ואריח את ניחוח הנייר הישן מעורב בריח עץ האצטבות והאבק המסוים שנשמר רק בחנויות ספרים. הרשיתי לעצמי לטפח ציפייה מענגת לקראת מצב מושלם שבו אני שוהה בחנות ספרים בעיירה הידועה לאוהבי ספר בעולם, ואני מעלעלת וקוראת שורה ומרימה מבט אל הגשם שבחוץ. ובו בזמן ימתינו לי החנויות שבמעלה הרחוב המיטהר במים רבים. בהיי־און־וואי יש כשני תריסרים של חנויות ספרים.

ברוב שמחתי השתכחה ממני העובדה המצערת ששאר יושבי המכונת מתעבים גשם. שהגשם מעכיר את מצב רוחם, מדכא אותם ומצית בהם רצון בלתי נכבש לברוח למקום בלי ממטרים. לכן הושגה פשרה: ביקור קצר בחנות או שתיים, צילום שרידי הטירה, והלאה למקום שאנשים יוצאים בו אל הרחוב, מהלכים בלא מטריות ומשוחחים בבתי הקפה. על מה? על ספרים שקראו, על ההיסטוריה האלימה של רמי המעלה שישבו בטירת היי החל בימי הנורמנים, במאה ה־11.

התרחשויות מלבבות כאלה אכן נרשמות מדי חודש יוני לאורך רחוב קאסל, בין שער הטירה לחנות הספרים הענקית שהוקמה באולם הקולנוע הישן. במשך עשרה ימים מתקיים אז פסטיבל הספרות בהיי־און־וואי, ועשרות אלפי אורחים מציפים את העיירה. ביום בהיר הם עולים אל מרום התל וצופים מטה אל הקניון המוליך אל נהר וואי.

באותם צהרי סוף מרץ ידעתי הנאה דווקא מברק המדרכות הרטובות, שאיש לא הפר את חלקתן, ואלמלא דלקו נורות חמימות מעבר לדלתות הזכוכית, אפשר היה לטעות ולהסיק שהעיירה נוטשה. אך בחנויות פנימה היו אנשים שקטים שעסקו במיון ספרים או בקריאתם, והם הרימו מבט נעים ושבּו לעסוק בספריהם. בחנות "הסינמה" עמדתי ללא נשימה בין שני קירות של מדפי מתכת פשוטים. הייתי רעבה כמו בקונדיטוריה צרפתית. קוצר הזמן הוליך את התשוקה לבחירות פסקניות. החברים עמדו בפתח ועל פניהם הבעת סבלנות המגיעה לקצה. הנחתי לפני הקופאית את האוטוביוגרפיה של ארתור קונן דויל, את כל כתבי מרסל פרוסט בתרגום לאנגלית, אסופת סיפורי מסע מבית "גרנטה", אסופת סיפורים קצרים מן המאה ה־19, חוברת אינטימית המנתחת תחריטי נוף מהפארק הלאומי של פמברוקשייר. שמחתי בבחירות שלי באותו סיפוק השמור לרכישות ספרים בלבד, והירהרתי בעונג במאות מדפי הספרים שלא הספקתי לראות.

התרחשויות מלבבות
נרשמות ביוני לאורך
רחוב קאסל, בין שער
הטירה לחנות הספרים
הענקית שהוקמה
באולם הקולנוע הישן.
אז מתקיים פסטיבל
הספרות בהיי-און-וואי.

בסגנון כפרי

לונג מלפורד (Long Melford), סאפוק, אנגליה

בבוקר רדפה בעלת הבית אחר העדר. ארוחת הבוקר התעכבה. האישה הכחושה התרוצצה הנה ושוב בעקבות חמש הכבשים המסורבלות. הצאן לא שעו לתרגיל השחוק שנקטה גברת הבית שנופפה לנוכח מבטן התמים שֶׁק ריק של תערובת מזון. אולי לא היו רעבות ואולי ידעו מה צפוי להן במעלה הבוקר.

”טִיִּים טוֹ גוֹ!” צהלה בעלת הבית כשנכנסה מתנשפת למטבח. הגיע זמן. עליזותה לא תאמה את המסע הצפוי לבית המטבחים, אבל מה ידענו על חיי הכפר האנגלי? מבחינת המארכת לא היה הבדל בין המרץ והדישון שהשקיעה בערוגות הירק לסלט לבין טיפוח צלעות הכבש לתנור.

ארוחת הבוקר טרם הוגשה כשהחוואית שאלה מתוך תלתליה הסתורים: ”תהיו מעוניינים בקפה? ואולי גם לחם?” לשולחן הוגשו מים חומים פושרים ולחם תפל. בעלת הבית, מגפיה מכוסים בבוץ לח, שבה מתרוננת אל הרוח שבחוץ.

הכביש פנה משם ללונג מלפורד. כפר מתוח כסרט אקוורלי שכולו רחוב ארוך. כנסיית השילוש הקדוש ניצבת במרום גבעה ירוקה בקצה הצפוני של הכפר. בבוקר זהר המבנה והעשב נצץ בין אבני מצבה עתיקות. על לוח המודעות נכתב שבערב ייערך קונצרט. גברת שברירית הפנתה את התיירים לעבר שני חלונות ויטראז’ בקיר הצפוני. שלוש ארנבות באחד ושלוש חבצלות באחר. ”הם שרדו כמעט 500 שנים,”

ציינה בגאווה בשם הקהילה. ”תבואו לקונצרט בערב?” שאלה בקול שהכיל רעד.

בינתיים הקפנו את עורף הכפר בשביל הליכה שחצה שדות שהעלו ריח חם של עשב קצור. כששבנו לרחוב ראינו שפע ספלי תה מצוירים בחלון הראווה של חנות התה. ממול הבהיקה חזיתו של מלון הדרכים ”השור”. אנשים ישבו שם על כורסאות מרופדות מול ציורי ציד ושתו תה. לצד המלון נפתחה הדלת אל חנות אריגי גובלן. ססגוניות שטיחי הקיר סיחררה את החושים. החנות הלכה והאפילה. היתה שם כרית זעירה שנתפרה משארית בד. היא נשאה ציפור ימי ביניימית ותפוח קטן.

בערב הוארה הכנסייה כאונייה שקטה השטה ברוך על פני חשכה. הכומר לחץ את ידי הבאים והתרגש כילד כששמע את שם המדינה שממנה הגיעו הזרים. מסביב חייכו אלינו קשישים וקשישות חביבים, מכורבלים בצעיפיהם. מקהלת הגברים מקייב כישפה בהרמוניות גרגוריאניות. אנשיה לבשו גלימות כהות ושרו מתוך ברדסיהם האפלוליים. הכנסייה מלאה צללים. בכל כפר ניצבת כנסייה. כל כנסייה היא אולם קונצרטים. יוצאים משם אל לילה שחשכתו השלמה אינה מופרת אלא בפנסי רחוב חרישיים. אחריהם תתפתל דרך כפרית צרה תחומה באפלת שיחים שיוארו אך לרגע.

בערב הוארה הכנסייה כאונייה שקטה השטה ברוך על פני חשכה. הכומר לחץ את ידי הבאים והתרגש כילד כששמע את שם המדינה שממנה הגיעו הזרים.

תום החברות

באתונה, במעלה רחוב **ניאופיתו דואוקה**, הבנתי פתאום שאבדה לי חברה. היינו בדרך למוזיאון התרבות הקיקלאדית, וכמעט שכבר הגענו לחזית הניאור־קלאסית של המבנה כשההכרה באובדן פילחה את תודעתי. עיכבתי את חברתי כבר זמן מה. שמש פברואר הגיחה מעל אתונה והתאכזרה והיא חדלה להישיר אלי מבט. התנכרותה התבררה לי ככל שהוספנו ללכת. היא מיהרה. תמיד היתה יעילה ומעשית ממני. היא רצתה להספיק להגיע למוזיאון ולהוסיף לטייל לרגלי גבעת האקרופוליס.

אולי כעסה בשל התקדמותי המגושמת, העצירות התכופות לצורכי הסדרת הנשימה או ההשתהות כדי לצלם עוד פינת רחוב. ייתכן שסלדה ממני כבר מיום אתמול, כשמרפקה נתקל לפתע בכתפי בעומדנו על הרציף בנמל פיראוס. הרגשתי שהיא מלאת זעם עצור כלפי כיוון שחסמתי לה את שדה הראייה בדיוק כשכיוונה עדשה אל מעגן היאכטות. היא צלמת מקצועית ואני משתעשעת לי במצלמה בסגנון מסורבל. בלבי הצדקתי אותה והבנתי בצער שלא נצליח לעבור את שלב המסע במבחן הרעות.

בפתח מוזיאון האיים הקיקלאדיים ידעתי שהחברות מאז כיתה אל"ף הסתיימה. התרבות הקיקלאדית התקיימה החל ב־3,000 שנה לפני הספירה. פסליה המינימליסטיים, חשופים מקישוט ומפְּנאליה, מעודנים וחכמים בשלמות שאין למצוא בתקופות מאוחרות יותר. התבוננתי בהם בהשתאות ולבי היה כבד.

אחר כך המשכנו ללכת ברחובות בין עליבות בתי המגורים לתפארת עמודי שיש ששרדו מהעבר. צילמתי ושיתיתי קפה. רקדתי בטברנה עם חוגגים מוועד העובדים של רשות המסים האתונאית. וכל שעות היום ההוא הוספתי לחוש שמי שהיתה החברה הטובה שלי רוצה שאעוף לה מהעיניים. עד שחזרנו למלון כבר מאסתי בעמודי השיש, במוזיקה היוונית, ואפילו באמנות הקיקלאדית. כשאיבדתי את החברה שלי לא מצאתי נחמה ברחובות אתונה. ההיסטוריה, עם האקרופוליס המתנשא שלה, הוסיפה כמנהגה להתבונן באדישות.

אמפיטיאטרון

אוטאן (Autun), בורגונדי, צרפת

אוטאן נוסדה בידי הקיסר הרומאי אוגוסטוס, אימפריאליסט גדול בדורו. היא הפכה ליישוב אזרחי במקום היאחזות מבוצרת סמוכה, שחשיבותה פחתה, כעשרים שנה לפני הספירה. מפאת כבוד האזרח הראשון של קיסרות רומא, הראשון שחתר והגיע לשלטון יחיד באימפריה העצומה, נקראה העיר תחילה אוגוסטודונום, ומיד הוקפה חומה ששרידיה, שעריה ומגדליה עדיין מכריזים על הכישרונות ההנדסיים של הרומאים ועל מודעותם לאסתטיקה. מסיביות מעודנת. יופי שנוצק בקו האבן הנצחית.

אוטאן, כערים אחרות באירופה ובמזרח התיכון, פורשת בנחת את הפרטים הקטנים של היום יום הרומאי התוסס בין מבניה הכעורים של המאה העשרים. קרעי החומה מתאחים עם קירות סתמיים של בתי מסחר דהויים ודירות עלובות. שער רומאי אחד מוליך אל מגרש החניה של סניף ענקי של אי־ל'קלֶ'רק, רשת סופרמרקטים. שער רומאי נוסף מוליך החוצה מן העיר, אל הגשר שמעל נהר אַרו, התוחם את החצרות האחוריות של הבתים הכפריים.

השוליים הצפוניים של העיר שופעים גני ירק פרטיים. בין גדרות הגנים לשפת הנהר ניצב עץ דובדבן גבוה ורחב, המשיר פירות תפוחים ישר לפה. עץ לבדו על כר דשא, שייך רק לעצמו, מזמין. המים זורמים לפניו, התיירים באים ועוצרים מתחתיו, אי אפשר שלא, מפשילים

צוואר, פוערים פה. העץ הנדיב. מן המים עולה שקט קריר ובהמשך הדרך נגלה הגשר הרומאי. קשת קטנה של אבנים למודות זמן. הלחות רקמה בהן אורנמנטיקה ירוקה של טחב. עסיס אדום בפיותיהם, ממשיכים התיירים עד הגשר, עולים אליו, ואל הכביש המוליך אל שערו של הקיסר.

בימי אוגוסטוס נסללו דרכים אל העיר ובשיפולי הגבעה הוקם אמפיטיאטרון. אורחים בודדים מטיילים בין שורות מושבי האבן. זוג גרמני. רוכב אופניים הולנדי. אוטאן היא עיר קטנה בחבל סאון־ולואר אשר במחוז בורגונדי. קתדרלת סנט לאזאר, הצופה על העיר ממרומי הגבעה, מושכת את מרבית התיירים חובבי האמנות הנוצרית. מעטים מגיעים לאמפיטיאטרון. דשא דשן עולה מרחבת הבמה אל המושבים שנשאו ישבנים שוקקים לפני יותר מאלפיים שנה.

בבוקר יוני 2011 נשמעה שירה זרה מקדמת הבמה. הבוקר היה לח וצונן והקול עלה אל המושבים העליונים וחדר אל תאי הכבוד שפתחיהם המקושטים סוככים על עשבים זקופים. "בוא ואשק לך, בְּנִי האדם," שרה מישהי, ומישהו הצטרף אליה בקול שני. התיירים מגרמניה נעמדו, האזינו. הם לא זיהו את השפה. "מול ירק שדות, שמים של אור." בתום השירה מחאו הגרמנים כפיים ונדמה היה שמשק כנפי ציפור גדולה חלף מעל.

מפאת כבוד האזרח הראשון של קיסרות רומא, הראשון שחתר והגיע לשלטון יחיד באימפריה העצומה, נקראה העיר תחילה אוגוסטודונום, ומיד הוקפה חומה ששרידיה, שעריה ומגדליה עדיין מכריזים על הכישרונות ההנדסיים של הרומאים.

הכפר והטירה

פְּרֶל (Presles), ואל ד'וואז, צרפת

זה כפר קטן, רק שלושים קילומטר מפריז. שארל אזנבור הופיע כאן ערב אחד ב־1943, בעיצומו של הכיבוש הנאצי, ותושבי הכפר לא שכחו לו את החסד. על קיר אולם ז'אן ד'ארק, המתנ"ס המקומי, נקבע אריח לזכר האירוע. זה כפר קטן שמארח מדי שנה שוק יד שנייה המשתרע מתחנת הרכבת הצנועה ועד למגרש החניה שמאחורי האולם. אירוע נוגד־צריכה רגוע, מחויך וססגוני. ופעם בשנה נאספים ביער הסמוך עשרות אלפי אנשי שמאל מרחבי צרפת שחוגגים את יום "מאבק העובדים". זה כפר כה קטן, שקשה למצוא אותו על המפה, מעט מזרח מהעיירה ל'אֵל־אדם, שעל נהר וואז.

הכפר החבוי ביערות מגונן על עברו. מבנים צנועים, שופעי חמימות, שער ברזל ישן מוליך אל גינה קטנה ועדורה. תרנגולות פלומתיות מנקרות בין ערוגות רוויות מגשם לילה. שקט בשום שט בגינה כזאת כל הלילה, והוא מוגן מכל עבריו בחומת אבן.

ומעבר לחומה מתנשאת הטירה שבכפר. שאטו דה קורסל (Courcelles). מבנה ניאור־קלאסי שנוסד ב־1709 כמשכן לעונת הצייד. הוא עבר מיד ליד עד שנרכש ב־1860 בידי סב־סב־סבה של בעלת הבית הנוכחית.

תחילה מיהרה לעברנו סוכנת בית דשנה ופלטה קריאות נרגשות: "נו, נו, נו! אסור להיכנס." הפצרנו. עיניה חייכו. היא ביקשה שנמתין מחוץ לשער. כשחזרה

אמרה שנמתין מבפנים לשער. מדאם אנטואנט סלמון־לגאנייר הופיעה מאפלולית המסדרון בהליכה מדודה. עיניה בחנו אותנו קצרות ואחר כך היא הובילה שיירת ישראלים אל הפארק. שעה האפור נקצץ ביעילות של מי שוויתרה על החן אבל לא על המכובדות. לבושה במכנסיים ובסוודר הראתה לנו עצים בני מאות שנים. פלג זעיר חיבר בין שתי בִּרכות שהטבע כבר התפרע סביבן. מעל אחת מהן התקמר גשר עץ טחוב, עדין ביופיו כמילה בשיר, אך רעוע משאת רגלי משוררת. עציצים מעטים, עטורים בתינוקות מלאכיים, הראו לעולם שלפחות לגרניום האדום יש המשכיות.

"הצוות מצומצם מאוד," אמרה גברת הבית. הגנן והסוכנת, שמנקה רק עשרה מתוך ארבעים החדרים.

המארכת הכריזה בגאווה על גילה. שמונים. היא נוהגת במכונית קטנה בין דירתה שבפריז לטירה שבכפר. הבניין הגדול הסמוך, מבנה מרשים בסגנון טיודור, מוקף צמחייה לא נשלטת. בעבר גרו בו הגנן והמשרתים. בשנות הארבעים אילצו הנאצים את בני המשפחה לעבור לאותו מבנה. פניה של אנטואנט, שהיתה אז ילדה על סף נעורים, חשפו זעם מאובן כשנזכרה בקצינים הנאצים שגרו בטירה.

היא ליוותה אותנו לשער. "אני ממחרת לחזור הערב לפריז," אמרה. בפרדה נמסו לפתע פניה והיא שלחה אלינו נשיקה.

הנאצים אילצו את בני המשפחה לעבור למגורי המשרתים. פניה של אנטואנט, שהיתה אז ילדה, חשפו זעם מאובן כשנזכרה בקצינים הנאצים שגרו בטירה.

גשר לצפון

כל הדרך מקופנהגן הערפל שט סביבנו, אבל עדיין ראינו עצים חולפים כהים בשולי הכביש ופאת שדה חרוש. פה ושם הבליח שלט שאותיותיו שטו בענן. אבל אחרי העיירה קורסור עלינו אל **גשר החגורה הגדולה (Storebaeltsbroen)**, בין האיים זילאנד ופין שב**דנמרק**, וחשנו כממריאים אל החלל. הערפל הרך עטף ונשא אותנו, הכביש העפיל אל מרום הגשר התלוי והים נעלם הרחק מתחתינו. נדמה היה שהמכונית איבדה את משקלה והרי היא דואה בלימבו.

כשהגענו לאי **סְפֶרוֹגוּ**, שבאמצע "החגורה", רפה הערפל, נראה משטח עשב ירוק, והים החיוור הסתמן מאחוריו באדוות קצף זעירות. כשחזרנו כעבור ימים אחדים התאמצתי לצלם את האי בנסיעה מהירה על החלק המערבי, המישורי, של הגשר. נראו על האי מבנים נחמדים על גבעה, מוקפים צמחייה ירוקה, מגדלור, ומאחוריו – שני העמודים העצומים של הגשר המזרחי התלוי. על החול שלרגלי הגבעה התקבצו עשרות שחפים ומינים אחרים של עופות מים. עכשיו זאת שמורת טבע. בין 1921 ל-1966 התגוררו באי אמהות לא נשואות ועוד נשים שהחברה דחתה. המעבורת ודאי החזירה אותן לחיק החברה בסוף שנות השישים, כשרוחות ליברליות ופמיניסטיות נשבו מן הצפון.

מנהרת הרכבת והמסילה שעל הגשר נחנכו ב-1997. הכביש המקשר בין קורסור בזילאנד לניפורג שבפין נחנך בקיץ 1998. אגרת הנסיעה על הגשר בכיוון אחד היא 33 יורו למכונית פרטית בגודל בינוני. גובה כל אחד משני עמודי הגשר התלוי הוא 254 מטר. אורכו יותר משישה קילומטרים וגובה הכביש עצמו 64 מטר. אל הגובה הזה דאינו בבואנו לכאן. אבל עכשיו היה היום בהיר, אם כי לא רגוע. בשמים נראו עננות לבנות שטוחות, ובשעת הצילום נשבה בחוף רוח חזקה שכמעט חטפה מידי את המצלמה.

השיבה ללוקה

לוקה (Lucca), טוסקנה, איטליה

חזרנו ללוקה אחרי 13 שנים. בוהק השעה 11:00 ביום קיצי בהיר העלים בתחילה את פרטי חומת העיר העתיקה. הפעם רציתי להתבונן בה היטב. לא היה לי תצלום שלה, אבל זכרתי את מהותה המסיבית. שלמותה המוצקה, רוחבה המדהים הנושא דרך הליכה רחבה, פארק שמשתרע סביב לאורך ארבעה קילומטרים. שרידות יוצאת דופן של מערך ארכיטקטוני שקישר בין עמדות מבוצרות והוקם בין המאה ה־16 למאה ה־17.

אימצתי את עיני כדי לראות מרחוק את כהות הזמן העמוק בלבנים האדמדמות. רציתי לצלם את עצי הערמון הענקיים הגוחנים מן החומה, אבל האור מחק את הצללים ומשטח הדשא המקיף את העיר נדמה כפרוש על אותו מישור עם קיר האבן. הכול היה אור אטום. קיוויתי שסלידתי מאור שמש לא תעיב על השיבה לעיר.

לשעת היום יש השפעה מכרעת על התחושה הנקבעת בזיכרון. בִּמְאֵי 2000 הגענו ללוקה לפנות ערב ונכנסנו במכונית שעברה בשער אליזה. הצללים פשטו על הרחובות והעצים שעל החומה היו מלאים וקרירים כחיבוק מגונן. זכרתי עיר אינטימית ושקטה. שמענו צעדים מאחורינו כשחצינו באור אחרון את כיכר הקתדרלה של סן מיקלה. בקיץ 2013 נכנסנו ברגל מתחת לקמרון פוֹרְטָה סנטה מריה. דוכני בגדים נופפו לעומתנו ערבוביית צבעים, וריח בשר

לשעת היום יש השפעה מכרעת על התחושה הנקבעת בזיכרון. בִּמְאֵי 2000 הגענו ללוקה לפנות ערב. הצללים פשטו על הרחובות והעצים שעל החומה היו מלאים וקרירים כחיבוק מגונן.

כלנית אלפינית

שונאך (Schonach), היער השחור, גרמניה

בחצות נשמעו אנחות כאב מן החדר הסמוך. מי שקם מן המיטה ראה בחלון את מרחבי השלג בוהקים עד אפלת היער העולה בהר. בחוץ דמם הכביש הצר בדרכו מעלה, אל אתר הסקי. האנחות, קצובות ותכופות, נמלטו מפיו של גבר שסבל ללא הפוגה מכאב נורא. בחלון עדיין האיר פנס צהוב מקיר הבית שממול. אלומת האור קבעה עיגול צהוב על תלולית השלג שמתחתיו.

שני ציורים בוטניים נתלו כאן בחדר. מאחורי הציורים נשמע קול הכאב החשוף. במקום להבין את הסבל שמעבר לקיר התמקד המבט בפרח אלפיני (Pulsatilla Alpine), דמוי כלנית, גוניו צהובים והוא עולה מפקעת סבוכה. הציירת הגרמנייה, מילה ליפמן־פבלובסקי, נודעה באירופה כמי שטיפסה על האלפים כדי לצייר אקוורלים של החי והצומח שם. לעתים גילתה לבוטנאים עשב שטרם הופיע ברשומותיהם. ליפמן־פבלובסקי (1912–1999) נולדה בפרנקפורט־אם־מיין והגיעה לאוסטריה כפליטה אחרי שכוחות הברית החריבו את עירה בהפצצות. היא איירה ספרים רבים ולוחות השנה שציירה עדיין מבוקשים. הכלנית שלה מגיבה לרוח נעלמה, למרות שכמנהג הציור הבוטני היא סטטית ומופיעה בבידוד מדעי, בלי סלע או הר, מלכה בלי ארץ מלכותה.

מן הראוי היה למהר אל דלת השכן (מן הכרית רטן קול

מוכר: "שוב את הולכת להתערב בעניינים של אחרים?!"), אלא שמישהו כבר רץ במדרגות ושב ומיהר אל קומת הקרקע וחזר בדהרה אל החדר הסמוך. הגיע אמבולנס צהוב. גבר צעיר במדים כהים מיהר אל הכניסה. גבר נוסף שלף אלונקה מירכתי האמבולנס. צעדים כבדים עלו במדרגות. שני קולות גבריים דיברו בגרמנית מקוטעת והשכן הוסיף להיאנח. אחד הקולות, רופא כנראה, נשא נימה פטרונית. הוציאו מישהו באלונקה. בגב ידו הרפויה כיסה על עיניו. מרפקו נחשף משרוול חולצתו. "אָלֶס גוט?" שאל אחד מלובשי המדים. "הכול טוב," הינהן הגבר השוכב. האמבולנס רחק בין בתי העיירה עד שנהמתו נמחקה מעל דממת השלג.

בארוחת הבוקר קפצה פתאום שמש מעל ההרים וניקבה את קיר הזכוכית. נתיב מים זורמים ניצנץ בשיפולי הגבעה. מרטין הגיש קפה וסיפר שבעל הבית הובהל בלילה לבית החולים.

"לאן תיסעו היום?" שאל כמבקש להשיב את אוירת החג. שונאך, כפר קטן ביער השחור, בגובה של כאלף מטר, מופיע במפה בשל סמיכותו לעיירה טריברג (Triburg) הנודעת במפל הגבוה. כדאי לדעת שבשונאך חורף פלג קטן את הגינה הציבורית וחולף מתחת לגשר אבן עד לכנסייה. ובשונאך משייט ברבור בנחל ובשמש הבוקר הברווזים מתנאים בזהר ירוק בצוואריהם.

שונאך, כפר קטן ביער השחור, בגובה של כאלף מטר. מופיע במפה בשל סמיכותו לעיירה טריברג (Triburg) הנודעת במפל הגבוה.

עצור בצד

כביש B2 בין טורנאו (Tornau) לקמברג (Kemberg), גרמניה

בבקשה, עצור בצד. אל תחשוש מן הבוץ, הוא רגיל לצמיגים. תן זמן לפתוח את הדלת. לצאת אל השקט המלא קריאות ציפורים. כך צריך, כשהכביש הבין־עירוני נבלע בתוך יער, ועצים סוככים על רצועת האספלט הנראית עכשיו צרה וכנועה, נמתחת קדימה לתוך ירוק סמך, הולך ונסגר באופק לא נודע. בכביש כזה צריך להסתכל לצדדים. לבלוש את היער החולף על פני החלונות והוא נדמה אינסופי ועשיר במיני עצים רחבי עלים וגם מחטניים. יער אירופי כמו שחלמתם בילדות מרוצפת באגדות רחוקות.

אתם נמצאים עכשיו בלב השמורה "ערבת דובן" (Dübener Heide) במדינת סקסוניה. כקילומטר צפונה מהפנייה לדרך ששמה מארק שְׁמֶלֶץ תבחינו בשלטי הכוונה לשבילי הליכה. לא נגמר, היער הזה. גם אם אתם בדרך לפוטסדאם, עכשיו כדאי להירגע. אתם ביער. אף מכונית לא תעבור. גשם אמש זוהר על עשבים טריים.

מותר אפילו להציץ אל מעבר לכביש הריק. הנועזים יחצו אותו. גם שם היער, ושביל חותר לתוכו בנחת. ובפתח השביל מצויה חלקת קבר צנועה. אבן מצבה שחוקה שדיוקן אישה צעירה נמס לתוכה בגלל מאות שנים. עלי איריס או סייפן שסיים את פריחתו זוקפים חניתות ירוקות סביב צנצנת זכוכית ריקה. גדר עץ חומה

מקיפה את החלקה, ושלט עץ מגלה את המילים האלה: "ברטה־גראב, נרצחה ב־5.9.1637." מתחת לכיתוב חרוט ציור פשוט של חנית צלובה על ענף שרך. ניכר שהזמן וחובבי המיתולוגיות מטפחים את הקבר החריג לצד הדרך הראשית.

לצד הדרך יש תמיד סיפור. ברטה־גראב היתה עלמה מאורסת מן היישוב גוֹמְלוֹ. כשהצבא השוודי קרב לכפר במהלך מלחמת שלושים השנים נמלטה הנערה אל היער כשהיא גוררת את אמה החולה. הן מצאו מקלט בבקתה רעועה. ביום ההוא בספטמבר יצאה ברטה לחפש מים. פרש שוודי ראה אותה, דקר אותה בחרבו וגנב את טבעתה. ארוסה הספיק לשמוע מפיה על התקיפה ויצא לנקום. הוא פגש בפרש, שהיה פצוע, וביקש ממנו עזרה. בתמורה הציע לו את הטבעת של ברטה. הארוס הרג את השוודי במכת גרזן.

אילו העמקתם בשביל מערבה הייתם מגיעים לקברו של הרוצח. ערמת אבני סלע מונחת על קברו, ומצווה להשליך עליה גם את האבן שלכם. אבל אתם הרי ממהרים, והיושב אצל ההגה כבר מזעיק אתכם אל המכונית שהותנעה. כי אין זמן, כי החושך יבוא, והדרך רבה, והגשם, הרעב. אם כך, עשו רק זאת: עטרו וקשטו את קברה של ברטה הזכה. כך מצווה האגדה.

ברטה־גראב היתה עלמה מאורסת מן היישוב גוֹמְלוֹ. כשהצבא השוודי קרב לכפר במהלך מלחמת שלושים השנים נמלטה הנערה אל היער כשהיא גוררת את אמה החולה.

בגשם

האנה נהגה כשחזרנו **מבאד אישל (Bad Ischl)**. לנה ישבה מאחור והשתיקה שלה נסכה שלווה במכונית. **אוסטריה**, אוגוסט 2006. בעיירת המרחצאות סיירו האנה ולנה בחדרי הווילה המבודדת של סיס, אשתו המרדנית של הקיסר פרנץ יוזף. העדפתי לחלום בחוץ, בשבילי הפארק הצנוע של הקיסרית. היא היתה צעירה גבוהה ויפה שאהבה לקרוא ולכתוב, גם לעשן. בבאד אישל מצאה מקלט מהטקסיות הווינאית שהיתה מאוסה עליה.

ב־12 בצהריים, כשפעמוני הכנסייה צילצלו מעבר לגבעה, החל גשם לטפטף מן העצים. כשהגענו למכונית בריצה היה שערנו רטוב. האנה פלטה מילה גסה בגרמנית. לנה אמרה שהיא שונאת להיות רטובה. הסתרתי את שמחתי וצילמתי כל הדרך חזרה. נהניתי מן העובדה שהמגבים לא מספיקים למחות את שטף הגשם מן החלון הקדמי. החזקתי את האצבע על לחצן הצילום כדי שהעדשה תקלוט תמונות בין מעברי המגב על השמשה. לא אמרתי שאני מאושרת עד עמקי הנשמה. היינו שלוש נשים בתוך גשם חזק. המכונית עברה באחו ירוק בטרורף. מדי פעם נגלתה לנו צללית של בית עץ שיכור מגשם, יער כהה נשטף מאחוריו.

בינתיים שתו הבחורים את הבירה שהביאו למרפסת הפנסיון **בסנט וולפגאנג**. הם המתינו לנו בסבלנות מופגנת, וכשנאלצו להיכנס לאחד החדרים בגלל הגשם אמרו שהטיול של הנשים בטח נדפק להן לגמרי.

העלייה לקברו

בית הקברות פֶּרֶ לַאשֶׁז (Pere Lachaise), פריז, צרפת

דווקא ביום הגשום ההוא, בסוף יוני, נכנסנו בשערי עיר המתים. עלינו ברחובות עפר רטובים ואותיות מפת הקברים שבידי ניטשטשו. צעדנו בין היכלות קבר מעוטרים בפיתוחי אבן וברזל ופסלי שיש פנו אלינו כמבקשים על נפשות שכלו מן העולם לפני יותר ממאתיים שנה.

יצאנו לבקש את קברו של מרסל פרוסט. באותו יום לא היה אלא הוא במחשבות, ופרטי ילדותו ונעוריו בקומברה, וגם נוף הכפר שבו התגורר בחופשות הקיץ, והאופן שבו התייחס לאותם פרטים שהיו לחשובים בחייו. באמצעות פרוסט חדרתי לנפש העצמים והמחוות. מתוך אלה למדתי על העולם המעוצב ועל בני האדם הנעים בין הרהיטים. הפרט המסוים זכה לערכו לבסוף, והעניק ממשות ולגיטימציה לכל הפרטים שהתקבעו על רקע הנצח. כל מה שאדם נאחז בו בחייו כדי להיות הוא ולחוש עצמו בעולמו שלו, כל זה נמצא אצל פרוסט.

ובעלותנו בסמטאות הקברים שנשטפו בגשם, תערוכה עשירה של סגנונות התייחסות למת, לא חדלתי להודות להלית ישורון שאיפשרה לי אחדים מכרכי "בעקבות הזמן האבוד" בעברית.

חיפשנו את חלקה מספר 85. חלפנו על פניה פעמים אחדות ולא מצאנו את קברו. הגשם גבר. כהות מעמעמת ירדה על המצבות. לבחור שלי היתה מטרייה אבל נעליו

נרטבו וגם גרביו. הוא לא סובל מצבים כאלה. אני עצמי הייתי רטובה על פני כל עורי שמתחת למעיל. נמלאתי חדווה. רציתי להמשיך ולחפש את קבר פרוסט בגשם, זה היה עצם העניין. מדי פעם קרא לי הבחור, וקולו נשמע דאוג מתוך הגשם.

לפתע צעק: "מצאתי!" הוא היה רחוק ממני וקולו התרסק בתוך סאון המים הנופלים.

כעסתי. אני רציתי למצוא את הקבר. הייתי שקטה כשהגעתי אליו, סמוך לצומת אֶוּוֹנו דה תוֹיָה ואֶוּוֹנו טראנסוֹרְסאל. קבר פרוסט נסתר מאחורי מצודת מצבה משפחתית גבוהה וזרה. פרחים הרקיבו על חלקת השיש השחור. שמו של פרוסט נחקק בזהב עמום בחזית. בצדדים הופיעו שמותיהם של אחיו רוברט וגיסתו, ושל אמו האהובה. קבר משפחתי לא מתבלט, אומר כבוד ורצינות בקווים החלטיים, מודרניים.

פרוסט מת ב־1922 מהתקף אסתמה וזיהום ריאתי בהיותו בן 51 בלבד. כשחזרתי לקברו ביום סתווי כעבור עשר שנים רופדו השבילים בעלי זהב ונחושת. על הקבר של ז'ילבר בקו הציבו פסנתר כחול מיניאטורי, ושמותיהם של איב מונטאן וסימון סניורה נחקקו לנצח על אבן מצבה משותפת. בית הקברות נמלא אהבה. הנחתי על קברו של פרוסט עלה ירוק כששמעתי את הבחור שלי קורא ממרחק בקול חרד, כאילו לא חלפו עשר שנים.

חיפשנו את חלקה מספר 85. הגשם גבר. כהות מעמעמת ירדה על המצבות. רציתי להמשיך ולחפש את קבר פרוסט בגשם, כי זה היה עצם העניין.

חסילונים במיונז

סנט קאדו (Saint Cado), בריטאני, צרפת

אחרי שיטוט באי הזעיר תקף אותם רעב. המדריך אמר שכדאי לזכור שהמסעדות בצרפת נסגרות באחת וחצי. עדיין ניצבו מאחורי הכנסייה הקטנה, וחובבי הצילום תיקתקו מול הים או שפך הנהר. הגברת בשיער הזהב הקצוץ אמרה: "אני לא יכולה לסבול שאני לא יודעת את הכיוון." המדריך השיב מיד: "שם אנגליה, ובכיוון הנגדי זאת פריז." היא ציחקה: "תודה, ממש תודה לך." בעלה נשרך בהתמדה קהויה אחרי הקבוצה.

המדריך זירז אותם כשחצו על הגשר והציצו בארגזי הפלסטיק שמתחת למים. הם מלאו עד גדותיהם בצדפות מנומרות. אולם המסעדה היה צפוף בשולחנות ארוכים וספסלי עץ. הבל מלוח עלה באוויר הדחוס, ומתחתיו נח בכבדות ריח טיגון. בעלות המקום, אם קשישה ובת מבוגרת, נראו כפועלות קשות יום. פניהן האדומים הזיעו. הן התרוצצו ברגליים כבדות בין השולחנות והציגו את התפריט: חסילונים גדולים במיונז, צדפות, מולים, או בשר חזיר מבושל. "גם פְּרִיט", הן אמרו. "ג'מְפון אָה פְּרִיט."

"זה כל מה שיש?" תהתה קצוצת השיער. המדריך השיב: "זאת מסעדה עממית אותנטית. הם מגישים פעם ביום במשך שעותיים וזהו. הם שולים את הצדפות מן המים ומגישים מיד." "מאכזב מאוד", אמרה וטילטלה את זהב ראשה. "במה אבחר? תנו לי כיוון."

"את אוהבת פירות־ים?" שאל המדריך.

"תגיד לי אתה: אני אוהבת פירות־ים?"

הוא הזמין לה חסילונים גדולים בתוספת קערית מיונז ביתי. הבת הגישה. האם עמדה בפתח המטבח ומחתה את מצחה. הבת חבטה אל השולחן קערות גדושות בצדפות בגדלים שונים וחסילונים שרגליהם השעירות קפאו כמבקשות לומר דבר מה. המדריך הדגים איך שוברים את הגוף המפרקי וחופרים את הבשר מתוך השריון.

"אוי, זה טעים", קראה קצוצת השיער. "אוי, זה נפלא!" היא טבלה מקלון בשר לבן בקערית המיונז וליקקה את שפתיה. בעלה ליקט מולים קטנים מתוך הצדפות. הוא אכל בשקידה אטית בלי לדבר. בירכתי השולחן אכלה מישהי פרוסה עבה של בשר חזיר קר. "איזו ארוחת צהריים מוזרה", היא אמרה.

התיירים נעטפו באדי בישול וטיגון ונראו כמסוממים. כשהגישו מן המסעדה חטפה אותם הרוח. הם מיהרו אל האוטובוס. קצוצת השיער התנמנמה ופניה כוסו חיוורון. ניכר שחשה אי־נוחות בתרדמה המעיקה שנפלה עליה.

כשירדה בחזית המלון התנודדה והמדריך מיהר אליה.

"אני חושבת שאכלתי יותר מדי מהדברים האלה", אמרה. המדריך תמך בה עד לחדרה. היא סגרה את הדלת במהירות לפני שבעלה הגיע ושמע את קולות ההקאה בעד הדלת. הוא פנה אל המבואה וישב שם זמן מה בכורסה כחולה.

המדריך אמר: "זאת מסעדה עממית אותנטית. הם מגישים פעם ביום במשך שעותיים וזהו. הם שולים את הצדפות מן המים ומגישים מיד."

האופק האטרוסקי

וולטרה (Volterra), טוסקנה, איטליה

היא נגלית לפתע בדרך הגבעות הנמוכות. המכונית עוברת בין מטעי זיתים לשדות בור. אור מהול באבק זרוי על המראות מאז פנינו מכביש החוף רומא־ליבורנו. בקילומטר ה־35 על כביש SR68 המתפתל בנחת מופיע קו הרקיע של וולטרה. העיירה נישאת על הגבעה הגבוהה ביותר בסביבתה, 532 מטר מעל פני הים.

ימיה רבים. היא היתה עיר דומיננטית בפרק האטרוסקי של ההיסטוריה המקומית. מהמאה השמינית לפני הספירה ועד שהרומאים השתלטו עליה במאה הרביעית לפני הספירה התקיימה בה חברה מתקדמת ויצירתית עם תרבות ושפה משלה. הצריחים והמגדלים והמבנים המסיביים עדיין נראים למרחוק כפי שנראו לפני 2,500 שנים.

מהנקודה הזאת אני מתחילה לצלם אותה עם העננים התפוחים הנערכים ברקע. אני יורדת מן המכונית וגם החבר שלנו פוסע אל הכביש. אני הולכת לפניו כמה עשרות צעדים כדי להגיע לנקודה שבה אלכוד את השדות המשתפלים מן החומה, את מלוא גובה המגדלים וגם את המנזר הצומח בדרום הרכס. לפתע הכובע האדום של החבר שלנו נכנס לפריים. אני לא רוצה להתקדם ולעקוף אותו, אני רוצה לצלם רק מן הנקודה שבה אקלוט את כל פרטי אופק וולטרה. החבר שלנו מכוון לאט את עדשת המצלמה. הוא לא יודע שאני עומדת מאחוריו. הוא רואה רק את וולטרה לפניו

והוא לא ממהר. אני לא יכולה לצלם את העיר כשהכובע האדום הוא הפרט החזיתי בתמונה. בעודי ממתינה בחירוק שיניים שנראה כמו חיוך אני נזכרת בחברה שאיבדתי אחרי שנעמדתי בלי משים לפני המצלמה שלה. זה קרה בעיר נמל בטיול אחר, והיא לא סלחה. בצדק.

עכשיו אני רותחת על החבר שלנו שאינו מודע לנוכחותי הזועמת מאחוריו. כשהוא זז לבסוף באטיות אני אוספת את וולטרה לתוך העדשה, אבל התצלום כבר לא נכון. משהו השתנה באור שמעל העיר. עכשיו היא בוהקת והמבנים הצהבהבים מחזירים אלי לובן שטוח. העננים שברקע לא נקלטים מתוך האור החזק. בערב מסתבר שכל התמונות מאופק וולטרה אינן ממוקדות. רעד קל התקבע במרקם קירות האבן.

כעסי נמחק במוזיאון האטרוסקי שבמרכז העיר העתיקה. נחשפת כאן אמנות שלא ראיתי כמותה לפני כן. פסלים על ארונות קבורה שמצאו את האמת בקמטי הפנים, בקפלי הבטן. פסלים מבהט, האבן המקומית, ופסלי שיש וברזל מדהימים בבשלותם. פסל ברזל, "צל הערב", כל כולו דקיקות כהה שפניה מכווצים, הקדים את אלברטו ג'קומטי ביותר מאלפיים שנה. לנוכח הדמות הזאת, שעידונה מפעים בעוצמתו, אני מחייכת אל החבר שלנו.

מהמאה השמינית לפני הספירה ועד שהרומאים השתלטו עליה במאה הרביעית לפני הספירה התקיימה בוולטרה חברה מתקדמת ויצירתית עם תרבות ושפה משלה.

ציפורים בחורף

אמנסה (Emancé), איל דה פראנס, צרפת

אנחנו גרים בגן של ז'ראר רינאלדי. הוא איננו. לפני שנתיים מת השחקן הצרפתי, אבל ג'ינט ממשיכה לחיות לצדו. היא מדברת עליו בכל מפגש בגן, ליד שולחן האוכל, בטיול ביער, בשיטוט בעיירה עתיקה בחבל הארץ האיכרי הזה. ז'ראר ממלא את חיי הנפש של אלמנתו. בערב היא משמיעה לי תקליט שבו הוא שר שירי ילדים. קולו רגוע, ג'זיסטי, מנעים. אחר כך אני עולה במדרגות האבן כדי לישון בתוך היער. קולו של ז'ראר מלווה אותי באפלולית. אני ישנה מצוין.

בזמן הנסתר שלפני תחילת האור נשמע ציוץ חרישי. קול זעיר, מרחף כמנסה איזה צליל כמוס. ומיד אחריו עוד ציוץ אוורירי, והחשכה שמחוץ לחלון נאבקת חלושות להישאר עוד מעט. משהו מתחיל בין הענפים הנמוגים אל אפלולית אחרונה. באטיות שמעבר לכל מדידה נחשפת בהירות קלה בשולי ענפים. צורות מהוססות מופיעות באשוח שלפני הדלת.

השקט העמוק נפרם מעט בתנועות מזעריות. הציפורים של ג'ינט מעוררות את היער. לבסוף יורד חיוורון פלומתי על הענפים. מצע של שלכת עצי ערמון נחשף כשטיח. אני פותחת את הדלת ושואפת את כל הטרייות הזאת. בוקר חורפי באירופה עשוי מניחוחות צוננים וחריפים. אני עומדת יחפה על שפת היער ומאחורי הדלת פעורה. קול קורא מתוך החדר: "תסגרי את הדלת, כל הקור נכנס!"

אני נכנסת והקור הדקיק נשאר על זרועותי כצעף שקוף. איני מרפה ממראה היער בחלון גם כשאני שותה קפה. ואז, הזכייה הזאת: סנאי שפרוותו ערמונית מטפס לפתע ועולה בגזע האשוח. הוא ממהר. מביט כה וכה בעיניים חרוזיות ונחפז אל בין הענפים העליונים. איזו תנועה יפהפייה עברה לפני, כולה בוהק פרוותי רוגש, ובסופה קצה זנב שחור, מלא הדר.

אחרי ארוחת הבוקר נאספת חבורה תוססת של ירגזים על העץ הנמוך שלפני בית החווה. "השנה יש פחות ציפורים," אומרת ג'ינט. "אולי זה מפני שהחורף חם יחסית. אני מקווה שרובן מוצאות עכשיו מזון בטבע. אני מקווה שזה לא בגלל החורף הסוער שעבר, שוודאי הכחיד רבות מהן."

ג'ינט קושרת לעץ העירום כדורי זרעונים מעורבים בגלוקזה, והירגזים עטים עליהם ומנקרים בחריצות כל שעות הבוקר. כל השכנים בכפר הצרפתי מסייעים לציפורי השיר לשרוד את החורף. זאת מחויבות נעימה, מובנת מאליה. לפני שאנחנו עוזבים אני מפזרת מתחת לאשוח פירורים מן הבאגט של אתמול. בדרך לשדה התעופה אני מדמה את ציפורי השחר מגלות את הפירורים ונוחתות לנקר בהם, כאילו הן ואני נוהגות לשתף פעולה כבר מאות שנים.

כל השכנים בכפר הצרפתי מסייעים לציפורי השיר לשרוד את החורף. זאת מחויבות נעימה, מובנת מאליה.

לקראת נחיתה

פני הקרקע סמוך לנמל התעופה סכיפהול (Schiphol), הולנד

גילוי אירופה מתחיל כשהעננים נפקחים לפתע והמשטחים הירוקים מהבהבים מתחתיהם, חולפים מתחת לכנפי המטוס המנמך. אני נושמת עמוק. אירופה, אני לוחשת כמו הילדה שהייתי. צרורות המוך הלבנים, שעדיין מלטפים את החלון ושטים הלאה, הם מסך מוסט בעת קבלת פנים חגיגית ושקטה.

הכול מסתדר בסימטריה הנכונה, בשילוב הצבעים המדויק. ענן רך שחוטיו נפרמים בעדינות, שדות ירוקים שטוחים מעבר לו, שטחי יערות מעובים בירוק כהה יותר, סרט כחול של נחל חולף בין בתים צהובים ואדמדמים. גשר אבן עתיק. בית חווה באוכרה, מוקף בכרמים. אגם שגוניו משתנים, שוליו מתפתלים ומזחים של יאכטות נראים במפרציו כמסרקות לבנים. פסגות מושלגות בלבן חלק ומוחלט, צוקים כהים מתחתיהן, יורדים בפראות חדה אל עמקים כחולים, מעורפלים.

ויש גם שענן כבד ואינסופי עוטף את המטוס ושומט אותו על המסלול השחור, ובחלון מכה פתאום עוצמת הלובר של מרחבי השלג הנפרשים בגובה העין.

איטליה הופיעה לראשונה בחלון תא הטייס. אורכו של המגף נגלל לפני, שדות וגשרים ונחלים וצריחי כנסייה. "אני רוצה להיות כאן וכאן וכאן!" קראתי לעבר בלייך. הטייסים החליפו מבטים. הייתי משוגעת. בפעם השנייה שירדנו אל המסלול במלפנזה מצפון, עבר גחון המטוס

באטיות נפלאה סמוך לחודי האלפים הצחורים. ובאחת הנחיתות הנמיך המטוס לאורך החוף של קמפניה ולאציו ובחלונות עבר החוף האיטלקי כמו על מסך: מפרצים, צוקים ומשטחי חול באור שקיעה.

לקראת הנחיתה במרסיי נגלה מפרץ ענקי שהרים עוטרים לו, והמטוס סבב לפי קו המתאר שלו ואחר כך נחת במסלול שהסתיים בגלי הים, אבל הטייס הרגוע עצר ממש ברגע האחרון ולא שמע את הצרחות שלי.

לפני הנחיתה הראשונה בנמל התעופה שארל דה גול אמר הטייס: "אם תסתכלו ימינה תראו את הסיין." וכשהמטוס נחת אמר הטייס: "וולקאם טו פריס, תלמה." ובאותו ערב ישבנו אתו, עם הטייס, במסעדה בשם "אבותינו הגאלים" באיל סן לואי. המלצר הגיש קערה ענקית מלאה ירקות, זרי צנוניות ואשכולות עגבניות, והיה עלינו לקצוץ סלט במו ידינו. אחר כך חזרנו ברגל לאורך רוב סן ז'אק וגשם דק נזרה על ראשינו הגלויים.

ואולי חלמתי את כל זה.

לא, כי הנה, פעם נוספת נהר רחב מתפתל מתחת לגוף המטוס. זאת הדנובה? אלה האלפים? זאת שוודיה, אפורה ושטוחה, עדיין מושלגת בתחילת אפריל. מיד ננחת בקופנהגן. השמש תשקע בין האופקים. עוד מעט נצא מהטרמינל והקור הטהור יחדור לריאות ולהכרה שתיעור מנמנם ממושך.